

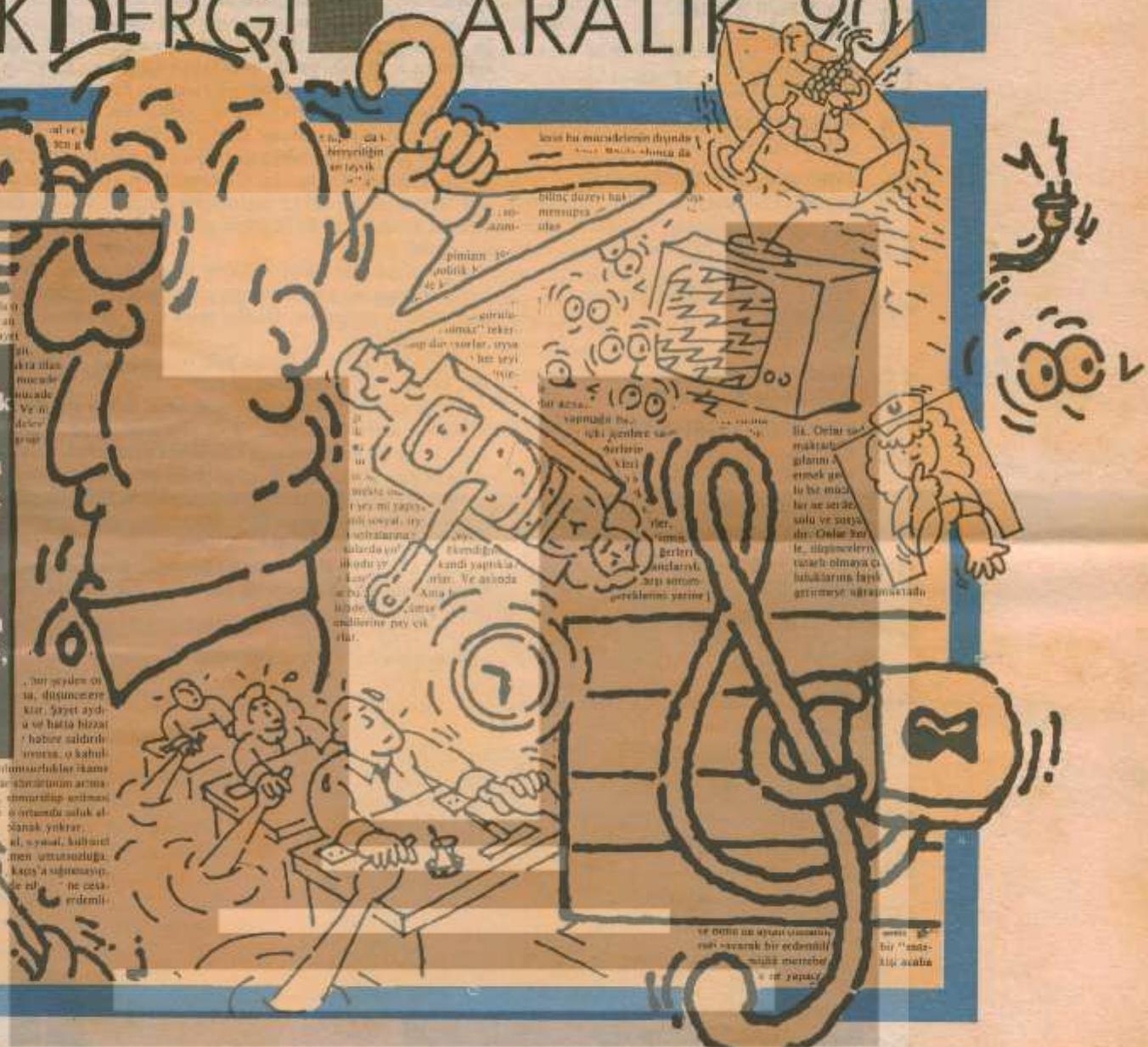
EKONOMİ VE
POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ ARALIK 90

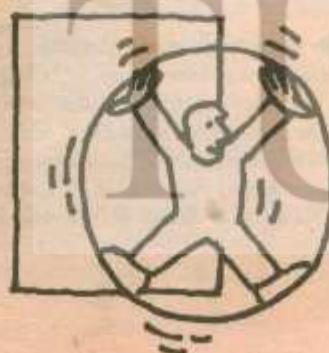
J. Engendoğlu
Makamların başgelenmiş
TİSTAV

Görüş'ün büyük maddi fedakarlıklara değer bularak başlattığı çok sesli ve renkli muhalefet platformu anlayışını dile getiren somut bir araçtan yoksun kaldığımız sürece, Görüş'ün işlevi sahipsiz kalacaktır.

ASIL SORUN TOPLUM
Murat Belige

"TARIHİ YAPMAK!"
Çağatay Anadol

Ancak devletten ayrı, işlevini devleti küçütmek olarak gören, başka siyasi partilerle yarışan, coğunluğu kaybettiği anda çekilen ve yeniden coğunluğu kazanmak amacıyla kendisini gözden geçirebilen bir parti, halkın arasındaki bağları sürekli diri tutabilir. Ancak iktidar tekeli olmayan bir parti kendi içinde çok sesliliği yaratır.

1990 Türkiyesinde İnsan Hakları
BİR ADIM İLERİ
İKİ ADIM GERİ

İÇİNDEKİLER

- 3 "VEDA"
GÖRÜŞ
- 4 BİR ADIM İLERİ, İKİ ADIM GERİ
M. SEMİH GEMALMAZ
- 6 GERİDE KALAN BİR YIL ÜZERİNE
TEVFİK ÇAVDAR
- 8 AMERİKA'DA DEĞİL TÜRKİYE'DEYİZ
PROF.DR. İL HAN ÖZAY
- 9 KONTRİGERİLLA
İLHAMİ SOYSAL
- 10 ASIL SORUN TOPLUM
MURAT BELGE
- 11 ÇİFTİ STANDART
HERKÜL MİLLAS
- 14 İKİ DEĞERLENDİRME
OSMAN DOĞRU
- 16 AVRUPA'NIN GÜVENLİĞİ TAMAM
MEHMET DOĞANAY
- 17 ANAP'IN TIKANMIŞLIĞI
BURHAN ŞENATALAR
- 18 BURSA CEZAEVİ "DÜŞMAN"
BİNA MIYDİ?
OKTAY EKİNCİ
- 19 İNSAN KİRLİNESİ
DOÇ.DR. TÜRKEL MINİBAŞ
- 20 TÜRKİYE'DE DEVLET VE SANAT
LİŞKİSİ
PROF.DR. NIHAT FALAY
- 21 NE VAR NE YOK?
ERDAL ATABEK
- 22 GELİŞME ÇELİKŞİSİ
TAMER İSGÜDEN
- 24 DOĞU AVRUPA BORÇ TUZAĞINDA
REŞİT ERGENER
- 25 SON YAZI
M. TAHIR HATİBOĞLU
- 26 SİNSİ TERÖR
TEKTAŞ AĞAOĞLU
- 28 ELVEDA ALYOŞA
OYA BAYDAR
- 30 TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ
ZAFER TOPRAK
- 32 SOSYALİZM VE BİREY
MUZAFFER SENCER
- 34 EKİM DEVRİMİNDEN PIYASA
EKONOMİSİNE
AHMET KAÇMAZ
- 36 "TARIHI YAPMAK!"
ÇAĞATAY ANADOL
- 38 SON DEĞİL YENİ BİR BAŞLANGIÇ
YALÇIN YUSUFOĞLU

YAPILACAK ÇOK İŞ VAR

Kırksekiz ay okurlarıyla buluşan Görüs'te en az bin yazı yayınladı. Belki de fazla. Diyeлим konular beşer kez mülkerrer işlendiler; eder ikiyüz konu ve sorun. Dergi olarak biz daha çok yaşamın politik platformıyla ilgilendik. Diğer alanlarda onlara yayın binlerce değişik konuyu -sorunu- işlediler. Hepsini çözüm bekleyen, aktuel sorunlar.

Türkiye çok sorulu bir ülke. Sorun çözmemek yerine üretmeye devam ediyor. Sorunsuz ülke mi olurmuş; elbette hayır. Ama Türkiye sorunlarını kendi tartzında yaşıyor. Başlıca özelliği karamsarlık, umutsuzluk, hukukszılık, duyarlılık, ilkelilik ve kavram kargasası. Sonuncu özeliğin, Türkiye'nin üstünde durulmaya değer özelliğidir.

Edyle bir kavram kargasası üzerine sistematik bir toplumsal yaşam kurulamaz; geliştirilemez. Şu işe bakın: Devlet milliyet inkâri tizerine kurulmuş çağdaş bir politikayı baskıyla yırtılıyor, ama tartışılmazı bile yasak. NATO üyesi ülkelerin tümünde, ülkenin sol ve demokratik güçlerine karşı suikast-sabotaj gibi cümlüler işlemek üzere örgütlenmiş gizli devlet örgütleri var; açıklanıyorlar dağıtılmıyorlar. Türkiye'de bu örgütlerden biri var, herkes biliyor ve tanıyor, ama devlet saklamaya, korumaya ve devam ettirmeye çalıyor.

Hicbir şey önceden herkeş bilinen ve beklenen kurallara göre işlemiyor; devlet suçunun müeyyidesi de yok. Düşünelim: Cumhurbaşkanı filen başkanlık sistemi uyguluyor, müeyyidesi var mı? İktidar partisi ANAP parlamento denetimi dışında, genel toplumsal ahlakın ve teamillün de dışında, adeta bir 12 Eylül şıklığı gibi ülkeyi evirip çeviriyor; müeyyidesi nedir? Sahi, bu işin kuralı nedir?

Yarın Özal Türkiye'yi ABD'nin arkasında savaşa soktu diyalim. Soksabilir mi, sokamaz mı? İçleri bakarı bir gazete kapattı, polis yasal bir toplantıyı dağıttı, işkence yaptı vs., ne diyeceksiniz? 1992'de seçim var, Özal'ın inadı tuttu da yapmadı, halkın ve toplumun yaptırımı var mı? Yok. Hiçbiri yok.

Doğrusu Türkiye'de faşizm yok, monarşi yok, diktatörlük yok, aşıret topulumuna da benzemiyor. Peki ne var? Demokrasi mi var?

Biz bu sayıımızla sahneden çekiliyoruz. Sahne aynen kahiyor. Yapılacak çok iş var. Türkiye'de zaten, salt temel yönelimleriyle de olsa insancıl bir ditizen tasarımını hayal kumakla eş anlamlı sayıldı. Uzun bir yol mevcut; dünyadaki dönüşümde kendisi için çekici olacak halkay: yokalamaşı geçiktikçe Türkiye'de ilerici güçlerin yolu daha da uzuyor. Türkiye'de ilk amaç normalleşmektir ve bu da ANAP'ın tasfiyesini ongerekterdir. Bakınız, gittikçe parlamenter sistemdeyiz, seçimle gelen ANAP seçimle gider. Öyle olmayacağı mevcut kurallara bile işlerlik kazandırmamın yoğun mücadeleleri gereklidir.

Dergi olarak içinde yer alıp bir yanından tutuğumuz bu mücadele genişleyerek, aktifleşerek ve daha ileri biçimlere sıçrayarak sürecektr. Her sayfada gene birlikte olacağız.

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

Görüs
AYLIK DERGİ

► Sahibi: Şükrü Çelikyapı ► Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadol ► Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ► Yazışma GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40
► Fiyatı: Yurtçi 3000,- TL. Yurtdışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurtçi 27.000,- TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı hovaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiyat hesabı No: 516213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır.
► Dizgi-Ofset Hazırlık: S.O.S 511 25 36 ► Baskı: Teknografik ► Genel Dağıtım GAMEDA

TÜCUMAN

"VEDA"

Görüş, dünyada ve Türkiye'de güç koşulların yaşandığı bir dönemde çıkmaya başladı. Yayın hayatına, tam da bu güç koşullar içinde başlamıştı. Dünyada hızlı politik değişimler yaşanıyordu. Sosyalist ülkelerden derin bir krizin ayak sesleri duyuluyordu. Mevcut dünya düzeni temellerinden ve ileri insanlık aleyhine sarsılıyordu. Türkiye'de altı karanlık 12 Eylül senesi geride kalmıştı; ama işkence ve ağır devlet terörü hüküm sürüyordu. Kürtler üzerindeki geleneksel baskı politikası yeni bir düzeye sıçrayıp sistemleşmişti. Çalışan halkın ekonomik ve sosyal pozisyonu daha kötüleşiyordu. Basın sansür altındaydı. Toplum olarak demokratik bir çıkış yolu bulup bulamayacağımızı araştırıyordu.

Umut sıfırlanamadı ama Türkiye'de 12 Eylül toplumun kan damalarını adeta kurutmuş, gelişme yollarını tıkamış gibi idi. Seçimler, referandumlar birbirini izliyor, partiler kuruluyor, parlamento açılıyor fakat siyaset durumda bir değişme olamıyordu. Türkiye muhalefetsizdi.

O günlerde Türkiye'de sorun demokratik muhalefeti geliştirmekti. Demokratik muhalefet çok yönlü, çok sesli, çoğul ve geniş olmak zorundaydı. Başka bir deyimle "muhalefet odaklıları" değil, muhalefet platformu oluşturmak gerekiyordu. Görüş, Türkiye'de özellikle sol kesimin böyle bir geleneği bulunmadığından hareketle kendini geniş bir demokratik sol muhalefet platformu olarak düşünüp sunmaya çalıştı.

O gün ve daha sonra, gerek sol içi gelişmelere ve gerekse demokratik muhalefet haraketlerine, ülkenin temel veya ayrıntı sorunlarına, dünyadaki hızlı değişimlere ve sonuç olarak insan yaşamına dair görüşü olan ve isteyen herkes Görüş sayfalarında bunları dile getirme imkanı buldu. Görüş redaksiyonu değil, Görüş dergisinde oluşan platformun yazarları bir görüş düzeyi oluşturdu; bu düzey redaksiyonun uymak zorunda bulunduğu ölçüyü teşkil etti. Bilim adamlarımız, düşünürlerimiz, sanatçılarımız, politikacı ve sendikacılarımız, her mesliğin erbabı, kadın, çevre, gençlik hareketinin mensupları, Kürt aydınları Görüş'te, farklı konulara aynı açıdan veya aynı konuya farklı açılardan bakarak güzel bir mozaiğ ortaya koydular. Fakat herhalde "aklin yolu birdir" de ondan, Görüş son tahlilde Türkiye'nin demokratikleşme kavramına uygun bir tarz oluşturdu.

Hayır, Görüş'ün bir işlevi vardı ve bu işlev için tek örnekti; 1990'la birlikte Görüş de sahneden çekiliyor, öyleye bir boşluk doğacak demiyoruz. Belki sadece Görüş için, kendisi tam anlamıyla karşılamış olmasa bile, bir ihtiyaç yarattı diyebiliriz. Bu ihtiyacı Türkiye'de sol ve demokratik güçler, emekten yana, sömürülüğe karşı, bağımsızlık ve özgürlük için mücadele edenler duyaracak, dile getirecek ve karşılaşacaklardır. Madem ki Görüş başladı, götürseydi ya diye sorabiliriz. Kanımızca bu, ilk örneğe razı olmak, katılım yolunu açarak daha ileri nereye ulaşabileceğimizi merak etmemek gibi bir edilgenlik olmamak koşuluyla, yerinde ve haklı bir hassasiyettir. Görüş'le birlikte doğruluğunu gördüğümüz bir yaklaşımı sürdürmeliyiz. Görüş sayfalarında dile getirdiğimiz görüş ve önerileri yaşama geçirerek ve toplumun geleceğinde söz sahibi olacak birleşik toplumsal hareketlere, daha geniş mücadele platformlarına, daha büyük emelektörel

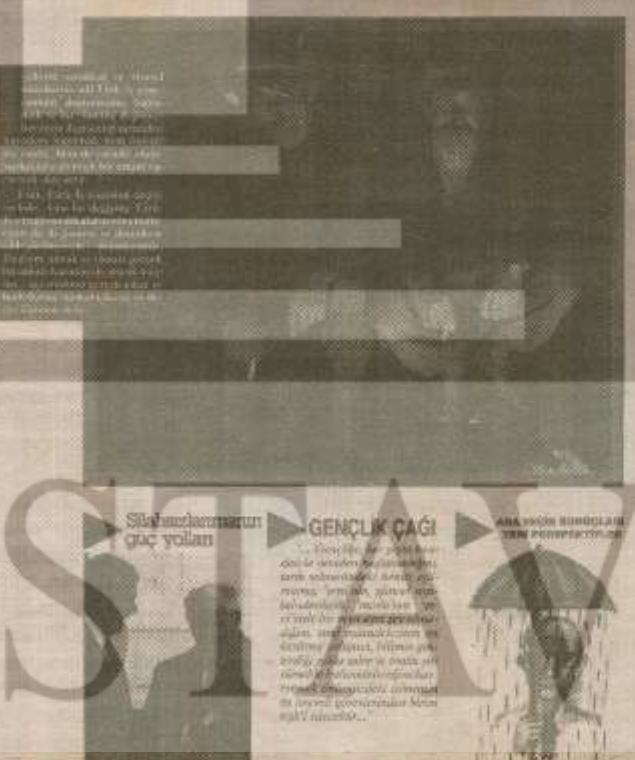
potansiyel ve bunlara ulaşmamızın araçları olarak daha çaplı projelere ihtiyacımız olduğunu düşünüyoruz.

Bu nedenle Görüş'in, büyük maddi fedakârlıklara değer bularak başlattığı çok sesli ve renkli muhalefet platformu anlayışını dile getiren somut bir aracın yoksun kaldığımız sürece, Görüş'ün inatla yerine getirmeye çalıştığı ve gerekliliğini çok kişinin paylaşıceği işlev boş ve sahipsiz kalacaktır.

Dileğimiz bu boşluğun uzun sürmemesi, mayalanmış bir ihtiyacın sönmülmemesidir. Daha geniş sahiplenme ve katılımlar temelinde Görüş'ün dört yıl boyunca yerine getirmeye çalıştığı işlev de yapılabilir. Bunu beklemek hakkını kendimizde görüyoruz. Çünkü değişik toplumsal muhalefet hareketleri bir yandan kendi özgün araçlarını yaratmaktadır, bir yandan da daha büyük ortak projelere duyan gereksinimi yaşamaktadırlar. Birleşme ve daha çaplı demokratik toplumsal muhalefet platformları yaratma bakımından herkes kendi payına düşeni er veya geç üslenecektir, üstlenmelidir.

Görüş bu umutla okurlarına veda ediyor.

EKONOMİ VE
POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ | ARALIK 1986

1990 Türkiye'sinde insan hakları:

BİR ADIM İLERİ, İKİ ADIM GERİ

Bakan düzeyindeki en üst yetkililer, "işkence var, ama devlet politikası değil" biçiminde usduşı ve hayasızca açıklamaları 1990'da da yapmışlardır.

Türkiye'nin İnsan Hakları karnesinin zayıf notları dolu olduğu arak ulusal ve uluslararası tüm çevrelerin bilgisinde olan bir gerçeklikir. Çok uzun süreden beri, ihlalleri saptamak, listesini çıkarmak zamanı geçmiştir; yapılması gereken hemen her düzeye ve biçimde insan hakları standartlarına uygun, bu anlamda da meşru devinime geçmektir. 1990 yılının bilançosu, Türkiye halkın tarihsel sorumluluğunun gereklerini somutlaşturma, eylemselleştirme zorunluğunu belirginleştirmiştir.

Türkiye 1990 yılında çok boyutlu ve ciddi bir krizinきっesi altında kalmıştır. Ekonomik kriz yoğunlaşmıştır. Enflasyon yükselmıştır, dış borç artmıştır. Uluslararası finans çevrelerine bağımlılık belirginleşmiştir. Dahası son 10 yıldır uygulanan ekonomik siyaslara halkın arak kalianma gücü kalmamıştır. Baskıcı, anti-demokratik 12 Eylül Rejiminin ekonomik siyassasının ifası, ülkenin sadece bir ekonomik kriz ile yüzüze gelmesi değildir. Ayrıca, aynı oranda, devlet cihazının daha anti-özgürlikçi kullanılması, devlet terörünün yoğunlaşıp günyüzüne çıkışını da beraberinde getirmektedir. Bu aralanda ekonomik kriz, sadece daha fakirleşme, daha az ya da kötü beslenme, vb. değil ve fakat temel insan haklarının daha çok turpanlanmasıdır da.

Ülkede politik kriz vardır. Parlamento, son on yıldır etkisiz bir kurum haline dönüştürülmüştür. Önce, cuntanın tasallatu altında idi. Sonra, sivil olduğu iddia edilen rejime geçildi.

Bu dönemde ise, halkın gerçek siyasi istencini yansıtmaktan uzak oldu. Gerçek bir siyasal çöküldüğün alanı olmadı. Parti disiplini, tek adan sultası, yasama karşısında güçlendirilen yürütmenin müdahaleleri parlamentoyu etkisizleştirdi. Yeni cumhurbaşkanı seçiminin sonra ise, sistem Başbakanı modele dönüştürmeye başladı. Artık sadece, yürütmenin bakanlar kurulu kanadı karşısında etkisiz bir parlamento değil, ama yürütmenin cumhurbaşkanı kanadı karşısında etkisiz hem hükümet hem de parlamento gerçeği ortaya çıktı. Parlamento dışı muhalefat, ülkenin demokratik güçleri ise, krizin yoğunluğunu farkedememe şaynesi, zamansız, gınañık çıkışma budalıkları ya da olası yeni yapılanmalarda ağırlığı kapturmama kışır yaklaşımı içerisinde bir tırılı toparlanmışlardır. Sonuçta 1990'da halk ülkeye, parlamento içi ile dışı ile gerçek bir muhalefat boşluğununu gördü; öncü, örgütü, disiplini bir sosyal muhalefat haline dönüştemi. Politik kriz, Kuveyt'in işgalii ile başlayan Körfez bunalımı nedeniyle deňilemiştir. Aktif dış politika yuturmasının ardından Türkiye bir sıcak çatışmanın esigine getirilmiş, taraf durumunu sokulmuş, kişiçel tuahhütlere tüm devlet bağlı kalmıştır. Cumhurbaşkanı, dışları bakanlığını da tümüyle devre dışında bırakmış, onu felç etmiştir. Bu anında, yerlesik poliçik gelenekler de bir kenara konmuştur. Seçim barajları, dilişince yasakları, örgütlenme engelleri gibi hukuk araçlarıyla, önlemleriley, 1990'da iyice derinleşen politik krizden çıkışın yolları da ukandı. Tipki ekonomik krizin yansımاسında olduğu gibi politik kriz de, insan hakları ihlallerinin bir etkeni olmuştur.

1990 yılı Türkiye'de somut ve yoğun bir hukuk krizini kimlemektedir. Bir kez, demokratik rejimin hukuk kurumları, usulleri 12 Eylül Rejimi ile ortadan kaldırılmıştı. Bu rejim, tümüyle sürdürmektedir.

İskenceler ve kötü muamele devam etmekte- dir. Soruşturcü denetim altına alınmamıştır, İskencenin önlenmesine ilişkin Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi sözleşmelerine daha önce taraf olmakla üşünen uluslararası insan hakları yükümlülükleri, gerekleri yerine getirilmediği gibi, tam tersine bir politika kurumsallaştırılmıştır. Bakan düzeyindeki en üst yet-

kililer, "işkence var, ama devlet politikası değil" biçiminde usduşı ve hayasızca açıklamaları 1990'da da yapmışlardır.

Haklar ve Özgürlikler üzerindeki baskı sürümektedir. Olağanüstü rejim, devlet terörüne dönüşmüştür. Körfez bunalımı, bu antidekomatik uygulamaları yoğunlaştırmış aracı kılınmıştır. Bu önlemlere karşın, yükselen terör dalgasının ölü alnamamıştır. 1990 baharında çıkarılan 424 ve 425 Nolu Kanun Hükümünde Kararnamelerle artık ülkenin sadece bir bölgesinde değil, etkileri tüm yurda yayılmış olan olağanüstü rejim görtülmektedir. Bunun pratikleri arasında, iç sığın uygulaması, en ağır biçimde sansür, düşünsel açıklamaların şiddetle cezalandırılması, toplu gözaltı alma ve işkence, vur emrinin yaygın pratığı hemen usa gelen örneklerdir. Hükümet, Avrupa Konseyi'ne, son kararnameler bağlamında hakların askıya alındığına ilişkin bildirimde bulunmuştur. Kapsamı, uygulaması bakanından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi standartlarını içermeyen adı geçen kararnameler henuz somut bir tepki gelmemiştir. Oysa bunlar, illegal ve gayri meşrûudur.

Yüksek yargı organları, özellikle Anayasa Mahkemesi, yürütmenden kaynaklanan hedef göstermelere maruz kalmıştır. Bütünleyle yargı, özellikle yargı bağımsızlığının ihlali de dikkate alınırsa, baskı altında tutulmaktadır.

Yaşama hakkı sistemi bir biçimde ihlal edilmektedir. Aydinlar terör kurbanları olmuştu. 1990'un belirgin özelliği aydınların katledilmesi olmuştur. Hiçbir vak'ada katiller yakalanamamıştır. Devlet cenaze törenlerinde ancak varlığım göstermektedir. O da, cenaze törenine katılanlara baskı yapılması, gözaltına alınmalar, gazetecilerin ve halkın tartaklanması biçiminde kendini göstermiştir. Bakan düzeyinde açıklamalarla, Mecliste bekleyen idam cezalarının onaylanacağı duyurulmuştur. Bazı bakanlar, hükümet kararı olmadığı, bazıları ise önerinin Cumhurbaşkanından geldiğini söylemişlerdir. 1990'ın sonları, devlet cinayetleri olasılığının kapı eşliğinde oluşunun tamadı. Buna, kitleSEL ve sistemli muhalefat gösterelemiştir. Parlamento içi muhalefat, bu da "ayip olur" demiştir. Böylece, her halde, muhalefat görevini yerine getirdiklerini gösterdi-

Haklar ve özgürlükler üzerindeki baskı sürümektedir. Olağanüstü rejim devlet terörüne dönüşmüştür. Körfez bunalımı, bu antidekomatik uygulamaları yoğunlaştırmayan aracı kılınmıştır.

lerini savlayacaklardır. Yönetimin infaz tehditleri, cuntanın "asmayalım da besleyelim mi?" anlayışının doğal bir uzantısıdır.

Ülkede kültür krizi yaşanmaktadır. Bilimsel ve sanatsal üretim düşmüştür. Aydınlar üzerinde baskı ve korkutma siyasası uygulanmaktadır. Gazete ve dergiler kapatılmakta ya da kapsamaktadır. Dinci ve faşist ideoloji yanında dunda hiç kimse himaye görmemektedir. Üniversiteler karakollara dönüştürülmüşdür. Hukuku çiğneyenlere, doktora tıvanları dağıtmak işlevini yüklenmiştir yahut da kapital sahiplerine. Devlet sansürü, oto sansürle pekişerek yoğunlaşmaktadır. "Köşe dönmeye" felsefesi, 1990'da "fazla sıvılmeyeyim, göze batmayayım" anlayışı ile yoğunlaşılmaktadır. İlk ve orta dereceli okullarda, yöneticilerin küçük öğrencileri polise ihbarları yuvgınlaşmıştır. Barış isteyen öğrenciler siyasi polisçe günlerce alıkonmuş, evleri aranmış, haklarında davalar açılmıştır. Bu yöneticiler, görevlerini yapmaklarını açıklamışlardır. Milli Eğitim Bakanlığı bu olaylar karşısında susun kalmıştır. Orta dereceli öğretim kurumlarında şiddetli cezalar öğretmenler tarafından uygulanmıştır. Gazetelerde sık sık, dövülme sonucu kafaları, kolları kıran öğrenciye dayak vakaları yer almıştır. Bunalı basına yansıyorlardır. Sorunlular hakkında hiçbir idari kovuşuma açılmıştır. Öte yanda, mülki amirlerin özellikle küçük yerleşim birimlerinde öğretmenler ve gazeteciler üzerinde ağır baskısı görülmüşdür. Bütün bunlar da suskulukla karşılaşmuştur. Katedilen Turan Dursun olayında görüldüğü gibi, polis, önce maktilerin evinde arama yapmıştır. Yüzlerce yıllık hapis cezaları ile gazeteciler halen hapse chanelerdir. Dr. Beşikçi, Dr. Petinçek, vb. oleylarda görüldüğü gibi, aydınlar eziyet altında tutulmaktadır. "Muzur Kunul" faaliyetlerine devam etmektedir. 15 dakikalık yolculuk yapılan şehir hatları vapurlarına mescitler açılmıştır. Dinci basma göre, İslam kaynaklı terör bir safsatadan ibarettir. Kültür krizi, 1990'da, tipki hukuk krizi gibi, ülkede daha baskıcı yöntemlerin geçerli kılmasına hizmet etmektedir; daha az özgürlük, daha anti-demokratik bir rejim için alt yapı oluşturmaktadır.

Sistemin bütündünde görülen ve yansımaları yaşamanın her alanında hissedilen kriz 1990, belki de Cumhuriyet sürecinin en ağu önekleminin başında gelmektedir. Kriz, yeni coup d'etat'lara davetiye çıkarmaktadır. 12 Eylül 1980 günü kurulan de facto rejimin sıklamasına, yoğunlaşmasına çağrı yapmaktadır. Bunu için 1990 son derece öğretici deneyimler yah olmuştur ve bir o kadar da, ülkenin demokratik dinamiklerinin kendilerine düşen tarihsel sorumluluğu yeniden ve yeniden düşünüp gereklerini yerine getirmeleri için, belki de, bir son çağrı evresi sayılmalıdır.

Son 10 yıldır, ABD patentli Ulusal Güvenlik Modelini uygulamaya çalışan ve iktidarı gaspetmiş olan erk, başarısız olmuştur. Bu çifte başarısızlıktır. Çünkü, hem bizzat model, hem de somut bir vak'a çalışması olarak Türkiye uygulaması iflas etmiştir. Bu yönteme, ne ekonomik kalkınma, ne de sistemin dinya ekonomileri ile bütünlüğü mümkün değildir. Körfez bunalımı, bu temel başarısızlığı ortbas etmek için gerekçe olarak sunulmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanının Ekim 1990'da Arap devletlerine yaptığı gezideki açıklamaları,

ekonomiden sorumlu bakanların beyanları, böyle bir gerekçe kılma çabasının izlerini taşımaktadır. Oysa sistemin sakatlığı, böyle bir uluslararası kriz olmasaydı da bu sonucu verecekti. Pek çoğu tahrif edilmiş olsayı bile, rakamlarla, istatistiklerle halkın oyalanın resmi açıklamalar karşısında çok basit bir ölçü çıkarılabilecektir. Yatırımlar, kalkınma, insan için olsadıysa, sırreće ne anlamı vardır? Milli gelir gibi ölçülerden çok önce, onun nasıl dağıldığı sorunu üzerinde durmak gereklidir. Kimlerin, ne kadar pay aldı, kimlerin fedakârlık yaptığı üzerinde durmak gereklidir.

1990'in sonunda Türkiye'de insan hakları olgusunu, önce ekonomik terimlerle düşürmek isteyen için gereklidir. Kriz, neticesini bir politiko-juridik anti-demokratikleşme olarak vermektedir.

Oysa, uluslararası siyasadada yumuşama, bütün Batı dünyası gibi, Türkiye'de de siyaset erkin elindeki olanakları artırmıştır. Ama, bizzat sistemin insanı hiçleyen, ezen dokusu her birini ile içerdeki olaşı başarıyı da ortadan kaldırılmaktadır. 1990'in ögettigi ana ders, bu sistemde değişmesi gereklidir.

Yakın gelecekte, terörün daha da yükselmesi beklenebilir. Çaresiz kalan erk, devlet terörüne de yoğunlaştıracaktır. Biri diğerine davetiye çıkarmaktadır. Mevcut siyaset erk, kendisi için krizden çıkış yolu bulamana çaresizliği altında bunalmaktadır. Uluslararası bir bunalma, tehlilikli biçimde, halkın yaşam hakkı ile oynayarak bel bağlamak işte bu çaresizliğin sonucudur. Özal ve ANAP'ıne, bu devrede görülebilecek küçük puan yükselmeleri geçicidir. Sistem çökümüş, aktörler inandırıcılıklarını yitirmiştir.

1991'e gebe şu günlerde, bu durumda, yeni bir darbe, daha baskıcı bir rejim ve bunu uygulayacak yeni siyaset aktörler olası gelişmelerden birisi olarak gözükmemektedir. Körfez bunalımının uzaması olasılığı ile Avrupa Topluluğu'na yapılan tam üyelik başvurusunun 1992 sonrasına dek görülmüşsinin dondurulması, bu olumsuz olasılığı destekleyen veriler olabilir. ABD'ye tam bağlılığı ve uyumlu siyasete izleyen Özal'dan ABD ve Barış'ın hentiz vazgeçmemesi de beklenebilir. Zaten 1990'in sonlarına doğru Özal, çeşitli açıklamalarında, bir darbe olasılığı karşısında yeni cunta ile uyumu bir biçimde çalışacağını, esasen onların da, gerek geçmişteki cunta ile bağları gerekse ABD nezdindeki konumu göz önüne alırsa, kendinden başka alternatiflerinin olamayacağını hissettiğini açıklamaları yer almıştır.

Bir diğer olasılık ise, mevcut siyaset figürlerin tasfiye edilmesi ve şimdiki sözde muhalefetin iktidarı gelebilecek olmasıdır. Bu alternatif 12 Eylül Rejimi'nin kurumsallaşturmaya çalıştığı ekonomik siyassaları stüdyo olacaktır. Yalnız, ona biraz daha insanı boyut, görece olarak daha az baskı kimliği verebilir. Böylece, dünyaya karşı, iktidarı darbesiz biçimde el değiştirdiği, bu anlamda "demokratik bir rejimin yürürlüğe olduğu" inancı verilebilecek: Avrupa Topluluğu önünde 1992 sonrasında tam üyelik için daha fazla koz elde edilebilecektir. ABD Elçisinin, SHP ve DYP'ileri genellarıyla 1990'da sık sık görüşmesi, SHP'nin sözde yeniden toparlanması, vb. gelişmeler dikkati çekmektedir. Böyle bir iktidár değişimi, yakın gelecekteki olağan genel seçimlerde gerçekleşebileceğii gibi, olası bir erken genel

seçim ile de gündeme gelebilir.

Yeni bir darbesiz yakın gelecek olasılığının artan bir faktör de, ordunun oldukça yıpranmış, yorulmuş ve en önemlisi, onun temel gücü olan ve Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'e kadar geçerli bulunan, tüm toplum bazında bir temel konsensusa dayanmışlığından çok şey yitirmesidir. Bu anlamda, 12 Eylül'ü, aslında, en büyük darbeyi, bizzat orduya, onun da yandığı "laik, demokratik rejimi koruyan kurum" olduğu biçimindeki toplumsal konsensusa vurmuştur. Ordu, hiç olmazsa şimdilik, emir-komuta zinciri içerisinde bir darbe gerçekleştirebilmek yetisinde zaafa uğramış sayılırlar. Osteli ordı, uluslararası çatışma tehlikeleri nedeniyle aslı görevi ile daha öncelikle ilgilidir ve güneşe doğuda süren gerilla savaşa bağlamında, siyaset sorumluluk her ne denli siyaset iktidarın omuzunda olursa olsun, sonuç alamamış olmanın getirdiği bir prestij kaybına da uğramıştır.

Öte yanda, darbe olasılığını zayıflatın bir başka etken de, 12 Eylül Rejiminin kurumsallaştırdıktan otede daha baskıcı bir rejimi, mevcut ulusal ve uluslararası dengeler karşısında kurmanın güçlüğüdür. Zaten, haklar, özgürlükler bundanmıştır; form olarak vardır, içeriksizleştirilmiştir, etkisizleştirilmiştir. Bundan daha baskıcılık kurmak her halde çok zordur.

1990 yılının Türkiye insan hakları panoraması, sosyal muhalefetin bir siyaset muhalefet haline dönüştürülmesi zorluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin demokratik dinamikleri, tamamen yok olmak ile yaşamak arasındaki temel tercihi, içgüdüsel değil, bilinçli biçimde yapmak, bu anlama gelmek üzere siyasetler üretmek zorundadır. İnsan hakları karnesini düzeltmenin başka bir yolu yoktur. 1990'da ulaşılan nokta, bunun aslında, demokratik güçlerin rüştünü kanutlama çabası olacaktır.

1990'in sonları, devlet cinayetleri olasılığının kapı eşiğinde oluşunun tanığıdır. Buna kitle sel ve sistemli muhalefet gösterilememiştir. Yönetimin infaz tehditleri, cuntanın "asmayalım da besleyelim mi?" anlayışının doğal bir uzantısıdır.

GERİDE KALAN BİR YIL ÜZERİNE...

Ne ekonomi, ne demokrasi, ne de sosyal ve kültürel açıdan şu meselemizi de çözümledik diyemiyoruz. Sanki her şey kilitlendi.

1990

yılında geride bıraktık. Umutlarla girilen bu yılın ülkemiz açısından bir dizisi sorunu peşisira getirerek tarihe karışmak üzere olduğunu görüyoruz. Ne ekonomi, ne demokrasi, ne de sosyal ve kültürel açıdan şu meselemizi de çözülmüş diyemiyoruz. Sanki her şey kilitlendi. Tüm çıkış yolları tıkandı. Kötümserlik diz boyunu aştı. Geleceğe umutla bakma arzular körelti. İnsanları kötümserliğin hâsiğine sürüklüyor neler oldu. Şöyle bir göz gezdirelim...

1/

Ekonomi bu yıl da kendi dar boğazlarını aşamadı. Enflasyon bahar ve yazın ilk aylarında belirli bir oranda gerilemişken Ortağoğu krizinin patlak vermesi tüm iyiye gidişleri tersine çevirdi. Ağustos ayından sonra Türkiye sürekli bir biçimde aylık % 5'in üzerindeki enflasyon hızlarını yaşamaya başladı. Yıllık enflasyon oranının % 60 dolayında gerçekleşeceği kesinleşmiş gibi. Kamu harcamalarındaki açığın ekin bir vergi reformuyla karşılanamaması bir yandan piyasadaki para arzının sürekli bir biçimde yükseltmesine neden olurken iç borçlanması da yılbaşında planlanan hedefin çok üzere çi-

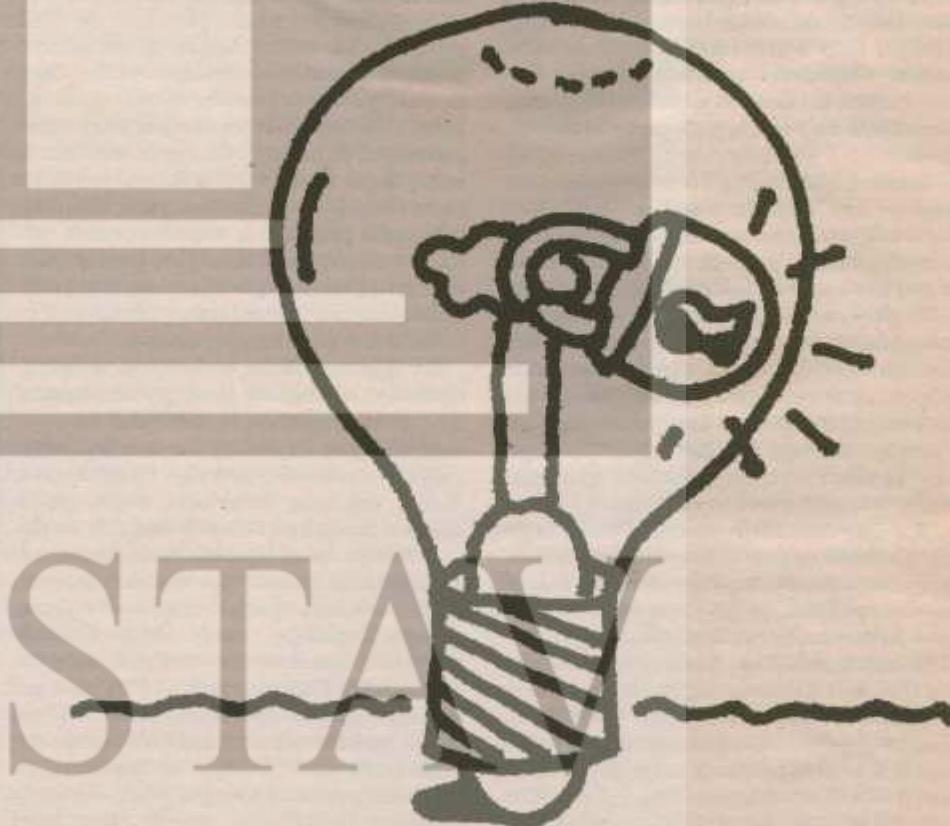
karmış bulunmaktadır. İç borcun yıl sonu itibarıyla 50 trilyon Türk Lirası düzeyini aşması beklenmektedir. Dış ticaret açığının geçen yıla oranla çok daha üst düzeylere çıkması bir başka endişe verici gelişmedir. Buna karşın döviz kurlarındaki artışlar, son iki ay bir yana bırakılırsa beklentiği kadar yüksek olmamış, hatta bütçede önerilen ortalamanaya yakın bir yerde dengelenmiştir. Ne var ki dış ticaret açığının büyümesi, ihracatta ortaya çıkan tekniklikler dış paraların yeniden hızla değer kazanmasını, bir başka deyişle Türk Lirasının değer yitirmesi sonucunu vermesi beklenebilir.

Devlet Planlarının işgili fazlasını, yani işsizliği hesaplarken kullandığı katsayıları değiştirmesine karşın (bu, bir yerde istihdam oranını yükseltmek için başvurulan bir yoldur) ülkede işsizler orduyu büyümeye devam etmektedir. Kamu ve özel yatırımların bu işsizliği karşıla-

yacak düzeye gelmesi bugün için hala bire edilemez. Öte yandan istihdamı yükselticek yeni yöntemlerin de geliştirilmemesi, hatta düşünülmemesi işsizlik tehdidinin daha da artmasına sonucunu ortaya çıkarmıştır. Gelir dağılımı adaletsiz yapısını sürdürmektedir. Ücretlerin Milli Gelirden aldıkları pay bu yıl % 15'in de altına düşmüştür. Tarım kesimi de % 15'lik bir payla yetirmek zorunda bırakılmıştır. Bütün bunlara karşın sermaye gelirlerinin payı hemen hemen % 70 sınırına ulaşmış bulunmaktadır. Beş yüz büyük firmaların kârlarına bakıldığından, tekellerin ve holdinglerin akıllara durgunluk veren oranlara eriği de ortadadır. Kisacası ekonomi, hastalıkları, yaratığı dengesizliklerle olumsuz etkilerini ülke yaşamının her noktasına iletmektedir.

2/

Geçen yılın en umut verici olayı Kutlu ve Sarçın'ın serbest bırakılması olmuştu. Böylece açık bir hak ihlali sona ermiştir. Ne yazık ki Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi sırasında gündeme gelen 141, 142 ve 163'üncü maddelerle ilgili, en azından, iyileştirme çalışmaları rafa kaldırılmıştır. Buna karşın Kutlu ve Sarçın'ın serbest bırakılmasından sonra TBKP resmen parti olarak kurulmuştur. Anayasa mahkemesinde kapatılma istemi ile dava açılmasına karşın TBKP İlçe ve İl Kongrelerini tamamlayarak, büyük kongresini toplama yoluna girdi. Böylece yeraltında olmayan bir parti çalışması da ilk kez gerçekleşmiş oldu. Gene geçen yıl içerisinde politik göçmenlerden bir bölümünü yurda döndü. Bunlar arasında Tektaş,

Gelecek yılın başkanlık sisteminin tartışıldığı ve belki de yaşama geçirildiği bir yıl olma olasılığı büyktür. Bu, yeni belirsizlikleri de peşinden getirecektir.

Ağaoğlu, Ahmet Kaçmaz, Osman Sakalsız vb. gibi sol partilerin liderleri de bulunuyordu.

3/ Hane olayı ANAP içerisindeki genel Başkanlık çekişmesinin ne denli kirli oyularla belli bir şekilde yönendirilmek istendiğini ortaya çıkardı. Biliñdi gibi Hane Mumcu Dışişleri Bakanlığı memurlarından biri, Özal-Bush görüşmesinde tutulan notları bir gazeteciye vermekle suçlandı. Bu arada olaya o günlerde ANAP Genel Başkanlığına soyunmuş olan Hasan Celal Güzel, televizyonlarda seyrettiğimiz CIAlı dizilere benzer biçimde karıştırdı. İnsanların özel yaşamları sergilendi. Hane oyunının iki yönlü ülkemizdeki siyaset ortamının ne denli kirlendiğini ortaya koydu. Bir kez gizli kalması gereken bir belgenin Dışişleri Bakanlığı'ndan kolaylıkla alınabildiği kamulandı. Gerçi açıklanan belgede Özal'ı zor durumda bırakacak bir şey yoktu, ama gene de belge alınabilmiş ve yayımlanmıştı. Olayın bundan daha fazla endişe veren yönü ise konunun bir siyasi istismar odağı haline getirilmesidir. Şu anda olay ilgili yargı kurumundadır. Sonuç ne zaman alını bilinmez. Ama alınsak herhangi bir sonucun kamuoyunda, yayın organlarında, olayın ortaya çıkışının günler kadar yankı bulabileceğini düşünemeyiz. Çünkü olay bir kişiye yıpratmak için öne çıkarılmış ve bu görevini de başarıyla yerine getirmiştir.

4/ Geride bıraktan yılın ülkemiz açısından en önemli olayı Güneydoğu bölgesine yönelik çıkarılan iki kararnameydi. Biliñdi gibi bu kararnameleler SS kararnameleri adı da verilmektedir. Bu kararnamelerin çıkışmasından önce başında, özellikle renkli basın diye nitelendirdiğimiz yayın organlarında "Güneydoğu'da durumun gitikçe bozulduğunu, bölgülerin (bu, sık kullanılan bir resmi nitelendirmi) etkinliklerini artırdıkları" m konu alan haber ve röportajlar yayıldı. Bu arada Mecliste grupları bulunan üç partinin birer milletvekilinden oluşan bir parlamento grubu incelemelerde bulunmak üzere Güneydoğu illerine, yani olağantıstır halin uygulandığı yörelerde gittiler. Dönüşte bu milletvekilleriin anlatıkları, "bölgede merkezi otoritenin adeta kaybolduğu" noktasında yoğunlaşıyordu. Bütün bu düzenlemelerden sonra Özal üç partinin liderini konuya çözüm bulmak amacıyla Çankaya'yı davet etti. Davete önce Erdal İnönü olumlu yanıt verdi. Onu Demirel izledi. Liderler zirvesinde, anlaştığı kadariyla, bölge ile ilgili son bilgiler sunuldu ve belki de biraz üzrelerinde konuşuldu. Fakat zirvenin akabinde, basına sansürü, yörende yaşayan vatandaşlara sığrını getiren, bir anlamda Anayasada güvence altına alınmış tüm özgürlükleri, hakları askıya alan tımlı kararnameler çıktı. Bu kararnameler "Takrir-i Sükun'un yenilenmesinden başka bir şey değildi. Muhalif liderleri böyle bir kararnameyi zirvede konuşulmadığını ileri sürdülerse de artık inanmış olanzlardı. Özellikle "silaha silaha karşılık verilir" meâlide sözler sarfeden İnönü'nün bütün geriye dönüş yolları tıkanmıştı. İlk kararnameyi ikincisi izledi. Bu şekilde Güneydoğu üzerinde bir şal örtüldü. Hükümet bundan sonraki günlerde Avrupa Konseyi'ne de bölgeye ciddiyetin sürdürülür durum nedeniyle olağanüstü hal yoresinde bazı insan haklarının askıya alındığını bildirdi. Türkiye'de zaten sınırlı olan özgürlüklerin yeniden kısıtlanması

icin ilk adım böylece atılmıştı. İşin acı yönü muhalif partilerinin, özellikle Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin, bir iki sözde kalıcı itirazından başka hiçbir olumlu direnişleri olmadığını. Yani demokrasinin işlerliğine inen böylesine bir darbeye sessiz kalmarak gelecekteki gelişmelerde de yol açıldı.

Güneydoğu'da meydana gelen yürekler acısı olayların yanı sıra İstanbul gibi büyük bir kente de kanlı soygunlar ve faili meçhul cinayetler bir çığ gibi arttı, dört yanı sardı. Prof. Muammer Aksoy'un öldürülmesini, Çetin Emeç'in, Turan Dursun'un ve daha nicelarının öldürülmesi izledi. Nihayet SHP Parti Meclisi üyesi Bahriye Uçok'un bir bombalı paketle öldürülmesiyle olaylar doruğa erişti. Yorumlar, yetkililerin bütün söyleşikleri, anti-laik bir ırtaçın örgütlü cinayetlere de bulaştırdı. Başta muhalif partileri olmak üzere bütün siyasal odaklar bu düşüncenin yayılmasını sağlıyorlardı. Bu arada askerin müdahalesine de davet çekenler eksik değildi. Yetmiş yıldır yaklaşan cumhuriyet döneminde ve seksen yıllık (ikinci Meşrutiyet başlangıç noktası alınmışsa) demokrasi yaşamımızda sık sık sahnenelenen bir oyun yeniden önmüze getiriliyor ve halkın gözünden buna kanması isteniyordu. Oysa "faili meçhul" cinayetler gene gizli odakların işe başladıklarını göstermektedir.

5/ Siyasal Partilerin içindeki tartışmalar, bireysel çekişmeler yılın ikinci yarısından itibaren daha bir öne çıktı. DYP yönetim kadrolarını ve üyelerini gençleştirme ve yenileştirme çabaları içerisindeyken, ANAP'ta da liberal ve tutucu kanat arasındaki görüş ayrılıkları büyülüyordu. Özal sîlen parti başkanı gibi hareket ederek ANAP içerisindeki kaynaşmayı istediği doğrultuda dengelemek için clinden geleni yapmaktadır. SHP'de ise 19 Ağustos yerel seçimi üst yönetim çatlaması için son ateşlemeyi yaptı. İnönü'nün Genel Sekreter yardımcısı Çevikçeyi istifaya davet etmesi, yönetimini elinde bulunduran Baykal ekipinin toptan istifasıyla yarınlandı. Bunun üzerine İnönü Kurultayı toplayarak bir hesaplaşmaya gidilmesini yeğledi. Önceleri Genel Başkanlığı adlığını koymak istemeyen Baykal, İnönü'den gelen hucumlar karşısında mecbur kalarak aday oldu. Yarına İsmail Cem'i de alarak kampanyasına başladı. Yirmi günlük kampanya süresince taraflar düşünce ve ilkeler temelinde hiçbir şey söylemedi. Baykal'ın son dakikada öne sürdüğü ilke temelindeki bazı yaklaşımlar da ilgi uyandırmadı. Basın da bu kişisel çekişmeye bir ucundan katıldı. Kurultayda, adayların söylediği yeni bir sey yoktu. Açık söylemek gerekirse düzeyiz dedikodu ve suçlamaların ötesindeスキルarda hiçbir sey kalmadı. İnönü 99 oy farklıyla genel başkan seçildi. Matematik olarak bu 50 delegenin saf değişimle kazanılmış bir zaferdi. Bu sayiların gerçek anlamı artık SHP'de ciddi bir genel başkanlık sorunun olduğunu gösterdi. Nitekim Ingiltere Başbakanı 19 Kasım'daki ilk genel başkanlık oylamasında rakibinden 52 oy fazla almasına karşın memnun olmadığını, düş krikligine uğradığını söylemiştir. Çünkü bu sonuç kendisinin, başkanlığının artık tartışma konusu olduğunu sergilemektedir. Ne var ki İnönü ve yeni ekibi olayı böyle algılamadı. Hele ilk iş olarak İl ve İlçe yönetimlerinin belirlenmesine girince umutlar da bir anlamda suya düştü. SHP de ağır ağır

kendi ıslan yörtingesine oturdu.

6/ Ağustos ayından itibaren Ortadoğu ve dünya tam bir savaş bekłentisine girdi. Irak'ın Kuvey'i ilhak etmesi, buna karşı Birleşmiş Milletler'in bir dizi yaptırımı gündeme getiren kararlar alması, nihayet ABD'nin yöreye büyük bir askeri yığın yapması durumu her geçen gün gerginleştiridi. Türkiye bu süreç içerisinde ilginç bir uygulamaya tanık oldu. Cumhurbaşkanı Özal dış politikayı tek başına ve telefon diplomasisiyle yürütmeye başladı. Bu kendi anayasal yetkilerini aşması anlamına geliyordu. Bu konuda bir çok uyarının yapılması karşın durum değişmedi, buna karşın Başkanlık sisteminin tilkeye daha uygun bir yönetim tarzı olduğu doğrultusunda yeni düşünceler ortaya anıldı ve son ayın gündeminin belirledi.

Bir yandan anayasal buna, bir diğer yandan ülkenin, istemediği halde, sonucu pek de bellî olmayan bir savaşa doğru sürükleneceği yıl sonunun ve sanız gelecek yılın tablosunu çizerek, oluşturacak basat olaylar olarak öne çıktı. Şurası açıktır ki bugün Türkiye bâylesine bir belirsizlik ortamına sürüklendi. Siyasal partilerin Mecliste olanları sorunlara net ve sonucu getirici bir çözüm getirememektedirler. Gelecek yılın, başkanlık sisteminin tartışıldığı ve belki de yaşama geçirildiği bir yıl olma olasılığı bütüktür. Kuşkusuz bu hem ekonomik anlamba, hem de siyasal ve sosyal anlamba yeni belirsizlikleri de peşinden getirecektir.

7/ Bütün bu olumsuzluklara rağmen içerde ve dışarda iki olumlu olaya da parmak basmamız yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi Helsinki Nihi Senedi'nin bir anluma pekiştirilmesi ve geliştirilmesi olan Avrupa Güvenlik anlaşmasının ve ona bağlı oluşturulan nihi sened'in Paris'te imzalanmasıdır. Böylece yaklaşık kırk yıl süren soğuk savaş da nihayet bulmaktadır.

Içerde ise yıl boyu süren birleşik sol parti çalışmalarının son aşamasına gelmiş olmasıdır. Ülkemizdeki değişik sol akımların temsil edildiği bu yeni girişimin yıl sonuna kadar partilere aşamasının sonuçlanması beklenmektedir. Demokrasi ve daha özgür, bağımsız bir Türkiye'nin oluşması açısından bu yeni sol hareketin, birlik hareketinin meyvalarını kısa süre içerisinde vermesi tek umudumuzdur.

Umutsuzluk türkülerinin kol gezdiği ülkemizde bir tek umut ve ışık bile insana güç vermekte, geleceğe daha bir inançla bakmasına neden olmaktadır.

AMERİKA'DA DEĞİL TÜRKİYE'DEYİZ

Siyasal tarihinde Meclis kararı ile "Tahkikat Komisyonu" kurulmuş bir ülkede

Amerika'nın kurumlar arasında denge ilkesine dayalı anayasal düzenine ulaşılamaz.

*"Kabahat sende yok
Bu derde kendimi kendim attım"*

Meclisin "karar" adını taşıyan işlemlerinin denetim dışı bırakılması, İdari Yargı için öngörülen yürütmenin durdurulmasının Anaya Mahkemesi için kabul edilmemiş bulunması ve özel olarak engellenen "geriye yüreme" ne bir unutkanlık ne de öngörülemezlik değil, bilinçli bir seçim sonucudur.

Anaya Mahkemesinin yürütmenin durdurulması konusundaki yetkileri ya da iptal kararlarının geriye yürtüp yürtmeyeceği soruları nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri "Supreme Court'unun ülkemiz uygulaması için de ömek gösterilmesi oneden beri adet haline gelmiştir. Ancak, bu yapılanın hukuk ve yargı düzeninin, özellikle usul farklılığı nedeniyle, birbirleriyle Karsılaştıramayacak kadar değişik olduğu hiçbir zaman göz önünde tutulmamıştır.

Evet sözüyazarı ve bestecisini bilmeyen ama bir zamanlar dillerden ve göntüllerden düşmeyen ünlü tangoda böyle deniliyordu. Ben de şimdi istiyorum ki anlı şanlı hukukçularımız ve Anaya sayı yapanlar hiç olmazsa içlerinden böyle bir itirafı bulunsunlar. Bu beklenimin nedenini iki somut olay ve kararla açıklamak olası. Yalnız hemen vurgulamam gereklisi bu konuda anayasal çözüm ve hükümleri eleştirirken, uygulanmanın doğruluğu ve özellikle siyasal iktidarın tutumunu onayladığım sanılmasm. Belirtmek istedigim sadece geçmiş olaylardan gerekli dersi çıkartmasının bilmeyenlerin hep böyle yanlışlar yapma durumunda kaldıkları ve kalacakları, bu hataların cezasını da sadece ülke ve toplumun çektirdiğidir.

Değinmek istedigim Birinci konu TBMM'nin kısaca "savaş izni" olarak anılan işlemi ve buna karşı açılan iptal davasında Anaya Mahkemesinin red kararı olayı. Buna ilişkin bir ay kadar önce "Milliyet"te yayınlanan bir köşe yazısına hem dolaylı yollardan hem de Anayasaya çok emeği geçmiş meslektaşlarından sözlu eleştiriler alındı. Gerekçe de, Anaya Mahkemesinin, daha önce, benzer bir konuda vermiş olduğu karar ve asıl önemlisi Amerika Birleşik Devletleri Federal Yüksek Mahkemesinin (Supreme Court) bu gibi olaylar karşısındaki tutumu oldu.

Amerikan Anayasasında Yargıya ilişkin se-dece III. tıncı madde vardır ve o da Supreme Court'u adlı adıma anarak Mahkemelerin, tüm yasal düzenlemelerden kaynaklanan "bütün davranışları" bizdeki deyişiyle "uyuşturulıkları" çözümlemeye yetkili olduğunu hükmne sağlamıştır. Usul ile ilişkin temel kural ise Anayasaya eklenen 14'üncü maddede yer alan "due process"tir ki, resmi çevirilerde "yasal gereklerin yerine getirilmesi" olarak anlatılır. Bu durumu, herkesin anlayabileceğini bir dille ve bizdeki sisteme uyarlayarak özelleyeceğim olursak, Amerika'daki, "Supreme Court" bizdeki Anaya Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay'ın her üçünün de yetkilere sahip bir yargı yeridir ve izleyeceği usul ile verebileceği kararların türlerine ilişkin hiç bir yasal sınırlama ile karşılaşmadan Hukuk, Ceza, Anaya yargısi ve İdari Yargılama Usullerinin herbirinden yararlanabilir ve hangisini hangi olayda uygulaması gerektiğine de karar verme konusunda yetkisi sonsuzdur denebilir.

Bizde ise, Anaya, Mahkemenin sadece görev ve yetkilerini değil, çalışma ve karar verme usullerini de ayrımları ile düzenlemekle kalmamış, bu konuda özel kanunların çıkarılacağı da öngörmüş ayrıca kararları ne zaman açıklanacağı, ne zamandan başlayarak yürütülege gireceğini açık şekilde kurala bağlılığı gibi, geriye yürtmeyeceğini de özellikle vurgulamıştır. Anayasının andığı organik yasa da, aynı konuları tekrarlayan hükümler içeren bir metin olarak Mahkemenin kuruluş ve işleyişini düzenlemiştir.

Bu durum, acaba söz konusu sorunların 1982 Anayasası hazırlanıp yapılmakta öngörülmemesi veya bir umutkanlık sonucu mu ortaya çıkmıştır? Hayır. Bu düzenlemeye gerek 1961 gerekse 1982 Anaya ve yasa koymusunun açık istencini bir sonucudur. Nitekim Mahkemenin hangi işlem ve kararları inceleyebileceğine ilişkin hüküm İstanbul Bilim Komisyonu tarafından hazırlanan tasarıda 1948 tarihli İtalyan Anayasasından esinlenerek ondakine benzer biçimde önerildiği halde 1961 Temsilciler Meclisinde kabul edilmemiştir. On yıllık uygulama ise, her fırsatla eleştirilmiş, doğrudan sakıncalar 1966 yılında yayınlanmış kitaplarda bile ele alınmıştır. Şu halde 1982 Anayasasının hazırlayan ve kabul edenlerin bunu bilmemesi kesinlikle söz konusu değildir. Oyle ise Meclisin "karar" adını taşıyan işlemlerinin denetim dışı bırakılması, İdari Yargı için öngörülen yürütmenin durdurulmasının Anaya Mahkemesi için kabul edilmemiş bulunması ve özel olarak engellenen "geriye yüreme" ne bir unut-

kanlık ne de öngörülemezlik değil, bilinçli bir seçimin sonucudur. Kabahat sende yok'un birinci kanıtı.

Ikinci kanıtma gelince, Anaya Mahkemesi yedek üyeligi yapılın son atamının yasalaşla aykırı olduğuna ilişkin basında yer alan iddiadır. Bunun gerekçesi de, bilmem hangi ülkede Cumhurbaşkanına böyle üç isim önerilince o, mutlaka birincisini seçermiş öyküsü galiba. Öyle yapsa idi, belki iyi olurdu ama, mademki Anaya iki dereceli bir "seçim atama" öngörmüş, o halde Cumhurbaşkanını kişisel takdir ölçülerinden başka bağlayan hiçbir kural yoktur. Eğer seçimin sadece bazı kuruluşlara ait olması ve atama yetkisinin de Cumhurbaşkanında bulunması isteniyor idiyse herkesi bu kadar uğraşmadan bir tek kişinin seçileceği ve bu sonucun da yüce makamındaki kişi tarafından onaylanacağı Anayasaya açık hüküm şeklinde konulur ve bu iş de tartışmazdır. Kurumların Mahkemeye doğrudan üye seçimi öngören 1961 Anayasasının 145'inci maddesi de ortadayken. Öyle ise bu da mı gözden kaçmuştur, yoksa Anaya tasarısını hazırlayanların ülkede bundan böyle Cumhurbaşkanları kim olacak bu konuda da kesin bir öngördür mi vardı?

Siyasal tarihinde Meclis kararı ile "Tahkikat Komisyonu" kurulmuş bir ülkede Amerika'nın kurumları arasında karşılıklı saygı ve denge ilkesine dayalı anayasal düzenine ulaşılamaz. Bunu hiç kimse anlamasa bile Anaya konularıyla haşırmeşir olanların gözden kaçırılmaması gereklidir. Şimdi de, işte sadece siyasetçilerin değil bilim adamlarının da önek aldığı o Ülke ile ilişkin bir öykü anlatmak istiyorum. Adı öykü arı Anaya Mahkemesinin iptal ettiği bir kanunun "tipkisini aymış" yeniden yasalaşabilen mi sorusuna belki de bir yanıt. Amerikan düzende eger herhangi bir yasada yer almıyorsa yönetimin bir kararına karşı yargı yolu bağırlabilir, olağan yok zannedildi. Günlerden bir gün Pedreiro isimli bir yabancı smır gibi odilmesi kararını dava etti. Supreme Court da, "Göçmenlik Yasası"nda açık bir hüküm olmasına karşın bu davayı gordu. Sonra ne mi oldu dersiniz? Kongre, anılan "Yasa"ya bir hüküm ekleyerek, sakın şarjmayın, yabancıların sınırlı edilmesi kararlarının da yargı denetimine bağlı olduğunu kabul etti. Kurumlar arasında karşılıklı saygı ve denge, ister seniz buna çoğulcu demokrasi de diyebilirsiniz, işte budur.

Bilim adamları da içinde Türkiye'yi "Hukuk Devleti" ilan edenlerle "ben yaptım oldum" diyen herkese saygı ile... ■

KONTRGERILLA

"Memleketin âli menfaatleri" lâfları bir kere edilmeye başlandı mı, çekiverin kuyruğunu.

Artık bu memlekette bunun arkası gelmez. Akan sular durur.

Kimi eski dükkânlarında duvarı süsleyen bir tabela vardır. Üstünde alengir bir yazıyla "Bu da geber yahu" yazılmıştır. Bu lâf bir şairin bir dizesi midir, bir atasözü mü biliyoruz. Ama özellikle büyük kentler içinde, pek çok Anadolu esnaf ve tüccarının duvarında bu yazı asılı durur.

Gerçekte bu söz, bu deyim Anadolu halkın felsefesidir. Tarihi boyunca bir tek felsefeci yetiştirmemiş Türk ulusu olsun olsa böyle felsefe kırıntıları ile geçinir.

Şimdi diyeceksiniz ki, Kontrgerilla ile ne ilgisi var bu lâfm?

Sözü oraya getireceğiz ama önce başka bir soruya da şuraya kaydedelim:

Bundan on-on iki yıl kadar önce dünyada bir Lockheed Skandalı patlak verdiyi. Anımsadınız mı?

Hani canım Lockheed bir Amerikan uçak firmasıydı, savaş uçakları yapıyordu ve satıyordu. Dünyanın çeşitli ülkelerinde tıpten bir takım sorumlularla rüşvet vererek uçaklarını satmak çabasına düşmüştü, bu çaba da ortaya çıkışına yer yerinden oynamıştı. İtalya'da ve Japonya'da hükümler düşmüştü, rüşvet yiyen başbakanların siyasi hayatları son bulmuştu. Hollanda Kraliçesi'nin kocası olan Prensin de rüşvet yediği ortaya çıkmış, İran ve İspanya'da pek çok general bu yüzden "paşa"lıklarından olmuşlardı. Amerika Birleşik Devletleri Senatosu konunun ardını bırakmamış, kimi Güney Amerika ülkelerinin yanı sıra Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ülkelerde de rüşvet dağıtıldığını açıklamıştı.

O zamanlar, tüm dünyada olduğu gibi haber Türkiye'de de bir bomba gibi patlamıştı. Basın ve hatta parlamento günlerce ve günlerce bu skandal haberleri ile çalkalanmıştı.

Sonra ne oldu? Hiiç!

"Bu da geber yahu" felsefesi hükümlü içine etti, skandal da unutuldu, rüşveti yiyenler de yedikleri yanlarına kır kalarak yan gelip yattılar. Oysa adı Tanrıya mydi neydi, koskoca Japonya başbakanı haphaneysi boylamıştı. Dünyanın öteki ülkelerinde de pek çok sorumlu tıpten cezalara uğradılar. Paçayı kurtaranlar bir tek Türkiye'dekiler ve bir de Suudi Arabistanlı Suud Hanedanı'ndan prensler oldu.

İşte bu Kontrgerilla hikayesi de eninde sonunda Lockheed Skandalı gibi kapandı gidecektir. Bu işin tantanası Türkiye'de olsa olsa

baş on gün daha sürer, sonra da geçer gider. Demokrat Parti'nin ünlü Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes boşuna dememiştir "Hafıza-i beşer nisan ile maloldür" lâfmı. Evet, demokrasiye bir türlü alışamamış biz Türkler, bin yıl boyunca "kul"luktan "vatandas"lığı bir türlü edememiş olmanın yıkılı alşkanlığı ile bellecimiz unutma hastahlığı ile özürler olarak bu Kontrgerilla hikâyessini de unutur gideriz.

Nitekim bu olayın da üstünü örtme çabaları çökten başladı. Bay Özal'ın eski Milli Savunma Bakanlarından Bay Sefa Giray böyle konuşmamıştı "Yanlış İşler" diye damgaladıktan sonra, "hele bu konularda ortafta dedikodu şeklinde, doğru olduğu belli olmayan, bilinmeyen laflar dolaştırmak memlekete hizmet etmek değildir" diyor. Kendisi Savunma Bakanlığı'nda oturduğu günde Özal Harp Dairesi için kendisine işe girmenin dışında "hazır şeyler anlattılar ama daha fazla birsey istemedim" diyerek topu ve sorumluluğu Başbakan'a Genelkurmay Başkanına atıyor. Bir komuda "memleketin âli menfaatleri" lâfları bir kere edilmeye bağlı mı, çekiverin kuyruğunu. Artık bu memlekette bunun arkası gelmez. Akan sular durur.

Kontrgerilla konusu da böyle bir konu.

İşin şaşkıncı yanı, bu İtalyanların Gladio Skandalı'ndan yıldarca önce bu konu ilk önce Türkiye'de ortaya döküldüdü. O zamanlar Seferberlik Tetkik Kurulu diye bir kurul oluşturulmuştu. ABD'nin Ankara'daki JUSMATT dile anılan yardım-kurulu ile aynı binayı karargâh olarak kullanan bu Seferberlik Tetkik Kurulu salt askerlerden oluşan bir kurul değildi. Askerlerin yanı sıra "seçme" ve "vatanseverliği, milliyetçiliği müsellem, antikomünist" tabii biraz da, "sağ ideolojilere" sahip sivillerden oluşuyordu.

Bu kurulun arişek da iç politika kokan ve kişisel kinleri söndürmeye yarayan ilk eylemlerinden bilebildiğimiz biri bu sâurların yazارının başma geldi. Dönemin Genelkurmay Başkanı eleştirdik diye, Başkent Ankara'da bir sabah vakti güpegündüz özel bir otomobile kaçırıldı ve ağzınızdan kan gelip kahurgalarınız kırılıncaya, kafanızda iki delik açılıncaya kadar dövüldük ve sonra da öldü diye Ankara'dan yirmi kilometre uzakta bir köy yoluna atıldı. Bu, Seferberlik Tetkik Kurulu'nun bir "yıldırm" ve "gözdağı verme" operasyonu idi. Planlayıcısı da o dönemde kurulun başında olan bir general, General Recai Engin idi. Eylemcilerin üst rütbeli de Salih Raci Tekin adında bir binbaşı ya da yarbay.

Olay ortaya çıkanca, general Londra'ya atşe olarak, yarbay da Kıbrıs'taki "Mücahit"lerin başına "Bayraktar" olarak kaçırıldı

ki mahkeme önüne çıkartılmasınlar.

Bu, Seferberlik Tetkik Kurulu'nun o zamana kadarki belki de binbir marifetinden salt biriydi.

Sonra 12 Mart 1971 Faşist darbesi geldi. O darbe öncesi bu kurulca, herhalde Amerikan CIA'sından da aklı almış olarak hazırlanan "toparlanacak kişiler" listesinin bir samî olarak gözaltına alındığımızda da gözlerimiz bağlı ve ellerimiz ayaklanırmış prangal sorulamalarda, yüzlerini asia göstermeyen sorulayıcılarımız kendilerinin, "doğrudan Genelkurmay'a bağlı kontrgerilla" mensupları olduğunu, "bu örgütün adresi belliz karargâhı'ndan birinde bulunduğu muzu, isterlerse bizi öldüribileceklerini ve kimseye de hesap verme durumunda olmadıklarını, burada Anayasamız ve de yasaların geçer olmadığını, kendilerinin yasaların üzerinde bir örgüt oluşturularını" büyük bir gururla yineledi.

Tanrı sonradan bu örgütün karargâhının ya da karargâhı'ndan birinin Erenköy'deki o malum köşk olduğu da, sorgucularım Ozel Harp Dairesi mensupları olduğu da ortaya çıktı. Bu konuda sonradan bir hayli de yayın yapıldı. Takkele döştü ve kel göründü.

Ama geçen süre içinde bu olay da unutuldu. 12 Mart'ın yarınlık kalan faşizan darbesi 12 Eylül sonrasında tamamlandıında hazırlanan "topraklama listeleri" de gene bu örgütün marifetlerindendi. Çok olasıdır ki, bu örgütün tıpkı bastan aşağı saran kimi terör olaylarında da parmağı vardı. Buralar da şimdide de genin, yarınlık da olsa orda burda yazıldı.

Yazıldı da ne oldu? Hiiç, kocaman bir hiiç! Onun için diyoruz ki, "Bu da geber yahu!"... Geber ve ununulur gider. Burası Türkiye... ■

**Dönemin Genel
Kurmay Başkanını
eleştirdik diye,
Başkent Ankara'da
güpegündüz
kaçırlıktı, dövüldük
ve sonra da öldü diye
bir köy yoluna atıldı.
Bu, Seferberlik Tetkik
Kurulu'nun bir
"yıldırm" ve
"gözdağı verme"
operasyonu idi.**

TAV

ASIL SORUN TOPLUM

Laiklik elden gitmez, çünkü gerçek laiklik zaten hiç olmadığı. Alternatif

"fundamentalizm"ler dışına hiçbir zaman çıkmadık.

Tarihin çeşitli dönemlerinde çeşitli kutuplaşmalar yaşanan Türkiye'de, içinde bulunduğu konjonktürüne göre gelen kutuplaşması laiklikle ilgili alanda ortaya çıkacak (ya da "çıkmış") gibi görünüyor.

Bu durumun kendisi, başlı başına vahim bir sorundur. İki yüz eli yih aşkin bir şredir battılmasına çalışan, altmış yedi yıldır Cumhuriyet olarak varolan bir toplum, 2000 yılının eserinde, laiklik ile bunun karşıtı arasında bir seçim yapmayı, bulunduğu aşamanın en gergin kutuplaşması olarak yaşıyor. Bunun nedeni böyle olduğunun bir açıklaması olsa gerek.

Laiklik cumhuriyetin altı ana ilkesinden biri. Uzun süredir, varolan anayasalarımızın temel ilkeleri arasında. Altmış yedi yıldır uygulanıyor ve onun belirleyici bir parçası olduğu söylemenin genel bir sistem uygulanıyor. Ama bütün bu sürecin sonunda ve bütün bu yıllardan sonra, laikliğe karşı bir grup insan var. "En büyük tehlike" gibi ciddi nitelemelerle anlatıyor onları. Demek ki sayıları ve etkileri azınsızacak gibi değil.

Bu olguya "laiklige karşı olanların olağanüstü mağlılığı mı açıklayacağız? Bu olağanüstü "inat yeteneği" İslamiyete özgü bir nitelik mi?

Yoksa, laikliğin, bize özgü bir "laik"liğin belirleyici bir parçası olduğu o genel sistemimizde, bu "olağanüstü inatçı" kişilerin tutumlarını geçersizleştirecek değerler yaratmaya başaramadık da, onun iyi mi laikliği dışlayan İslami hayat 2000 yılının eşiğinde birçok insanımıza sepmeye değer bir alternatif ve insanın kendini içinde huzurlu hissedecesi bir kimlik olarak görüntüyor?

Doğruya yakın cevap, galiba bu sonuncusu.

Dini inanç ve düşünce vardır ve daha uzun zamanı olacaktur. Çeşitli dinler, dinler içinde çeşitli anlayışlar vardır -kimi daha kat, kimi daha hoşgörülü v.b. Ancak dini düşünce son analizde insanların üstline insanından çok daha büyük, yüce bir otoriteyi koyar; insanın bütün nitelikleri, bu kaynağa bağlar; insan, bu kudretin

kulu olarak tanımlar; insanı amacı, bu kudrete kullukla sınırlıdır. Sonuç olarak bu düşüncede insan, kaynağı insanda olmayan değerlere uyuma zorlanır. Bir maddeci olarak ben, dini düşünceyi benimsemeyi öncelikle bu nedenlerden ötürü reddederim.

Peki Türkiye'deki laik sistem ya da laikliği başheca ilkelerinden biri olarak benimseyen sistem, insanı gerçekten kulluktan çıkarın, en yüce değeri insanı tanıyan, insanı kendi hayatına egemen kılan bir yaşama tarzi yaratı, yaratmayı başardı mu?

Başarmadı.

Herhangi bir toplumda, "fundamentalist" denilen türden bir dini düzenle kurtuluş sağlanacağına inanan insanlar olabilir. Türkiye gibi bir tarih yaşamış bir toplumda bunu düşünen ve buna inanan kişiler haydi haydi olacaktır. "Laiklik elden gidiyor" endişesini yaşadığımız bu günlerde, sorun onların varlığı değil; sorun onların toplumu ya da toplumun yeterince geniş bir kısmını kendi düşündere ve inanç turşularna ikna etmeleri "tehlike"si. Dolayısıyla sorun toplum. Asıl sorun toplum.

Şimdiden kadar bu toplumun hayatının çerçevesini laik devlet çizdi ve belirledi. Onun yasaları ve anayasaları, onun yasakları altında yaşıyor. Onun eğitim sistemi içinde öğrendibildikleri ve değerleri. Onun belirlediği çerçeveler içinde ekonomik ve başka her türlü faaliyette bulunduk ve bu günlere geldik. Sonuç, okuduklarımıza doğrusa, tehlike büyük! Laiklik gitti gidiyor.

Laikliğin belirleyici parçası olduğu bu sistem, Türkiye Cumhuriyeti devletinin sistemi, topluma bu sistem içinde insanca yaşadığına dair yeterli insancı veribilmiş olsaydı, böyle bir "tehlike"den söz ediyor olmazdı.

Ama bu inanç verilmedi. Ağır bir şoven ideolojiden başka bir şey verilmedi. Bu şoven ideoloji kendisi zaten baştan aşağı bağınazlıkla doluydu, bugün de bağınazlıkla doludur. Dinden özgürleşmiş düşünce, böylece, eleştirel ve yaratıcı insan düşüncesi olma imkânına kavuşur. Budur özgürleşmiş düşüncenin o büyük coşkusu. Türkiye Cumhuriyeti devleti bizim düşüncemizi nerede özgürlestirdi? Hangi eleştirelige, hangi yaratıcılığa izin verdi? Bu değerler, bir toplum için hayatı öncemi olan eğitim sistemimizin heresinde? Çocuklara "düşmanım" gemisi mavi direkli/incekedi düşmandan saman yürekli" diye şarkılar öğrettiğimiz ilkokulda mı, "dünyayı tıreten Türk" imgelerini ve aztıçık farklı düşünme çabasının "hıymet-i vataniye" olağım bellettiğimiz orta öğrenimde mi, yoksa Kenan Evren'in YÖK'te taşlanmış yüksek öğrenimde mi?

Türkiye'de laiklige karşı olanlar "fundamentalist". Peki, birkaç istisna bireysel örneği saymazsa, bu ülkede "fundamentalist" olmayan neleri gösterebiliriz? "Ladım" bir kişilikten di-

nî bir ayin tarzi türreten atatürküler mi "fundamentalist" değil? Topluma içinde "korukturma"dan başka bir öge olmayan bir retorik söylemiyle hitap etmek dışında, insanca bir dil konuşmayan devlet mi "fundamentalist" değil?

Düşüncesi hiçbir zaman özgürleşmemiş, hiçbir zaman eleştirel olamamış, dolayısıyla hiçbir zaman yaratıcılığa erişmemiş bir toplumun üyeleri, Türkiye Cumhuriyeti devletinin her zaman İslahi muhtaç haylaz çocukları olarak, biz hepimiz "fundamentalist"iz. Ama kimimiz Müslüman olarak, kimimiz Atatürk'ü olarak, hattâ kimimiz de sosyalist olarak söyleyiz.

Bu sistem içinde biz daha "Düşünüyorum, öyleye varım," deme aşamasına bile gelmedik. Tarihimiz boyunca bize, "Varım, öyleyse derhal kutsal bir dava uğruna şehit olmalıyım," demek belleldi. Şehit olunacağına göre, şehit olurken karşı taraftan mümkün olduğu kadar çوغunu götürmek de, başheca politik erdem.

Dolayısıyla laiklik elden gitmez, çünkü gerçek laiklik zaten hiç olmadığı. Alternatif "fundamentalizm"ler dışına hiçbir zaman çıkmadık. Gerçek laiklik benim için de çok önemli bir değer. Ama ben onun ne olduğunu, soyut teorik bir düzeye biliyorum. Olan ve yaşayarak öğrendiğim bir şey değil, olmayan ve hiç yaşamadığım bir şey. Bu eğitimle donatılmış buna insandan oluşan bir toplumun böyle soyut-teorik, düzeylerde bir şeyler öğrenmesini bekleyemeyiz. Adına "laik" dediğimiz sisteme edindikleri bilgiler, onları laikliği koruma konusunda hiç de duyarlı yapmadı. bundan öncelikle sorumlu olan o kötü gericiler değil, bundan öncelikle sorumlu olan, bu hırpalanmış, örselenmiş, itilip kakılmış insanlardan, bu bağınaz ve şoven resmi ideolojiden, asip kesme ve korkutma düşündə değer üretebilmekten sorumlu olandır.

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE ÇİFTE STANDART

Dünya, herkesin herkesi görebildiği bir mahalleye dönüşüyor. Davranışlarımızın doğruluğunu denemek ve saptamak için kimi standartlar mihenk taşı olarak kullanılabilir.

Cifte standarda, ikili kıştas ya da ikili ölçüt de diyebiliriz. İngilizcesi "double standard". Çifte standardın kullanımı yanlış bir düşünceyi biçimlendirmektedir. Ama dünçedede çifte standart "yanlış" düşünmekten çok daha başka bir şemdir ve belki de çok daha zararlı bir yöntemdir.

Çifte standart kullanan bir hakem, bir insanı düşünür. Bir takımı karşı anlayışla davranışır, öteki takımı karşı scitlikle ve aynı titizlikle... Hafif itiyorsunuz penaltı veriyor; öteki takımın oyuncularını tekme atıyor, çelme takıyor hakem de "yok bir şey, devam edin," diyor! Ne olacak? Tribünlerde taraftarlar ve oyuncular galevana gelecek. Oyun bittiğiyle oynamaz olacak. (Belki buna uluslararası ilişkilerde 'diyalog kurulamıyor' diyorlar.) O hakemin kararlarına kimse saygı duymayacak, hatta bu hakemin çifte standart kullandığı belli olduğunda, artık doğru kararlarımıza da saygı gösterilmeyecek. Ve bu hakem ortaya çıkar çıkmaz herkesin siniri de gerilmiş olacak.

Çifte standardın kullanılması yanlıstan öte bir şemdir. "Yanlış" bilgi eksikliğinden doğar; ve herhalde düzeltilebilir. Ama çifte standart "yanlış" değildir; çok daha çetrefil bir mekanizmadır. Aynı anda iki değişik anlayışı "isteğe göre" kullanma yöntemidir, kolaylığıdır, özgürlüğündür. Yanlış değerlendirme değildir, özel bir yöntemin uygulanmasıdır.

Çifte standart, iki benzer olayı, aynı temel üzerinde değerlendirilmesi gereken iki benzer olayı, iki farklı anlayışla ele almak demektir. Böyle davranışan, iki farklı anlayış kullandığını kabul etmemekte, ya da böyle davranışlığını bilmemektedir. Onun anlayışına göre, iki aynı, benzer olmayan,ambaşka olayı değerlendirmektedir. Her iki taraf da öyle davranışıklarında doğal olarak ortak bir dil, ortak bir anlayış temeli, paylaşabilecekleri ortak değerler sistemi de oluşturamamaktadır.

Aşında Türk-Yunan ilişkilerinin hangi yanna el atarsanız bu çifte standart anlayışını sık sık görebilirsiniz. Sık sık değil aşında her za-

man demek daha doğru olsa gerek. Bu örnekleri sınıflandırarak göstermeye çalışacağım.

Kaynaklar

Once bilgi edinme kaynaklarımıza ve bu kaynakların değerlendirilmesi konusuna bakalım. Önemli tarihçiler, bilim adamları, anşiklopediler bu bilgi kaynaklarından birkacıdır. Doğal olarak her insan, her toplum, her tilde değerli saydığı ve benimsediği ya da beğenmediği ve karşı çıktıığı bilgi kaynaklarını seçmekte serbest olmalıdır. Ama genellikle söyle bir yaklaşım görmektedir: Türkiye'de ve Yunanistan'da karşı tarafa, ya da Türk-Yunan ilişkilerle ilgili bir konuda bir isim verilmekte ve "iste falar adam şunu söyledi, bu değerler araştıracı da haklı olduğunu doğruladı" gibi savlar ileriye sürülmektedir. Yani bu anlayışın arkasında saklı duran anlayış sudur: "Bu sözü söyleyen değerli bir kimsedir, değerlendirmesi de bilimseldir ve doğrudur, dolayısıyla tezi de doğrudur."

Ama bu aynı adam başka bir kitabında ya da başka bir yerde işimize gelmeyen bu "şu söyledi ne olacak? Dediği genellikle doğruya, bilimselliğine böylesine tutkusak, hoşumuza gitmeyen şeyler de söylediğinde ondan yana çıkışnamız gerekmek mi? Ama çifte standart kullanarak hoşu gitmeyen görüşler görmezlikten gelinir.

Kaynaklar ya güvenilir, bilimsel ve değerli diye sınıflandırılmalıdır ve bir bütün olarak kullanılmalıdır ya da degersiz diye önem vermemelidir. Çifte standart ile duruma göre kimi zaman "iyi" kimi zaman "kötü" diye değerlendirilmemelidirler.

Bu konuda bir parantez açıp bir yanlış anlamayı önleyeyim. Kimi zaman -tarafı olarak- "kötü" diye sınıflandırduğumuz bir kaynağı kendi görüşümüzü kanıtlamak için kullanabiliyoruz: "O bile itiraf etti" biçiminde zikrederiz kaynağı. Bu durum faklıdır. Kaynağı değerlendirdiğimizde göstermemiz, karşı tarafın bir itirafi olarak gösteririz.

Kaynaklar kategorisine -kişilerden, kitaplardan başka- önemli uluslararası kuruluşları ve dernekleri de, hatta dünya kamuoyunu da katmak gerekmektedir. Bu kaynaklar da keyfi biçimde ele alınmaktadır. Örneğin Yunanistan tarafı Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) Türkiye ile ilgili raporlarını hep gündeme getirir. Türkiye'de uygulanan işkenceleri, insan haklarının ihlallerini hep bu örgütün

raporlarına dayanarak vurgular. Bende doğan izlenim, Yunanistan'da bu örgütün inanılır bir kaynak sayıldığı yolundaydı. Ama Bulgaristan'ın Türk kökenli yurttaşlarına yaptıkları gündeme gelince Yunanistan'da Uluslararası Af Örgütünün Bulgaristan'la ilgili raporları artık pek önemli sayılmaz oldu; pek lafi edilmeli bu raporlar.

Birleşmiş Milletler'in ve öteki uluslararası örgütlerin kararları da bu kategoriye girer. İşimize gelince bunları kullanırız, hep anarız; işimize gelmeyeince kötülleriz: Peşin yargıdlırlar, bizi anlamıyorlar, bize hep haksızlık ediyorlar deriz. Dünya kamuoyunu da çifte standart ile ele alıyoruz: Bizden yana ise "önemlidir" karşı ise hemen "peşin yargılanır" söz ederiz. Sahi siz, "haksız olarak, peşin yargısından dolayı bizim tarafı destekleyen" bir kuruluşun var olduğunu hiç duydunuz mu? Peşin yargılar konusunda da çifte standart kullanıyoruz. Bizden yana olanlar peşin yargıları dellер, ama, "onlardan" yana olanlar genellikle peşin yargılırlar.

Oysa bu bilgi kaynaklarına sayımız artarsa, onları keyfi bir biçimde ele almazsaç ve çifte standart kullanmadan dilyanızın seslerine kulak kabartırsak onlardan öğrenebileceğimiz çok şey vardır. Zamanımızda ulusal sınırlar artık demir perdele ve yüksek beton duvarları belirlenmiyor. Dünya, herkesin herkesi görebildiği bir mahalleye dönüşüyor. Kendi davranışlarımızın doğruluğunu denemek ve saptamak için kimi standartlar mihenk taşı olarak kullanılabilir.

Tarih alanı

Size bir soru? Türkiye'nin yabancı bir güç tarafından ele geçirilmesi, bu topraklarda başka bir dinden olan, başka bir dil konuşan insanların egemenliğine geçmesi hoş bir gelişme sayılabılır mı? Doğal olarak böyle bir gelişime hoş bir şey değil. Bu bir düşman istilasıdır ve bu topraklarda yaşayan insanların mutsuz olmasına neden olacaktır. Doğal olarak, herkes böyle bir gelişmeye karşı çıkmalıdır; ve zaten çıkmaktadır da. Türk tarih kitapları da her yenilikçi, düşmanın her ilerleyişini bu anlayışla yo-

**Çifte standartın
kullanılması yanlıstan
öte bir şemdir. Çifte
standart "yanlış"
değildir, çok daha
çetrefil bir
mekanizmadır. Yanlış
değerlendirme
değildir, özel bir
yöntemin
uyggulanmasıdır.**

H. Millas'ın 18 Nisan
1990 tarihinde
Boğaziçi
Üniversitesi'nde,
Uluslararası İlgiler
Kulübü davetlisini
olarak yaptığı
konuşmanın özeti

rutnlamıştır.

Sözü neraye getirmek istediğimi anlamışsınızdır sanırm. Her ulus kendi yenilgisini, düşmanın kendi ülkesine girişini bu biçimde değerlendirirken kendi ordularının başarılarını, yengisini, ordularının başka tılkelerin fethine girişimesini bambaşa bir standart ile ele alır. Örneğin:

"Bin atlı akınlarda çocukların gibi şenlik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendi

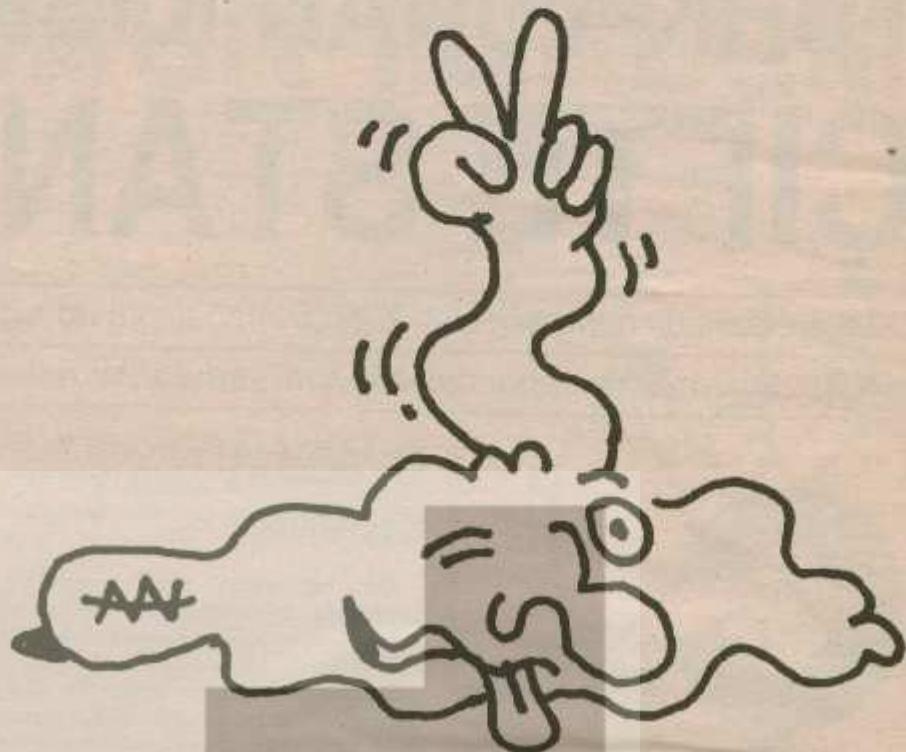
Sahi neden şendik? Eğer bir yabancı ülkenin fethi hoş bir şey değilse ne var bunda sevinecek? Yanıt busittir: Çift standart anlayışına göre bizim fetihler iyidir, ötekilerin fetihleri kötüdür.

Gene tarih alanından örnekler bakalım. Bu yabancılardan egemenliğine karşı ayaklanma, duruma göre isim de edinir. Eğer sabrı tüketen bizsek isim de "ulusal bağımsızlık savaşı"dır. Yok eğer ayaklanan bizi istemeyenler ise isim de ona göre seçilir. Ayaklanma "isyan" olur; ayaklanan da "terörist". Osmanlı tarihçileri 1821 Yunan devrimine katılanları "izbandut" diye nitelendirmektedir. Izbandut o yıllarda haydut anlamını taşırdı ve İtalyanca bandito (İngilizce bandit) sözcüğünden üretilmiştir. Bizden olan "bandidolar" doğal olarak rak, her zaman kahramandır, gazidir, yuriseverdir.

Bu tür devrimlere -bağımsızlık savaşlarına- katılanlar her zaman etraftan yardım almaya, ittifaklar içinde davranışınmeye çalışmışlardır. Ama yardım biz değil de karşı taraf içinca bu yardıma hemen başka bir isim yaktırıز; yabancı kışkırtması deriz. "1821 Yunan ayaklanması yabancılar teşvik etti" deriz. Resmi tarih anlayışı bunu bir kez böyle saptamış -İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Enver Ziya Karal öneğin- artık hep böyle tekrarlanır bu. Yunan tarafı da "Mustafa Kemal'e Fransızlar, Ruslar yardım etti" derler. Hatta Türk İstiklal Savaşının kimi büyük gitmeler tarafından planlandığını ve desteklendigini ileriye süren tezleri de anımsatmak isterim. Burada sözünü ettigimiz çift standart ittifaklar ve yardım konusundadır, duruma göre aynı olan ya da benzer olan iki davranışa iki farklı açıdan bakılmaktadır.

Ama tarih konusunda en ilginç ve biraz da gülünç uygulama ideolojik alındadır. Orada çifte standart değil "multi standart" ya da türler standart söz konusudur. "Bizim" yan yücelmek ve haklı çıkarmak için ve karşı tarafı da vermek için varulpmadık saklananlık yoktur.

Örnek: Karşı ulus önce, diyelim ki,ırkçı, kafatasçı bir ideoloji ve tarih anlayışı ile kötülüktedir. 'Bu ulus soylu değildir, kiminde arı Yunan kanı yoktur' deniliyor. Bu konuda Türkiye tarafı Fallmerayer'i bol bol kullanıyor. Yunan tarafı da "Türkler her zaman kabayıdı, barbarlıdı" diyor. Her iki anlayış da ulusların değişmedigine inananırırırkçı anlayıştır. Eğer bunu savunanırkçı bir Türk'e "peki ama Selçuklular'dan başlayarak sultanların ve padışahların anaları geneelikle Türk soyundan değildi, bunların arasında bir sürü de Rum ve Hristiyan vardı, hatta fatihin sonucunda binlerce esir kadın islam dinine geçip bugünkü Türkler'i

oluşturdu" dersiniz, hemen ideolojik temel değiştirecektir; çok güncel bir anlayışı ve ideolojiyi benimsyecektir: "Ulusu oluşturan temel etken ulusal bilincin" diyecektir. Yunan tarafında Yunanlıkların hemen hemen 14'üncü yüzyıldan hemen hemen bugüne, ama hiç olmazsa kuşkusuz 18. yüzyıla dek kültür alanlarında oraya pek fazla bir şey koymadıklarını hatırlarsanız, ideolojik yaklaşım değiştirecek, Marksist bir yöntemle toplumsal koşullar nedeniyle bunun başarılamaadığını savunacaktır. Yani duruma göre ırkçı, liberal ya da Marksist olunabiliyor. Tek tutarlı olunamıyor.

İdeolojik çifte standart uluslararası başarılar ve başarısızlıklar konusunda da çok belirgindir. Biz her zaman kendi başarısızlıklarımızın nedenlerini araştırırız. Neden yenildik, diye sorarız. Osmanlı Devleti neden geriledi deriz. Başarısızlık mutlaka bir nedene bağlıdır. Ama başarı doğal sayılır. Ve genellikle ıstınlığıımızın bir kanıh gibi görülür. Orada neden aramaz. Yani başındaırırıç bir ideolojiye, başarısızlıkta Marksist bir açıklamaya sağınlır.

Komşu ulus söz konusu olduğunda bu ideo-lojiler tam ters biçimde kullanılır. Onların başarısızlıklarını doğaldır ve gerililiklerinin kanıtıdır. Başarılıları için ise bir sürü neden bulunur; tarihi, ekonomik, toplumsal, konjonktürel nedendenlerdir bunlar. Oysa tek bir standart kullanırsak, her olayı ister başarı ister başarısızlık olsun, ister onlar ister biz olalım- aynı standartlarla gözlersek nesnel gerçeğe daha fazla yaklaşırız oluyoruz.

Diplomatik alan

Diplomatik alansı geçelim. Bu alındıktı çift standart ile ilgili en açık sözü bir Yunanlı bilyükelçiden duydum. 1986 tarihinde yer alan

bir sempozyumda (21-22 Kasım 1986, K. Zepos) söyle demişti: "Küçük bir ülkenin diplomatı iyi bir avukat gibi uluslararası hukuku uluslararası çıkarları göre yorumlamaya çalışır." Doğal olarak dışişleri yetkilileri hep böyle düşünürler. Onlar hukuka yargı gözü ile bakmazlar avukat gözü ile bakarlar. Amaç müstrelerini savunmaktır. Biliriz ki avukatlar yalan söylemeseler bile savundukları kimse nin hep iyi ve haklı yanlarını ileriye sürerler ve karşı tarafın olumlu yanlarını savunmayı doğal olarak akıllarına getirmezler. Bunu karşı tarafın avukatları yapar.

Bunun için bu konuda çok acı bir durumla karşılaşıyoruz. Avukat anlayışı ile davranışımıyan, ama bir bilim adamı gibi davranışan insanlar zor durumda kalmaktadır. Doğruyu söylemek bir yerde tehliki olmaktadır. Çünkü avukatlar bunu "vatan ihanesi" gibi biliyorlar. Özellikle demokratik geleneğin Batı Avrupa'da olduğu gibi, pek kökleşmediği Balkanlar'da bu konudaki hoşgörü de henüz pek yaygın değildir. Olsayıdı ben de çok daha ilginc örnekler verecektim.

Bü konudaki en acı çifte standart örneği doğruyu söyleyen karşı takımlan tutundur: Eğer hoş gitmeyen şeyleri söyleyen "karşı" tarafın sayılıyorsa, o insanın yüreklilığı, medeni cesareti, dürüstlüğü göklere çıkarılır. Yok eğer inandığını söyleyen "bizden" biriye ve bu söylediükleri karşı tarafın hoşuna gitmişse vagy haline; vatan hainidir, ajandır.

Oysa böyle bir anlayış -yani her yurtaşın bir "mili avukat" olarak hep dışları görevlilerinin söylemeklerini tekrarlamaları- hem insan haklarına, düşünsel özgürlüğe, zamanımızın demokrasi anlayışına karşıdır, ama daha da önemli bir tehlike bir anlayıştır da. Fikir alanında bir diktatörlüktür. Artık uygar ülke-

lerde vatandaşlar hükümetlere ve devlete hesap vermez, devlet ve politikacılar her konuda -bunun alımı çiziyor, her konuda seçmene hesap verir. Vatandaş, politikacının tutumunu beğenmediği durumlarda politikacıyı oynamak kullanarak politikanın uzaklaştırır. Ama politikacı vatandaşın tutumunu beğenmediği durumlarda -uygar ülkelerde- yapacağı bir şey yoktur. Yurttas bolitikacına karşı değil, bir bakanı karşı değil, yasalara karşı sorumludur.

Ama politik alanda çifte standart konusuna dönelim. Türk-Yunan anlaşmazlığı ve sürtüşmeleri, sonunda gelir politik alanda doğa varır; tüm sorunlar politik alanda kümelenir. Bu alanda çifte standart da en güzel örneklerini verir. Hangi konuya el atsanız usta avukatların inceneye işlemiş oldukları oynak, her an yer değiştiren, bir an gönülden benimsenip ayını anda görmezlikten gelinen standartlar görüyoruz.

Bir ulusun "hak" saydığı neye dayanır? Tarih içinde kullanılmış ama hâlâ da sık sık kullanılan "hak" anlayışları olarak akılma şunlar geliyor: 1) Kılıç hakkı, ya da güçünün hakkı. Bu hak anlayışı genellikle yenen tarafın ileriye sürdürdüğü bir hak anlayışıdır; dîriyada "gunboat policy" diye de tâminmiştir. 2) Tarihi haklar. Yani tarih içinde kazanılmış bir avantajla tarihi hak diyorum, genellikle "oası bizimdi" diye ifade edilir. 3) İkili anlaşmalarдан doğan haklar. 4) Uluslararası anlaşmalar ya da uluslararası kuruluşların ilkeleri; buna uluslararası hukuk da denir. 5) Ülkenin "meyru" savunma hakkı, ya da ülkenin yüksek çıkarlarını savunma hakkı (bu laf ortaya bir kez atıldı mı artık sular dururla). 6) Askeri açıdan, yani stratejik açıdan bir ülkenin kendi anlayışına göremeyinim savunması sağlayacak durumu elde etme hakkı. Yani muhtemel bir tehdîkeli duruma düşmeye hakkı. 7) İnsan hakları ve azınlık hakları ilkeleri. 8) Halkların kendi kendilerini kendilerinin saptaması hakkı.

Listeyi daha da uzatabiliriz. Örneğin bir politikacımın hiç düşünmedigim başka bir hakın varlığını da duydum. Bana bir konuda bir "kamuoyu"nun oluşmuş olduğunu anlatı ve "karşı tarafın" bunu gözönüne alması gerektiğini ileriye stirdü. Bir kamuoyunun oluşmuş olması demek ki bir tarafa bir "hak" tâminatıdır. Buna 9 diyelim. 10) Coğrafi haklar: Şurası buranın uzantısıdır denir, hakkımız var orada denebilir. 11) Hayati alanı anlayışı ve hakkı. Orası bizim olmazsa yaşayamayız. Buna Hitler de bol bol kullanmıştır. 12) Tarihi bir intikamı alma, karşılık verme hakkı.

Bu çeşitli hak anlayışları listesi her halde uzayabilir ve bir sırı ayırmaya da girebilir. Şimdi bu bir dizine "hak" anlayışına ve standardına değinmekle yetinelim. İlginç olan bu standartların çokluğu değil, bu standartların nasıl kullanıldığıdır. Bir taraf diyelim üç ya da dört standardı kullanıp bir konuda hukk olduğunu ileriye sürdüründe öteki taraf bu standartlar deposundan hemen başka üç ya da dört standart seçip hemen cevabı yetiştirmektedir. Buna sağırlar diyaloğu de denir.

Türkiye ile Yunanistan arasında var olan ve anlaşmazlık konusu olarak ileriye sürülen bir sürü güncel konu hep bu standartlar festivali havası içinde ele alınır. Bu konular herkesin her gün duyduğu Kıbrıs sorunudur, Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna girmesi konusudur, azınlıklardır, adaların silahlanması ya da

silahlardan arındırılması sorunudur, anlaşmaların, uluslararası kuruluşların, uluslararası anlaşmaların, ikili anlaşmaların kararlarının önerilerinin ve metinlerinin yorumu sorunudur. FIR hattıdır, Yunanistan'ın deniz ve hava sınırları, kita sahanlığının sınırları sorunu-

du. sunu taşıyan, dar bencil ulusal çırak gözeteden standartlardan arımadıkça kalıcı bir barış ve dostluğu sağlayacak yaklaşımı da edinemeyeceklerdir. Ortak standartların edinilmesi ise uluslararası, toplumların, insanların ortak bir uygarlığı ve bu uygarlığın değerlerini paylaşma siyasi sağlanacaktır.

Unutmayalım ki Türk-Yunan ilişkileri Yunan devletinin kurulduğu 1821 yılından beri iyi olmamıştır, biriki kısa süreli parantez düşündür. Diyalog kurmayı ise ben bir müsamıh etrafında oturmak anlamında görmiyorum. Gerçek diyalog kurmak demek, ortak bir dil oluşturmak demektir. Anlaşmasak da hic olmazsa birbirimizi anlayabiliyor olmamız gereklidir.

Konuşmama değer yargılarıyla ilgili bir çifte standart örneğiyle son vereyim. Sık sık hepimizin beğendiği karakter özelliklerinden söz ederiz. Dürüstlük, tutarlılık, anlayış ve hoşgörülü örneğin bunlardan birkaçıdır. Ama bu değerleri eşit bir biçimde dağıtmuyoruz, hâlkılıkla ve eşilik ilkesine göre pay etmiyoruz. Örneğin karşı tarafın tutarlı ve dürüst olmasını istiyoruz. Aynı zamanda bize karşı anlayışlı ve hoşgörülü olmasını da istiyoruz.

Oysa burum tam aksi, tam tersi yapılması gerekiyordu. Onerdiğim şu: Elden geldiği kadar kendi davranışlarımıza karşı kritik bir tutum edilmeliyiz, biz kendimiz, elden geldiği kadar dürüst ve ihtarlı olmalıyız. Ve öteki taraf'a karşı da elden geldiği kadar hoşgörülü olmalıyız, elden geldiği kadar anlayışlı olmalıyız. Belki o

**Türkiye ile
Yunanistan arasında
anlaşmazlık konusu
olarak ileri sürülen
bir sürü güncel konu
bir standartlar
festivali havası içinde
ele alınır. Aslında bu
konularda değil bir
diyalog, bir söz
kavgası bile
izleyemiyoruz.**

Yassiada yargılamaları üzerine

İKİ DEĞERLENDİRME

Yassiada yargı yerinin bir mahkeme olduğunu söyleyenler öncelikle 27 Mayıs döneminin Anayasal bir düzen olduğunu kanıtlamakla yükümlüdürler.

Yassiada yargılama konusu Eylül ayında yeniden gündeme gelmiş, konu üzerinde yapılan iki değerlendirme dikkat çekmiştir. Bu değerlendirme bir DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e, diğeri gazeteci Uğur Mumcu'ya aittir. Süleyman Demirel 18 Eylül 1990 günü partisinin Meclis grubunda yaptığı konuşmada şöyle demiştir: "Ölüyü diriltemezsiniz, ama ortada işlenmiş bir cinayet var. Bunlara cinayet diyelim yorsan, doğrulu bulamazsınız..."¹. Demirel, Yassiada yargılama sonucu verilen ölüm cezalarının A. Menderes, F.R. Zorlu ve H. Polatkan hakkında yerine getirilmesini "cinayet" olarak nitelemiştir.

Ot yandan, Uğur Mumcu'nun 18.9.1990 tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde "Demokrat mı?" başlıklı yazısı, yayımlanmıştır. Mumcu bu yazısında, Yassiada duruşmalarında bazı sanıkların okunan günlüklerinden ve DP Meclis grubu tutanaklarından alıntılar yer vermiştir.² Mumcu yaptığı alıntıları dayanarak şöyle demiştir: "Demokrat Parti, en yakın takımların sözleriyle karantandığı gibi hizde 'demokrat' bir parti değildi. Meclis çoğulugu dayalı bir sivil diktörlük kurulmuş; Silahlı Kuvvetlerin üst düzey yöneticileri de bu diktörlüğün silahlı güçler olarak kullanılmış; basın özgürlüğü başta olmak üzere bütün temel huk ve

özgürlükler yok edilmiş; yargı yetkisi TBMM'de çoğuluk grubuna dayanan bir Tahkikat Komisyonu'na devredilmiş, özel mahkemelerin kurulması, anamuhalefet partisi liderinin idam edilmesi ve muhalif milletvekillerinin tutuklanması düşünülebilmiştir."

Yassiada Mahkemesi aynı alıntıları dayanarak, "Anayasayı ihlal Suçu"nın işlendiğine, dolayısıyla sanıklardan bazlarına ölüm cezası verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışken, bugün değer yargının değişmesiyle, Mum-

cu'nun yazısında görüldüğü üzere, Demokrat Parti'nin "demokrat olmadığı" sonucuna ulaşabilemektedir. Ama Mumcu'nun yazısında önemli olan nokta hangi sonuca ulaşığı değil, birlik bir sonuca ulaşırken, tipki Yassiada Mahkemesinin yaptığı gibi, sanıklardan bazılarının günlüklerine ve DP Meclis grubu tutanaklarından yapılan "alıntılar" ve "kanıt" değeri vermiş olmasıdır.

"Cinayet" sözcüğünün hukuki karşılığı "kasten adam öldürme"dir. Bu eylem yaşama hakkını ihlal ettiği için suçtur, cezai yasum ile karşılaşmıştır. (Eğer "ortada işlenmiş bir cinayet" varsa, bunun failleri de vardır ve bunlar cezalandırılmışlardır. Bu iddianın ağırlığı ve sorumluluğu buradadır.)

Ne var ki, hukuk düzeni her kasten adam öldürmeyi yaşama hakkının bir ihlali olarak görmemiştir. Bu eylem yasadı ongörülen koşullarda ve usulde devlet tarafından yerine getirilirse, eylemin hukuki anlamı değişir. Kasten adam öldürme eylemi, "kanunun ölüm cezasıyla cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmelenen bir cezanın infazı" ise, o takdirde bu eylem yaşama hakkının bir ihlali olarak nitelendirilmek, buna kasten adam öldürme denmez. Türk Hukuk düzenlemesi ve Uluslararası Hukukun kimi normlarına göre durum böyledir. (Ölüm cezasına karşı olup olmamak bir değer yargısıdır; ölüm cezalarının hukuki düzenlemelerde yer almış olması ise hukuki gerçekktir.)

Demek ki, hukuki düzenlemelerin öngördüğü anlamlı kasten öldürme eyleminin suç sayılması için şu iki koşul birlikte gerçekleşmesi gerekir: a) yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçun bulunması, b) bu suçla karşılık ölüm cezasına mahkemece hükmeliş olması. Bu koşullardan birinin gerçekleşmemesi halinde eylem naster adam öldürmeye

Şimdi olaya dönelim: Yassiada ölüm cezalarının yerine getirilmesini "cinayet" olarak nitelenmek, sözü edilen iki koşuldan en az birinin olayda gerçekleşmediğini söylemek demektir. Eşdeyse, olayda ya a) suçun bulunmadığı, ya b) ölüm cezası hükmünü veren mahkemenin asında "mahkeme" olmadığı, (ya da her ikisi) ifade edilmektedir. Her iki koşul üzerinde biraz durulun.

Suçun bulunup bulunmadığını sujetlemek için, ilkin, suçun konusunu oluşturan eylemlerin gerçekten işlenip işlenmediğini (maddi ni-

teleme) belirlemek, sonra da, bu eylemlerin bir ceza kuralındaki kavramlara karşılık gelip gelmediğini göstermek (hukuki nitelene) gerekir⁴. Bir suçun bulunup bulunmadığını belirlerken maddi ya da hukuki (ya da her ikisi) noktada yanlış nitelene yapılması, eşdeyse "hukuka aykırı hüküm kurulması", olayı bir "cınayet" olarak nitelendirmek için yeterli değildir. Bunun için gerekli olan şey, hukuka aykırı bir hukmün, "görevi kötüye kullanarak özel bir kastla verilmiş olduğunu" ya da hukmün verilişi sırasında açıkça "hukuk dışı unsurlara dayandığını" göstermekür. (Örneğin bir yargıçın kendisine yönelik bir tehdit olduğu gereklisi ile hukuka aykırı olduğunu bile bili bir karar vermesi gibi...)

Yassiada'da hukum veren yargıçların "görevlerini kötüye kullanarak özel bir kastla" hukuka aykırı karar verdiklerini ya da kararlarını "hukuk dışı unsurlara dayadıklarını" gösteren deliller var mıdır? "Cinayet"in faili olarak Yassiada yargıçlarını görmek isteyenlerin yanıt aramaları gereken birinci alan budur.

İkinci alan, Yassiada yargı yerinin aslında bir "mahkeme" olup olmadığını ilişkin karşılık tezlerin çatıştığı alanıdır. Eğer bu yargı yerinin bir "mahkeme" olmadığı kanıtlanacak olursa yetkisiz bir kurulun verdiği hükmeye dayanarak yapılan infazın bir adam öldürme olduğu söylenebilir. O halde şimdiki soru şudur: Bir kurulu, "mahkeme" yapan nedir? Bu unsurlar nerede aranabilir?

Bir "mahkeme"nin varlığınu söyleyecek için önce bunun "kuruluşu" sonra da "işleyiş" üzerinde durmak gerekir. Mahkemelerin yasa ile kurulacağı ve yürürlükteki yasalara göre yargılama yapacağı liberal hukukun temel kurallandır⁵. O halde bir yargı yerine "hukuki meşruiyet"i veren, onu bir "mahkeme" yapan unsurlardan biri "yasa"dır. Ama bu hangi hukuk düzeninin yasasıdır? "Anayasal bir düzenin" yasası mı, yoksa "anayasal olmayan bir düzenin" yasası mı?

Yassiada yargı yerinin bir "mahkeme" olduğunu söyleyenler öncelikle 27 Mayıs döneminin Anayasal bir düzen olduğunu kanıtlamakla yükümlüdürler.

Ot yandan konunun bir "siyasi meşruiyet" yanı vardır. Bu anlamda "mahkeme", aralarında uyumazlık bulunan iki tarafın, uyumazlığı çözmek için birlikte seçtikleri "Üçüncü kişi"dir. Bu üçüncü kişiyi uyumazlığı düşen tarafların belirlemesi gerekir. Çünkü bu seçiş, yargılama sonunda kaybeden tara-

fin, bu üçüncü kişinin tarafsızlığından kuşku duymasını ortadan kaldırır. Modern hukuk düzenlerinde, her bir uyuşmazlık için uygulanacak kurallı ve uyuşmazlığı çözecek kişiyi aynı anın belirlemek yerine, uyuşmazlıklar çıkmadan önce nerede çözülecekleri hukuk kuralları tarafından belirlenir". Eşdeyiyle kanunu (ya da doğal) yargıç ilkesi geçerlidir.

Yassiada yargı yeri bu anlamda doğal yargıcı ilkesine aykırı olarak kurulmuştur. Çünkü uyuşmazlık konusu eylemler meydana geldikten sonra 12 Haziran 1960 tarihli 1 sayılı yasa ile kurulmuş bir yargı yeridir. Yassiada yargı yerinin kuruluşunda uyuşmazlığın taraflarından birinin (savunma tarafının) onayı da yoktur. Ancak, Yassiada yargı yeri 11 ay faaliyet göstermiş, duruşmalar yapılmış, sorgular tamamlanmış, savunmalar verilmiştir. Bu durum nasıl açıklanabilir? Belki, savunma tarafının Yassiada yargı yerinin işleyişine sonradan izin (icazet) verdiği biçiminde yorumlanabilir.

O halde, Yassiada yargı yerinin aslında yargılama yapan bir yer (mahkeme) olmadığı savunulanlar, bu kurulun yargı yetkisini savunma tarafının tanımadığım kamtların ile yükümlüdürler. Ancak bunu kamtladıklarında, verilen kararlarla değil aslında mahkemeye karşı olduklarını, bu kurulun bir "mahkeme" niteliğinde olmadığını gösterebilirler.

||

Şimdi gelemiz sanıklardan bazlarının günlerinden ve DP Meclis grubu tutanaklarından yapılan "almıntıların kanıt değeri" sorunu.

Once şu nokta üzerinde duralım: Bir konu hakkında objektif bir yargıya ulaşabilmek için, kaynak olarak gösterilen belgenin "tamamı"ndan mı, yoksa daha önce yapılmış bazı "almıntılar"dan mı anlamıçılmalıdır? Kuşkusuz objektif bir anlam için belgenin "tamamı" gönüllü değerlendirmeye alınamalıdır.

Yassiada yargılama sırasında ciltler tutan DP Meclis grubu tutanakları, on dört yıl boyunca verilen söylevler, 20 cilde yakın arap harfli günlükler ve çeşitli notlar "tamamı" ile okunabilmiş midir? Elbette hayır. Ama önceden yapılan hızlı bir göz gezdirmede "göze takılan" bazı "almıntılar" durumlarında okunabilmiş ve sorgu, sanıkların aleyhine görülen bu "almıntılar" üzerine yürütülmüşür. Daha sonra da bu almıntıları Anayasası İhlal Davası Kararında yer verilmiştir.

İşte gazeteci Uğur Mumcu, karardan yaptığı bu almıntılarından on bir tanesine 18.9.1990 günde yazısında yer vermiştir. Ne var ki Mumcu, karardaki bu alıntı cümlelerden bazlarını kesecek yeniden "biçimlendirmiştir".

Mumcu'nun yaptığı bu "biçimlendirme"ye örnek olarak, yazısında yer verdiği altıncı alıntı gösterilebilir. Mumcu'nun alıntısına göre F.R. Zorlu şöyle demiştir: "Zorlu: Tek şare var: Halk Partisi'ni kapatmak, bütün mebuslarını tevkif etmek.. (Abdullah Aker, 27.5.1960)"⁸

Oysa Abdullah Aker'in 22.5.1960 tarihli Bakanlar Kurulunda tuttuğu nonon Yassiada Mahkemesinin Kararına yaptığı alıntı aynı şöyledir: "(... Sanık Fatin Rüştü Zorlu... Evvela sokaklarda nümayişleri durdurmak. Bu da kolay bir iş değildir. Çünkü 20 kişiyi yakalamakla bu iş bitmiyor... Eğer kendimize giv-

nebiliyorsak bu raporu "Tahkikat Komisyonu raporu" biraz daha inceleyelim. Bir iki ay şartsız sona propagandamız hazırlayalım. Bir anda seçime karşılıkna çıkalım. Başka şare yoktur. Tek bir şare vardır: Halk Partisi'ni kapatmak, bütün mebuslarını tevkif...)"

Anayasayı İhlal Davası kararının 175-176inci sayfalarında yer alan bu alıntıda bile F.R. Zorlu'nun söylemek istediği Mumcu'nun biçimlendirmesinden farklı olduğu görülmektedir. Ama yine de DP'nin son Bakanlar Kurulu toplantısında seçim mi, yoksa CHP'nin kapatılmasının mı amaçlandığını gerçeğe daha yakın bir biçimde saptayabilmek için, Abdullah Aker notunun bütünü okunmalı ve değerlendirilmelidir.

O halde buradan çıkan sonuç odur ki, subjektif bir gözden geçirme sonucu yapılan "almıntılardan" objektif bir değer yargısına varmış olması yoktur. Objektif değer yargısına götürmeyecek almıntıların da "kanıt değeri" kuşku ile kargaşanmalıdır. Kanıt değeri kuşkulu belgeleri dahi yemden "biçimlendirerek" sunan bir davranışın hukuk dilinde karşılığı yoktur (I), olsa olsa siyasi ahlak bakımından önemli olabilir.

Şimdi sıra, Yassiada Mahkemesi'nin nelere kanıt değeri verdigini, nelere kanıt değeri vermediğini saptamaya gelmiştir. Yassiada Mahkemesinin bu konudaki görüşünü, sanıkların soruşturmanın genişletilmesi konusundaki taleplerine karşılık, 7.7.1961 tarihinde Anayasayı İhlal Davasının duruşmasında verdiği ara karardan çıkarın.

Mahkeme, ara kararının birinci bölümünden yargılamada kullanılacak kanıtların niteliklerini belirlerken söyle demektedir: a-) "İnkilabi milletekîp yapılan aramalarda elde edilen belgeler ve sübut vasıtaları dosyada bulunup bulunur dışında başkaca bundan sonra vesika elde etmeye imkan yoktur." b-) "Sanıkların birbirinden veya hariçten, oylarına katılıp katılmadıklarının şahit sıfatı ile tahkiki keyfiyetinin, bu davanın mahiyeti itibarıyla Divanca tervici cihetine gidilmemesi." c-) "Dosya muhîteviyatından olan tutanakların, hatira defterlerinin (gündüklerin) ve sair vesikalaların vîcâha (yüzde karşı) kamîlen (tamamıyla, eksiksiz) okunması şart olmayıp, aleyhe bir mahiyeti hâz ise okunarak sanıkların diyecekleri sorulmuş, esas hâkkındaki takâdirlerle girişilirken de bu vesikalaların tekrar gözden geçirilmesi tabii bulunmuştur." d-) "Meclis Tahkikat Encümeni ifade tutanakları, dosya muhîteviyatın-

dandır. Bu encümen zabit katiplerinin çağrısıyla dinlermesine Divanca lütum görürmemiştir." e-) "Sanıkların tutum ve zihniyetleri duruma sonunda mevcut tahkikata göre Divanca geniş bir şekilde takdire tabi tutulacağından bunun şahdetle ve sair suretle isbatına dair istekler kabule şayan görürmemiştir." (A.I. Davası Duruşma Tutanlığı, s. 2571)

Mahkeme ara kararının birinci bölümünün özetini şudur: Sanıklar yazılı deliller 27 Mayıs müdafahesinden sonra yapılan aramalarda bulunan ve bunlar arasında mahkemeye verilmesi uygun görlülerle sınırlıdır. Üstelik bu yazılı delillerin hepsi duruşmada okunamaz; sanıkların aleyhine olan bölümler okunabilir. Ayrıca sanıklar tanık diletemezler, çünkü "davanın mahiyeti" buna elverişli değildir; zaten sanıkların tutum ve zihniyetleri de Divanca "geniş bir şekilde takdire tabi tutulacak"tır.

Mahkeme ara kararının ikinci bölümünde bazı sanıkların soruşturmanın genişletilmesi taleplerini reddederek yanılmış, ardından 17 avukat tarafından soruşturmanın genişletilmesi talebinin ele alınmıştır. Ertuğrul Akeç, Talat Asal, Hüsamettin Cindoruk gibi avukatlarım 5 sayfa halinde verdikleri bu dileğe, Tahkikat Komisyonunun kuruluş amacı ve faaliyetlerini, içtizâfî hükümlerin daha önce kurulan komisyonlar bakımından uygulanmış göstererek başkaca belgelelerin, muhalefete ve basına karşı iktidarın tutumu farklı yönlerden aydınlatacak diğer belgelerin getirilerek incelenmesi talep edilmiştir.

Mahkeme ise bütün bu isteklere karşı red yanıt verirken şu üç şartlı red gereklisini göstermiştir: "Bu isteklerin bir kısmının dava konusu ile alakası olmadığı gibi tahkikine lütum yoktur. Bu tahkik isteği durumun: namelenâhiye doğru uzatmak gayesine matuf olduğunu intibârı vermektedir." (A.I. Davası Duruşma Tutanlığı s. 2575)

Bu ara kararın daha kısa bir özeti ise şudur: Sanıkların kendi lehlerine kanıt getirme hakları yoktur.

Öte yandan iddia makamının sunduğu delil-

Kanıt değeri kuşkulu belgeleri dahi yeniden "biçimlendirerek" sunan bir davranışın hukuk dilinde karşılığı yoktur, olsa olsa siyasi ahlak bakımından önemini olabilir.

lerin de sağlığı konusu duruşmalar sırasında gündeme gelmiştir. Başyargıç Salim Başol, Meclis Genel Kurulu tutanaklarını şu sözlerle nitelimiştir: "BAŞKAN- Şimdi zabulara da itimat yok. Çünkü rey vermeyen vermiş gibi, rey de vermemiş gibi görüüyor." Yine Başyargıç bir başka yerde bu tutanakları "vüskü (güvene) hizır değil" biçiminde nitelimiştir. (A.I. Davası tutanak s. 2175, 2180)

Ne var ki Yassıada kararları yazılırken tutanakların güven vermeyen nitelikleri, sanıklardan bazlarının günlüklerinde yer alan suçlamaların subjektif değer yargıları olduğuna yönelik itirazlar dikkate alınmadı, bunlar mahkum edilen sanıkların "suçu ikrarları" biçiminde görülmüştür.

Yassıada duruşmalarında iddia makamının dinlettığı tamkların ifadelerinden yola çıkarak, bu ifadelerin "kanıt değeri" üzerinde de durulabilir. Ancak, bu tamkların çizgileri kompozisyon, bunların gerçekten "tamık" mı, yoksa suçtan zarar gören "mudahil" mi oldukları tartışmasını başlatacak kadar genişir ve aynı bir yazının konusu olabilir.

Sonuç: Yassıada yargılama konusunda "bilgilendirme" ve konuya İnsan Hakları Hukukunun verileri ile "değerlendirme" artıktır konu üzerindeki "partizanlaşmanın" sona ereceğini düşünüyorum. ■

DİPNOTLAR

1. *Güneş, 19.9.1990*
2. Uğur Muncu yazısında her ne kadar "Dursağınlarda okunan bu 'Hâfızâ Defterleri'nden bir kaç sayfa çevirerek Demokrat Parti liderlerinin ne ölçüde demokrat olduklarını görelim", demisi ise de, Muncu'nun çevirdiği sayfalar "Hâfızâ Defterleri"nin sayfaları değil, bu defterlerden (gündüklerden) alıntıların yer aldığı Anayasayı İhali Davası Kararının sayfalarıdır. Muncu'nun alıntıları Kararın 147, 148, 149, 150, 154, 155, 157, 158, 165 ve 176'ncı sayfalarındandır.
3. 1924 ve 1961 Anayasaları idam cezalarını onaylama yetkisinin TBMM'ye ait olduğunu belirtmiş. Türk Anayasa Mahkemesi 1.7.1963 tarihli kararında idam cezalarını yaşam hakkı ihali saymayaarak anayasaya aykırı bulmuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. maddesinde idam cezasına yer vermiş, 6 nolu protokol idam cezasının verilebileceği sügları çok daha sınırlamıştır.
4. N. Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Kazancı yay., 8. bas., 1986 İstanbul.
5. 1982 Anayasası ml. 142, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ml. 6/12 (tribunal established by law).
6. Mahkemenin siyaset bakından meşruyetinin yapsal-izlevsel analizi için bk. Martin Shapiro, "Courts", *Handbook of Political Science*, (ed.) F. Greenstein, v.5 (Governmental Institutions and Processes) Addison-Wesley Pub. Company, 1975 London.
7. "Yazının hangi amacı gözetliğini ve ne gibi anlam taşıdığını testî etmek için tamamını ve kapsadığı fikirlerin birlikte müttolan ve tartışmaya tutulması gerekdir" (Yargıtay Ceza Genel Kurul Kararı, 14.1.1974, E.73/457, K.1)
8. Abdullah Aker'in DP'nin son Bakanlar Kurulu toplantısında tuttuğu bu nevün töreni Muncu'nun alıntısında olduğu gibi 27.5.1960 değil, 22.5.1960'dır. Muncu'daki bu yanlışlık kendisinin alıntı yaptığı Kurar'da da vardır. Yanlılığı mahkeme yapmıştır. 22.5.1960 tarihli belgenin orijinalinden tam metnin çevirisi için bk. O. Doğru, "Abdullah Aker'in DP'nin Son Bakanlar Kurulunda Tuttuğu Not", *Tarih ve Toplum*, sayı 65, Mayıs 1989.

Avrupa'nın güvenliği tamam

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) 1975 tarihli Helsinki Anlaşması'nın başlığındaki sürecin mantıksal uzantısı olarak, ama son yıllarda Avrupa'da ortaya çıkan değişikliklerin üstünde gelmesiyle de "Yeni bir Avrupa" düşüncesinin ilk adımı olarak gerçekleşti. Helsinki, askeri bloklaşmanın varlığını ve alan bir karşılıklı güvenlik anlayışı üzerine temellenmiş, blokların birbirine "göven" ve "güvenceler" verdikleri yerlesik bir güvenlik kavramını geliştiren bir platform oluşturmuştu. 1990 yılında, askeri bloklardan biri fiilen dağılmış, bu nedenle "Avrupa Güvenliği" kavramı eski muhtevasını yitirmiştir. Öyleyse AGİK hangi Avrupa Güvenliği kavramının karşılığı olmuştur veya olacaktır?

Bu sorunun karşılığı henüz belli olamamıştır. Yeni Avrupa nedir, ne olacaktır; dünyada hangi yeni roller gerekli olacak ve Avrupa bu rollerden hangisine karşılık denecektir? Esasen bunlar belli olmadığı için Avrupa Güvenliği kavramı geleceğe ısrak turmaktadır çok, eski statüye son veren özellikle dikkat çekmektedir.

Avrupa'daki temel statü değişikliği iki Almanyayı tek bir Almanya haline getirmesiyle ve bunun böyle kabul görmesiyle gerçekleşmiştir. Değişimin simgesi bu olaydır. Ama asıl, sosyalist Avrupa'nın veya Avrupa'nın sosyalist kesiminin ortadan kalkmasıdır. Askeri bloklardan birinin dağılması, dile getirildiği siyaset sisteminin dağılması nedeniyedir. Avrupa "soğuk savaş"ın başlica alanıdır ve bu tarihsel çatışma biçimini Avrupa uluslararası birbirleriyle çatışması dejildi. Kapitalist sisteme sosyalist sistem arasındaki çatışmanın, askeri, ekonomik, ideolojik, kültürel vb. boyutları bulunan biçimiymi. AGİK, silahsızlanmaya ilişkin diğer anlaşmalarla birlikte, esas olarak soğuk savaşa son veriyor. Avrupa'da iki sistem çatışması zaten sona ermiş; böylece Avrupa ölçüde sonuç lescl edilmiş oluyor.

"Soğuk savaşın" sona erdirilmesi ebbette bir güvenlik. Avrupa'da daha az silah olacaktır, işbirliği imkânları genişleyecektir ve soğuk savaşın külfetini

taşıyan Avrupa halkları için yeni gelişme ve özgürlleşme olanakları ortaya çıkacaktır.

AGİK'in son verdiği, Avrupa çağında genel bir gerilimdir. Bu gerilimin nedeni sosyalist Ülkelerin varlığı olmuştur, fakat yaratıcı ve suçu işe kapitalizm... Kapitalizm kurk yıl boyunca Avrupa'da, kendine alternatif bir sosyal düzen arayışının başına ezmek için bütün güçleriyle bastırılmış. Avrupa'nın yakın dramatik tarihi bundan başka bir şey değildir. Sonuç kazanan kapitalizm olmuştur. Doğu Avrupa'nın klasik Avrupa'dan koparak yeni bir tarihsel yönetim içine girmesi hiç hazırlılamamıştı ve nihayet bugün bu ıllımlı en azından görünen tarihsel biçim altında ortadan kalkmış, önlendi.

Kapitalizmin zaferinin ve kapitalist Avrupa bütünlüğünün teslim edildiği 1990 yılı Kasımında Avrupa güvenliği kavramı işte böyle insanlığın barış özlemi açısından olumlu, ama sosyalizme östünük sağlamış bir kapitalist zeminin pekişmesi anlamında olumsuz bir içerikle yüküldür. Son tahilde kapitalizmin güvenigidir bu. İlk meyvelerini Avrupa'da vermiş ve Avrupa düşünce tarihinin ürünü olan sosyalizmin yeniligi üstünde kurulan bir güvenliğin, kimin içine güvenlik olduğu ve olacağının sorusundan daha önemlidir, gerçek bir güvenlik olup olmayacağıdır. AGİK'de kapitalizme güvence veren imzaların zaten kapitalist bir Avrupa için tehdit oluşturmadıkları cumlenin malumudur. İşçiler, emekçiler, sosyalist düşünce ve ideallerin takipçileri ve bir bütün olarak ileriçi toplum güçleri kapitalist Avrupa'ya güvenlik tâhih etmemişlerdir. Böyle olduğu için AGİK'in kuruluşu Avrupa güvenliği şüphesiz tehdit altında olmayıacaktır. Bu güvenlik, bu içeriğiyle dahi ileri tarihsel bir merhale olacaktır. Soğuk savaşın çok yönlü baskısından kurtulmuş olarak bundan böyle Avrupa'da özgürlük hareketleri daha da güçlenip "Yeni Avrupa"nın muhtevasına el koymak için çaba göstereceklerdir. Demek ki, Avrupa'nın insancıl geleceği nerededir sorusu duruyor; bunun cevabı AGİK sonrasındadır. ■

▲ Yeni Avrupa'ya doğru...: AGİK sonuç belgeleri Paris'te imzalandı.

1991 Bütçesi ve

ANAP'IN TIKANMIŞLIĞI

Büyük sermayeden vergi almaya yanaşmayan politika büyük bütçe açıkları veriyor, dolayısıyla enflasyonun frenlenmesi söz konusu olamıyor.

Siddetli enflasyon ortamlarında bütçelerdeki nominal tutarların da hızla büyümesi doğal. Kuşkusuz asıl anlamlı olan reel tutarların ve gerekli payların değişimi, 1991 bütçesinin ana bütçüklerinin tüm nominal olarak büyük sıçramalar gösteriyor. Orneğin giderler toplami % 63 artıyor. Giderlerin ana gruplarına bakılacak olursa, en hızlı artış % 80'le personel harcamalarında, onu % 72 ile "diğer cari harcamalar" grubu izliyor. Yatırımların ve transferlerin artış hızları % 50 dolayında. Artış hızlarındaki bu farklılıklar sonucunda 91 bütçesinde 90'a göre cari harcamaların payı yükseliyor (% 42,7'den % 46,7'ye) ve yatırımlarla transferlerin payı düşüyor (sırasıyla % 15,2'den % 14,0'e ve % 42,1'den % 39,4'e).

Simdi gider bütçesine biraz daha yakından bakalım. Günlük başından da bilinmeyeceği gibi, en hızlı artışlardan biri cumhurbaşkanlığı bütçesinde: % 330. Bu artışı yitkesek bulup hemen eleştirmeyin lütfen. Bu artışın birtakım geçerli nedenleri var herhalde, değil mi? Birkere 8. cumhurbaşkanının ailesi 7.ının ailesine göre daha kalabalık. İkinci, 7. askeri yoldan gitti, 8. özel sektör kökenli, dolayısıyla harcama kalıplarının farklı olması doğaldır. Üçüncü, 7. devletin en üst makamına birinci aşamada bir darbe ile oturmuştu, dolayısıyla uluslararası düzeye fazla arkadaşı yoktu (hatta rahmetli Ziya vb. hariç tutulursa, hayli yalnızdı demek daha doğru olur). 8. ise yedi dövelin yönetici ile senli-beali. Eh, ona göre seyahat gideri olacak, ağrlama gideri olacak. Nihayet 8. cumhurbaşkanı sayesinde telekomünikasyon alanında çağ atladı. Arabalarda telefonlar, kemerlerde çağrı cihazları vb. Şimdi bu teknolojik gelişmenin diploması pratigine yansımaması düşünülebilir mi? O zaman da ister istemez telefon giderleri artacak. Bu kadar nedene karşı % 330'luk artış çok görülmeli.

Artış oranını bakımından dikkati çeken diğer bir örnek de İnönü Üniversitesi. YÖK'un ve tüm üniversitelerin giderlerinin toplamı için öngörülen artış % 87. Bazi üniversitelerde bu oran % 100'ü buluyor, ama Malatyasın İnönü Üniversitesi'nde artış % 577. Yalnız bunu da hemen ön yargıyla eleştirmeyin. Çünkü üniversiteye ayrılan bu ödeneğin büyük bölümü Turgut Özal Tıp Fakültesi Hastanesi için. Muhalefet milletvekilleri bu duruma takılmalar ve 14 yıldır tamamlanamayan Anadolu Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesine ödeneğin ayrılmamasını eleştirmişler. Pek haklı değiller. 14 yıldır bekleyenler birkaç yıl daha bekleye-

bilirler. Bir cumhurbaşkanı görev süresinde kendi doğum yerini biraz gözetmiş, çok mu? Ayrıca ilk kez gördüğümüz bir davranış mı? Orneğin kendi seçim bölgesini kollayan bakanlardan, kendi fakültesini ve kendi enstitüsünü veya kliniğini gözetlen rektörlerle kadar birçok örnek bilmiyor muyuz? Bu da siyaset ve yönetsel kültürümüzün bir parçası.

Bir tesellimiz şu, bu gelerick yalnızca bize özgü değil. Başka az gelişmiş ülkelerde de çok görülmüş. Bir süre önce Dünya Bankası uzmanlarından bir yabancı anlatılmıştı. Bu uzman Türkiye'de ilgilendiği alanda çalışmayı başladığında 10 ilden oluşan bir pilot kümeye oluşturmuşlar. Proje ilerlerken birkaç kez ilgili bakan değişmiş. Her yeni bakan proje kümese ne kendi ilimi eklemiştir. Ne var ki, yabancı uzman pek şansmış değildi. Çünkü bu davranış Latin Amerika ülkelerinde de yaygınlaşmış ve oradan esinlenmiş bir de adı varmış, Kolombiya Yöntemi diye. Şimdi Kolombiya Yöntemi üniversitelere girmiş oldu. Suları akınayan, kütüphanelerine yabancı dergi alınmamayan İstanbul Üniversitesi için artık tek umut gelecek cumhurbaşkanının İstanbul doğumlu olması.

1991 bütçesinin Cumhurbaşkanlığı ve İnönü Üniversitesi ödenekleri kadar olmasa da, hayli hızlı artan bir kalemi daha var, o da bütçe açığı. Konsolide bütçenin giderlerinde % 63, gelirlerinde % 56 artış öngörülümsüz. Buna karşılık bütçe açığındaki artış % 96. 1991 bütçesinin açığı 21 trilyona yakın, bu da bütçenin yaklaşık 1/5'i demek. 90 bütçesinde bu oran % 16 dolayında idi.

Soruna yalnız bütçe ile sınırlı olarak bakmak yetersiz, daha doğru bir bakışla kamu kesimi açığı göz önünde alınrsa, durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılıyor. Kamu kesimi açısından GSMH'ya oranı 1990'da büyük bir sıçrama gösterdi. Bu oran 1985 ve 1986'da % 5'in altına çekilmişti. Seçim yılı olan 1987'de % 8'e yaklaştı, sonra yine yavaşça düştü, 1989'da % 5,6 olan ormanın 1990 sonunda % 9,4 olması bekleniyor. Bu tablo enflasyon açısından iyimser olmaya olanak bırakmıyor. Nitekim 1991 yılı programı da % 45 enflasyon varsayımlına dayanmaktadır.

Enflasyon açısından iyimser olmamaya zaten alıştık. Şimdi artık ANAP'lıların kendi açılarından iyimser olamamaya alışmaları gerekiyor. Çünkü 1991 bütçesi ANAP'ın iktisat politikasının çok ciddi bir noktada tıkanğını ortaya koymuyor.

Bu tıkanma yem değil, ama durum bu kez geçmiş yıllarda daha ciddi. Yillardır yaşanan bir kısır dönülgü var. Büyük sermayeden vergi almaya yanaşmayan bir politika büyük bütçe açıkları veriyor, bu kısmen borçlanma, kısmen para basma yoluyla karşılanıyor, dolayısıyla enflasyonun ciddi biçimde frenlenmesi söz konusu olamıyor. Öte yandan borçların faizlerini bütçedeki yükü artırıyor ve bütçe açığı kronikleşiyor.

Bu durum uygulanacak iktisat politikaları-

nin sınırlarını biraz daha daraltıyor. Orneğin bütçe açığını hiç olmazsa bir yerde sınırlayabilmek için, giderlerin frenlenmesi gereklidir. Ama borç faizleri ile oynaması şansı sınırlı. Borçların bir bölümünün vadesini uzatarak yükü daha ileri kaydırılmak olmaz. Bu aynı zamanda ilerde iktidara geleceklere acı bir hediye. Bütçeden yapılacak yatırımların sınırlanması düşünülebilir, nitekim uygulanıyor. Bugün yatırımlar bütçedeki payı geçmişte oranla çok düşük. Yatırımların bir bölümünün fonları kana- liyıyla yapılmakta olduğu ileri sürülebilir, ancak bunu karşı toplam yatırımların payı gerilemekte.

Personel harcamaları bir ölçüde sınırlanabilir. Nitekim bu da yapılmaktadır. 1991 bütçesinde en ciddi tasarruf belki de personel parcamalarında. Personel giderleri % 80 artıyor gözükmektedir. Memurlara 1991 bütçesi ile Ocak ayında verilecek zam % 15-20 arasında değişiyor. Yalnızca belirli bazı kategorilerde % 30'u aşan zamlar söz konusudur. DİE tüketici fiyatları indeksine göre 10 aylık artış % 50'yi bulmuş durumda. Onümüzdeki aylarda enflasyon ayda % 3 olursa, Ocak 90-Ocak 91 fiyat artışı % 60 dolayında olacak. Aynı zamanda Temmuz 90-Ocak 91 artışı da % 30 dolayında olacak. Dolayısıyla bütçede öngörülmüş zamının getireceği satınalma gücü 89 Temmuz, 90 Ocak, 90 Temmuz noktalardır göre daha düşük olacak. Eğer 89 Temmuz'daki satınalma gücü verilmek istenirse ve ayrıca son 18 aylık dönemin % 10 dolayındaki bütçelme hızına karşılık kişi başına % 5 reel gelir artışı eklenmesi öngörelirse, 1991 bütçesindeki Ocak zamının % 40 dolayında olması gerekeceği anlaşılır. ANAP bugün bunu hem vermemiyor, hem de veremiyor. Muhalefeten ve memur kulesinden gelecek tepkilere göre zam biraz daha artırılabilir, ama % 40'a yaklaşacağımı düşünmek zor. Söz konusu tepkilerin şiddetine göre ANAP içinde de eleştirel seslerin yükselmesi olası.

Hükümet zamını bu kez düşük tutup seçime yakın bir aşamada daha büyük bir zam yapmayı planlıyor olabilir; ancak bu planın çok başarılı olacağını sanıversa, seçmede hiç sağduyu olmadığı düşünülmüyor olmalıdır. İnsanlar bazan çok sıkışma nesnelliğen uzaklırlar. Bu na örgütlerde ve toplumlarda da rastlanır olaklı. Şimdi dolarla göre memur maaşlarının arttığını ileri sürenerler ya da "memurun maaşını artırmak için halktan daha fazla vergi alamayız" diyenler bir süre daha kendilerini aldatmaya devam edebilirler. Nesnel bir bakışla, 1991 bütçesinin memurların bilinçlenmesine ve sendikallaşmasına özel bir katkıda bulunacağı anlaşılıyor. Belki de tek iyi tarafı bu.

1991 Bütçesinin memurların bilinçlenmesine ve sendikalaşmasına özel bir katkıda bulunacağı anlaşılıyor. Belki de tek iyi tarafı bu.

BURSA CEZAEVİ "DÜŞMAN" BİNA MIYDİ?

Türkiye'de bugüne dek hiçbir tarihi binaya böylesine "düşmanca" saldırılmamıştır.

"Nedeni" belli değil mi?

Tarihî Bursa Cezaevi binasının yıkılacağı haberleri üzerine 17 Ağustos 1990 günü Cumhuriyet'te bir yazı yazmış ve iki açıdan bunun yanlış olduğunu vurgulamıştım. Birincisi, yapı "Cumhuriyet öncesi" mimari özellikleri taşıyordu ve Bursa Kentindeki konumu açısından da Anıtlar Kurulu'nun koruma "ileklerine" uygun bir "eski eser" niteliğindeydi. Ikincisi, bu yapı, Nazım Hikmet, İbrahim Balaban, Orhan Kemal, Deniz GezmİŞ... gibi, yakın geçmişimizdeki kültür, sanat ve politika yaşamımızda "tarihsel birer kişilik" durumuna gelmiş insanların uzun yıllarını geçirdikleri bir cezaeviydi. Uyarı ülkemde bu tür "tarihe geçmiş çabaların" yaşadığı cezaevleri, "eski eser niteliği taşımasa bile", koruma altına alımı, kültürler arasında yaşatıyordu...

Bizde de böylesine bir uygar uygulama artık gerçekleşmez miydi?

Konu, "körfez krizinin" tozu-dumanı arasında, kamuoyunda ve ilgili öbür duyarlı çevreler-

YATAR BURSA KALESİNDE

Sevdalınız komünistir,
on yıldan beri hapsitir,
yatırı Bursa kalesinde.

Hapis ammâ, zincirini karmış yatar,
en âlâ bir mertebeye ermiş yatar,
yatırı Bursa kalesinde.

Memleket toprağındadır kökü,
Bedreddin gibi taşır yükü,
yatırı Bursa kalesinde.

Yüreği delinip batmadan,
şarkısı ülkenip bitmeden,
cennetimi kaybetmeden,
yatırı Bursa kalesinde.

Nazım Hikmet
(Bursa Cezaevi)
1947

de yeterince yankı bulamadı. Bir ara, Bursa Savcısının basında kılıçık bir haber olarak yer alan "cezaevi eski eser değil, bu nedenle yıkılacak..." şeklindeki sözleri de bu yapıyı kurtarmak isteyen dar bir grubu ilgilendirdi, o kadar...

Ne var ki savcının bu görüşü, her yönyle bir "kültür abidesi" olan Bursa Cezaevi binasını yıkımdan kurtarmak isteyenlere yeni bir umut ışığı olmuş; Güney Marmara Doğal ve Kültürel Çevreyi Koruma Derneği, Bursa'daki Koruma Kurulu'na başvurarak, yapının "eski eser" olarak tescilini istemiştir. Derneği başkan vekili y. mimar Bora Akçay, Kurula sundukları dilekçede, binanın 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarına Kanununun 6. maddesi (b) fıkrası uyarınca korunması gereklili bir tâsimâz kültür varlığı olduğunu bildiriyordu. Bu maddenin, "Anıtsal Mimarlık Eserlerini" tasnimiyor ve cezaevi binası bu tanımı da uyuyordu.

Tarihi binanın yıkımı ve yerine "yeni" bir Adliye Sarayı yapılması için dozerler harekete geçmek üzereyken, Prof.Dr. Metin Sözen başkanlığındaki Bursa Bölge Koruma Kurulu, Bora Akçay ve arkadaşlarının başvurularını "haklı" görerek, binanın tescillenmesi kararını aldı. 25/9/1990 gün ve 1388 sayılı kararda, "tescil gerekesi" söyle özelendi: "Bursa Kapalı Cezaevi ve Tütüklevi binası, gerek boyutları, gerekse çevresi açısından, çağdaş yaklaşıma ve denemelere imkan verecek özellikleri de sahiptir." Ayrıca bu bina Bursa Kent Büyüklüğündeki kamu ve sivil mimarlık örnekleri içinde kentîcî yerleşme ilkelerini ve ağırlıklarını ortaya koyan temel yapılardan biridir..."

İşte ne olduysa, Bölge Kurulu'nun bu kararından sonra olsun.

Bursa-Ankara arasında telefonlar, faxlar çalışmaya başladı. Adalet Bakanlığı ve Bayındırılık Bakanlığı karara karşı çıkmıyor, Anıtlar Yüksek Kurulu'nun bu bina hakkında, daha 1985 yılında "yükseklik" kararı olduğunu, öte yandan Bursa'ya "ivedi olarak" bir Adliye Sarayı gerektiği, projenin hazırlanlığının, dahi, insanın "ihale" bile edildiğini; cezaevi binasının "geçikilmeden" yıkılmasının zorlulu olduğunu... belirtiyorlardı. Ne yazık ki Bursa'daki bazı "sivil" hukukcular da bu karşı kamp anyaya katılmışlar, "biz yeni bir Adliye Sarayı isteriz" diye turturmuşlardır. O sırada, ressam İbrahim Balaban'ın, "Seç Koyu'nde 20. dönem arazim var, parasız veriyorum, oraya Adliye Sarayı yapısınlar, yeter ki bizler için bir okul olan tarihi cezaevi binasına dokunmasınlar..." şeklindeki haykırışları da "yıkım stressi içine girenler" tarafından hiç duyulmuyor-

du...

Bölge Koruma Kurulu, baskilar karyüsünde daha fazla dayanamamış olacak ki kararın hemen ardından, Kültür Bakanlığı'ndan "görüş istemek" zorunda kaldı. Bakanlık da sanırım tarihindeki "en çabuk yanıt" vererek 12/10/1990 tarih ve 3854 sayılı yazıyla, binanın "korunması gereken bir eser olmadığı" ivedi olarak bildirdi. Bu "huzlu yazışma" cezaevinin yıkımı için kapıları yeniden açmış ve Bursa Koruma Kurulu'nun tekrar toplanarak, bir önceki kararlarının tersine, yapının yıkılabilmesine yatkınlık ikinci kararlarını almamasına "yeterli" bir dayanak oluşturmuştur. "Koruma Kurulları yavaşça çalışıyor, bu nedenle eski eserler korunamıyor..." şeklindeki yıllardır süregelen yakınlamanın bir anda gezersiz kılan ve illi kararın üzerinden bir ay bile geçmeden alınabilen, 14/10/1990 gün ve 1385 sayılı bu yeni kararda ise söyle deniyordu; "... Yüksek Kurulun 4/9/1985 tarih ve 1385 sayılı, taşınmazın tescil edilmesine gerek olmadığını belirter kararının geçerli sayılması..."

Yani, beş yıl önceki "bilimi ve kültürü yadsayan görüştüler göre" uygulama yapılması...

Bu yazı kaleme alırken "uygulama" talebi yürürlüğe konmuş, cezaevinin çatısı sökülmeye başlanmıştır. Bora Akçay, son bir umutla İdare Mahkemesi'ne başvururken, Mimarlar Odası yöneticileri de Ankara'ya koşup Bayındırılık Bakanı ile görüşerek, yıkımı durdurmayı istemişlerdi.

Sayın Bakan'ın "gereğini yapacağım" sözünün nasıl bir sonuc vereceği çok geçmeden görüldü. Kültür ve Adalet Bakanlıklarına yapılan son başvurular ve İdare Mahkemesi'nin Bakanlıkta "savunma istemiş olması" da "beklenen" sonucu değiştirmedi.

Nazım Hikmet'in son karısı Vera Tulyakova Hikmet, İstanbul Kitap Fuarı'nda büyük ozanın hayranlarına kitaplarını imzalarken, eyni günlerde "Bursa Kalesi" de son taşına kadar yerle bir olmuştu. Üstelik, Vera'nın imzaladığı kitaplar içinde "Yatar Bursa Kalesinde" en çok satanlar arasındaydı...

Türkiye'de bugüne dek hiçbir tarihi binaya böylesine "düşmanca" saldırılmamıştır.

Bursa cezaevi, ulusal kültürümüz açısından yeri doldurulamayacak değerleri ve anıtlarıyla, göz göre göre yok edilmişdir.

"Nedeni" belli değil mi?

Ve, bu cinayet karşısındaki genel duyarsızlık, "Kuvayı Milliye Destam"ı yaratın bir halka "vefsinlilik" sayılmasın mı?

İNSAN KIRLENMESİ

Karşı çıkmadığımız sürece, yasaklar koyan, baskı mekanizmalarını kullananları onaylamış, dahası toplumun, insanın kirletilmesine evet demiş olmuyor muyuz?

Onlar ki onların arkasına saklanırlar
onlar ki ağaçları yaktılar
kuşları ve çocukların yakıtları
onlar ki suyu yaktılar
çiçekli bir çeltik sapiyla
bir kelebek arasında

Gerçekten onlar
onların arkasına saklanırlar.

Yannis Ritsos

Cögümüz bugünün çocukların kendi çocukluğumuzla karşılaşırken onları şanslı buluruz. Tokatlıyarak dinlediğimiz parazit yapan radyolarдан, bir anda tüm dünyayı gözler önüne seren televizyonlara geçebilmek için en azından yirmi sene bekledik. Bilgisayarlarla tanıştığımızda ise otuzu yaşlara gelmiştık. İtiraf etmemiz ki çevre kirliliğini, suni gıdaları, susuzluğu hiç mi hiç bilmedik. Şimdi ise, onlara insanların gitgide bireyselleşerek yalnızlığı, çevre kirliliğinden canlıların yok olduğu, çeşit çeşit bulanıklarla dolu bir yarım bırakıyoruz.

Doğrusunu isterseñiz, kapitalist dünyaya ne pahasına olursa olsun keneileenmeye hedefleyen ülkelerde tüm bunlar çok doğal ve kaçınılmaz. Eğer amacınız, salt karlarım daha yüksek olduğu bir toplumsa; toplumun değerler sistemi dolayısıyla resmi ideolojisi "köpe dönmecilik" östürü kurulmuşsa; daha çok insan, daha az ücretle, daha sağlıksız koşullarda bir avuç insanın mutluluğu için durmadan daha fazla bузdolabı, televizyon, araba ya da şampuan alabilmek için çalışacaktır. Diğer bir deyişle ürettikleri makine-araba miktarı, tüketikleri enerji ya da satıldıkları radyo, TV, çamaşır makineleriyle belirleneceklərdir.

İste o gün, insanlar artık birer rakamdır. Bir kere insanı rakamlarla eşdeğer görmeye başladınız mı da, o toplumda insan da yoktur, düşüncede. Sadece ve sadece küçük bir azınlığın istekleri doğrultusunda üretilen ve tüketen bir toplum vardır. Oysa, bunca yüzül insan için insanlık adına neler yazılmış çizildi:

İnsan olabilmenin tanımlarını yaptı, onu gördüğümüz yerde tanıyalım diye.

Aklımızca, kurallar koyarak ayırmışık "insan olan insanlar" ile "insan olmayanları", ama yetmedi.

İnsanın insana koyduğu kurallara uymayanları taşa tuttuk, yaktık, hapse attık insanlık adına.

Hatta, onu korumak için savaşık bile!

Biz ve bizim gibilerden farklı düşündükleri

için.

İnfazında geç kaldıklarımızı ise geride bırakıkları ürünlerini yok ederek insanlığın omurunu kurtardık.

Acaba tüm bunlar, gerçekten O'nun daha iyi, daha güzel yaşaması için mi yapılmış? Yoksa, o küçük grubun istekleri coğunluğun gibi mi gösterilmiş?

Eğer bir toplumda kılıçlı bir grup, coğunluğun üzerinde egemenlik kurup, yaşam biçimini belirliyorsa yasalardan, yargı mercilerine, toplumda yeralan tüm kurumlara kadar herşey onların istenileri doğrultusunda örgütlenmeye ve işlemekte demektir. Bir kez de insanların kuşku ve güvensizlik başladığını, artık bambaşka güçler devreye girmeye başlar. Gelecek perspektifi ortadan kalkar, kıraklıda, mahkeme, vergi dairesinde birakın hakkını almak, savunamayan kişiler bir takım "babalar" edinmeye ve onlardan medet ummaya başlarlar. İşte içe de tüm bu karanlıklarından kendilerini kurtaracak birini beklerler. Genellikle bu devlet'tir.

Yalnız, suskun ve tepkisiz toplumlarda gelip birlerinin sizi kurtarması için epey bir süreç gerekebilir! Gün gelir yargı, yürütme ve yetkiyi elinde bulunduran güçlerin kimin elinde olduğunu karıştırınca sizsiniz. Zira, suskun ve tepkilerin olmadığı toplumlarda yassaklar, baskilar daha fazladır. Karşı çıkmadığımız sürece de yasakları koyan, baskı mekanizmalarını kullananları onaylamış; dahası, toplumun kirletmesine yani insanların kirletilmesine evet demiş olmuyor muyuz?

Farkında misiniz, insan-insan derken nasıl da onu kirletip yok ediveriyoruz. Şair:

Bütün renkler hızla kirleniyor

Birinciliği beyaza verdiler

diyor. Gerçekten doğru mudur bu? Beyaz hep saflığı, temizliği simgeler de; siyah ise adı üstünde kirliyi, karayı? Bu ayırımı yapınca da hemen aklı geliveren şu sorulan sormaktan insan kendini alamıyor.

• İdam edilenlerin boyunlarına asılan beyaz kağıtla temizliğin simgesi midir?

• Ya yitzlerce insan gaz odalarına, mahpuslara, savaşlara yollayan beyaz adam?

• Anarşik, pişmiş, denetimsiz, bilincsiz bütünen kentlere izin verenler; kuyuları yaşımlayınlar; hayali ihracatı kara parayı açıklamak olarak görenler temiz midir?

• Akdeniz'e her yıl 1 milyon 300 bin ton zehirli maddeyi boşaltan ATAŞ, Petrol Ofisi, SEKA yöneticileri;

• İngiltere'de içinde öldürülen madde olduğu için yasaklanan meşhur Alman MILUPA malarının ithaline izin veren hükümet;

• Temsil gücü yokken, ilkesine yabancı asker sokma hakkını kendinde görebilen iktidarlar ne kadar temizdir?

Tüm bu kirliliklere karşı yaşam hakkımızı

koruyabilelimiz, ulus olma bilincini taşımamızı bağlı. Bu da ancak yetki gücünü ulus adına elinde bulunduran, siyasal güçleri özgürce örgütlenmiş toplumlarda mümkündür, yanı demokrasilerde. Zaten, demokrasi dediğiniz nedir ki? Özgür düşünme, özgür konuşma, özgür örgütlenmenin olduğu bir toplumda eleştiri-denetleme-tartışma haklarını kullanabilmemizden başka bir şey değil. Ama, bir toplumda buna buna biri dahi yoksa bireyleri ile, onların oluşturduğu kurumlarıyla o toplum artık kirlenmiştir. Eğer varsa, ahlak da, yargı da, demokrasi de kirlenmiştir. Çünkü insana saygı, insana sevgi yoktur.

Ne ilginçtir, doğa kirleniyor diye ayağa kalkıyoruz da insan kirlenince hiç mi hiç sesimizi çıkarmıyoruz. Neyse ki, bir kismımız kendimizi yaratın doğanın da bize insanca yaşam hakkı tanımayanlarca yok edildiği gerçekini geç de olsa görübildik. Aslında, doğa ve insan çift yumurta ikizlerine benzer. Doğayı kirleten insan kendini de kirletiyor demektir; insannın kirlendiği bir toplumda doğa da kirlenecektir.

Bugün Türkiye'nin çok somut bir kirlenme sorunu var. Bu sorun, öyle devletin, hükümetin onun-bunun arkasına saklanarak değil; kendi bireysel tavrumuzu koymadığımız sürece tarih öncünde kendimizi hiç temizleyemeyeceğimiz bir kirlenme sorunu: Savaş!

**Doğa kirleniyor diye
ayağa kalkıyoruz da
insan kirlenince hiç
mi hiç sesimizi
çıkarmıyoruz. Neyse
ki bir kismımız,
doğanın da bize
insanca yaşam hakkı
tanımayanlarca yok
edildiği gerçekini
görebildik.**

Tehlikeli dostluk-II

TÜRKİYE'DE DEVLET VE SANAT İLİŞKİSİ

Resmi kültür/sanat kurumları, doğrudan kültür ve sanat üremekten çok, kültürün ve sanatın üremesi için nesnel şartların hazırlayıcısı olmalıdır.

Bu ilişkiler içinde onurlu mücadele veren kamu görevlileri ve sanatçılara, saygılarımıza

1. "Dalan: Şehir Tiyatroları'na 1402'lükleri almaya uygun bütçemiz yok", "Kara Sevdi: Bulut adlı filmine el konulan Özer: Çocuğum elimden alındı", "İcra yoluyla satılan ilk film öyküsü-Küçük Bahklär kim yutacak?",¹ ve "Berlin 1933 değil, İstanbul 1989... Devlet Beyoğlu'nda film yakıyor"², 1980 sonrası Türkiye'de devletin sanata bakış turzunu ve bunun üzantisı niteligindeki gelişmeleri yansitan gazete başlıklarından sadece birkaçı.

Bulardan 1. başlık, 1402 sayılı yasa ile sanatın sürdürmeleri önlenen tiyatro sanatçılarda, tiyatroya dönmeleri halinde verilecek olan paranın İstanbul'un yolundan, inşaatından kesileceğini söyleyen ve "madem bu sanatçılar çok değerliydi niçin dışarıda iş bulmuyorlar" diyen, şimdiki bir partinin başkanlığını yapan İstanbul Belediyesi eski Başkanı B. Dalan'ın tutumunu; 2. başlık, İsviçre pasaportu taşıyabilmek için Türk vatandaşlığından izinli olarak çikan yönetmen Muammer Özer'in yabancı uyruklu biri olarak izinsiz çalışması ve yurtdisine kaçırılacağı gerekçesiyle filmine el konulmasının; 3. başlık, yapımı şirketten filmi bitirememesi ve piyasaya borçlanması yüzünden alacaklarının, yönetmenin Banlı Pırhusan'ın filmine el koymasını ve icra yoluyla satmasını yansımaktadır. Olayda görevli icra memuru'nun "22 senedir icra memuruyum, ilk defa bir filme haciz koyuyorum" demesi olayın ilginçliğini vurguluyor. 4. başlık ise, bir bahçede, mahkeme kararı ile film, kaset ve fotoğrafların yakılması ve 1980 sonrası sanatsal ortamın dramatikliğini açıkça ortaya koymaktadır.

2. Türkiye'de sanatın devlette ilişkisi hep sancılı olmuştur. Bu sancı, önemli oranda ideolojik nedenlere dayanmaktadır. Buna yanında, devleti yöneten kadroların coğunuñ kültürel ve sanatsal birikimlerinin yüzeyselliği ve düşüncesel düzeydeki sınırları da gözardı edilmemelidir. Onlar için sanat, ya ideoloji yerini yasma aracıdır veya kendilerinin alt düzeydeki bu

nilerine, onları rahatsız etmeyecek şekilde hizmet etmelidir.

Kültür-sanat bakanlıkları da bu görevi yeri-ne getirmekle görevlidir ve dar görüşü bir kadrodan oluşmaktadır. Oysa sanatın, tarihin hiçbir döneminde kanun ve yönetmeliklerin yönlenmesi, kısa erimli istisnalar hariç, pek mümkün olmamıştır. Bu bakanlıklar aracılığıyla resmi ideolojilerin egemen olmasını isteyen yönetmeler, sadece yöneticilerin görüşlerini yansıtma çalısan sanatçılardan veya gruplardan oluşturucusu veya destekleyici olduğu sürece pek uzun soluklu başarılar sağlayamamıştır. Sanatın koruyucusu veya destekçi olmakla, sanatçının veya sadece yönetimde yardım eden sanatçılardan koruyucusu olmak farklı şeylerdir. Bu açıdan resmi kültür ve sanat kurumları, doğrudan kültür ve sanat içeren olumtan çok, kültürün ve sanatın içremesi için nesnel şartların hazırlayıcısı olmalıdır.

Her ilkedeki olduğu gibi, ülkemizde de devlet veya iktidardaki güç, sanatsal faaliyet dünyasında, istemesse de bir taraf niteligidir. Özellikle gelismemiş ülkelerde devlet, kendi tarifleri bir sanatsal işlevler bütününtin ve ürünlerinin tırtılmasına çalışacaktır. Oysa, devletin sanat politikasının olmadığı veya sanata hiç müdahale etmediği söylenecez. Çünkü Türkiye'de devlet veya iktidar, doğrudan veya dolaylı olarak, hem olduğu hem de olmadığı anda yine vardır. Şöyle ki, sanatsal faaliyetlere somut veya soyut anlamda ve gerçekte pek destek göstermemekte, oysa kendini tehliske girdiği zannına kapıldığı anda da çok kabu ayırtılarak ve her alanda hemen ortaya çıkmaktadır. Devletin ve iktidarın kendini koruması ile, en ufak tehlke halinde de tüm topu ve tüfeği, tüm ırkçı kurumlarıyla belirivermesi elbette epey farklı şeylerdir. Çünkü devletin kendini koruması hep, sanatsal tırtıne, kuruma ve sanatçuya ağır maliyyetlerin uygulanması ile somutlaşmaktadır. Ülkemizde tüm sanatsal çalışmalar ve sanatçılardan deneyimlerle sık sık karşı karşıya gelmektedirler. Bu deneyimler, en hafif cezadan, ömrü boyu hapse ve bazen de ölümé kadar uzanmaktadır.

Bu anlamda Türkiye'de, ne sanatın ne de sanatçının gizlenme içinde olduğu söylemenem. Çünkü, bir tarafta yasalar, öte tarafta iktidar veya devletin hızla kendisi ve diğer tarafta da bazı örgütlü/orgütsüz toplumsal kesimler vardır. Her üçüğe de sanati ve sanatçısı dordüncü koşeeye sıkıştmakta ve baskı altında tutmak

tadır. Bazen de onu beşinci kol (!) olarak görürmektedir. Buna bir de, sanat çevresinin doğal tyelerinden bazılarının, çıkarları veya sanatın öz niteligi tam kavrayamamış olmaları nedeniyle, güçlü kesimin yanında yer almaları eklenince, manzara daha da vahim hale gelmektedir.

3. 12 Eylül manşeti, sanat yaşamına ve kültürel çevreye yaptığı ve cumhuriyet tarihinin en kötü ve yıkıcı etkileriyle özdeşlemektedir. Çünkü bu dönem ve günümüzde uzantısı olan uygulamalar, sanatsal ve diğer alanlardan irtibatın ve düşüncelerin kısmen dahi özgürce yürüstülmesini bir suç olarak nitelendirmektedir. Aydın Gün'ün belirttiği gibi "iş hayatındaki 'köşeyi dönmeye' olsusun" "bütün çırkiliği ve arsızlığı ile sanat yaşamımıza da giriyor" olması, öte tarafta ülke kaynaklarının kültürel ve sanatsal işlevler yerine işletmeci, para kazandırıcı ve kısa dönemli iş becerisi sağlayan teknokrat yetiştirmesine ayrılmış sanatsal gelişmeyi sağlamaktadır.

Bir taraftan "devlet sanatçısı" ırtım tezgâhları çalınlırmaktır, öte yandan da devletin varlığını tehlkiye attığı sanan ırtıtlar ve ca-

İşmalar sık takibe alınmakta ve savcı ve polis sanat eleştirmeni olma yetkisi verilmektedir. Bu durumda, devlet-sanat ilişkisinde, resmi ideolojinin kaba body-guard uygulaması ve hiç de rafine olmayan ödüllü dağıtımını enfasyonu ile içiçe sanatsal saptırımlar pervasızca ve bittimfyle ramp ışıklarına çıkarılmaktadır. Oynanan oyunun veya üretilen ürünlerin reklam afişlerinde hep Türk-İslam Sentezi yazılır.

Gerçek sanatsal ürünler ise sanatının gerçek dünnyasının sadece sanatsal kısıtlarıyla değerlendiriliyor iken, dönemin somut ve arsız kısıtları olan paraya sahip kişilerin minden sanatsal alanlarda belirleyici ve değer hükmü yaratıcıları olmaya soyundukları görülmektedir. Bozuk dilleri ile sanatsal ve kültürel aktörlüğe soyunan bu zatların iktidar ve devlet ile olan ilişkileri de tamamen parasal veya ilkel kültürel/ırksal düzeye olunca, sanat bu kanallar aracılıyla yönetilmeye çalışılması pek şartlı olmamalı. Hele hele devleti ele geçirilenlerin ve devlet otoritesine sahip olanların sanatsal otoriteye de sahip olmalarını niçin yadrigyalım, değil mi? Nazi Almanyası'nda ve Fasist İtalya'da, sanat yapıtlarının en yakını izleyicileri dönemin üniformalı otoriteleri değil miydi?

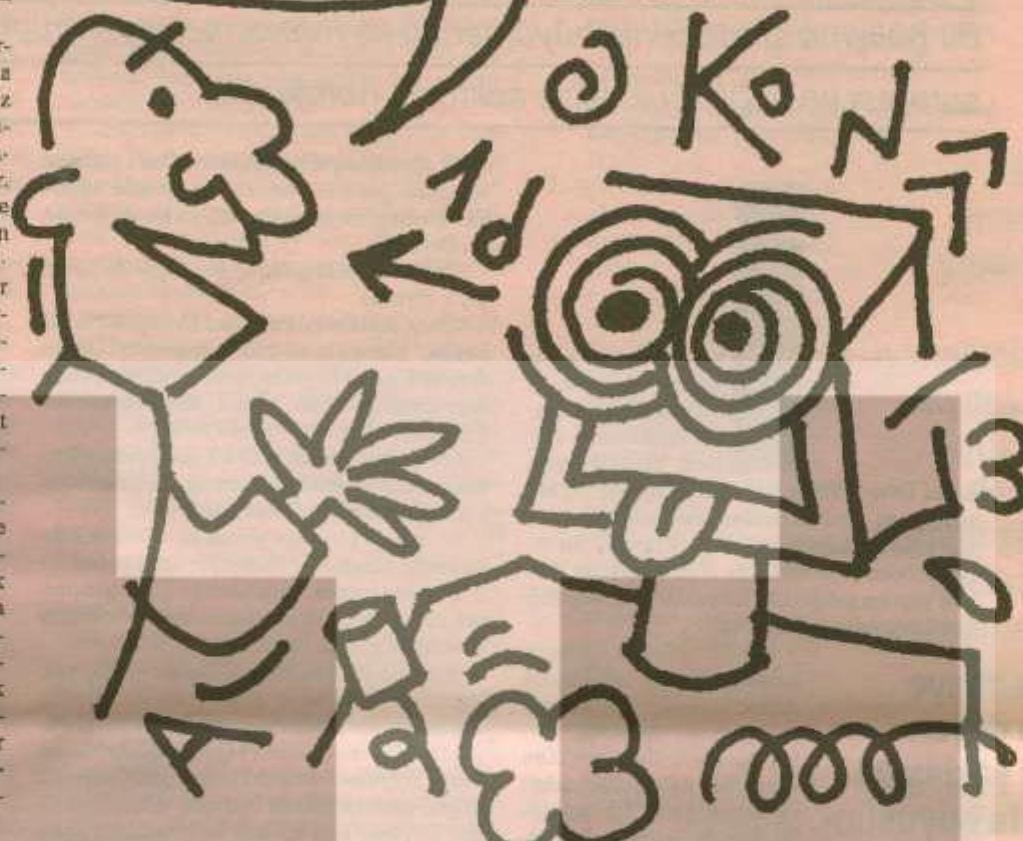
O. Kutuların deyimiyle "ensezi kalm ve badem büyük bürokratlarımıza tafta giysili ve ayakkabıları sikan tombul eşlerinin... Beethoven dinleyip ilk fırsatla kasap luvasıyla göbek atma ikilemi" yaşamaları, güya sanatsal alana çıkanlar ve dinsel/ırksal seçime dayalı programlar içeren kültürel ve sanatsal faaliyetlerdeki tek yanlışlık ve diğer din/ırk/kültürleri yok sayan tek gözlu Ulus'lu ile aynıdır. Bir her gün gördüğümüz filmin ilkel ve yetersiz bir sekansıdır, öbürleri ise görünmeyen ama yeterli nehirleri ile devamlı beslenen ve ilerleyen taze filizleridir.

Her düzeyde ve kapsamındaki düşüncelerin sanatsal ürünlerle özgürce ve ödünlü vermeden açıklanmalarının savcı, asker ve polis tarafından suç olarak değerlendirildiği ve toplumsal ve sanatsal sorunlarla mümkün olukça ilgilenmemenin öngörüldüğü bu ortamda, depolitizasyon ve apolitik tavır, temel alınmış olan değerlerdir. Sanatının, kendi çalışmasına zar kalınlığında sabır, özgür, yaratıcı katkılarının kendiliğinden oluşması o sanatın gelişmesine nasıl olumlu bir katkı yaparsa, dönemin kısıtlayıcı/sorgulamacı mantığı böyle istiyor diye özellikle bu şekilde bir tavır takınması veya bu kozağı örüp kendini onun içine hapsedemesi o kadar törpüleyicidir, sanatın gelişmesini engelleyicidir. Çünkü, ikinci durumda bir öz-sansür vardır ki bu, devletin sanatçı üzerinde yaptığı en yıkıcı belirleme ve sonuçları uzun dönemde ve çok ağır şekilde görtülecek olan bir etkidir. Sanatçı her defasında ellerini veya beynini yeniden yıkalacak, temizleyeceğ veya devlet otoritesinin karşısına çıkacak hale gelmekten kaçınmak veya onun karşısına çıktığında dezenfekte/steril durumda olmak zorunda kalacaktır.

Ama, bilindiği üzere, sokakta hiç oynamayan çocukların, mikroplara karşı diğerlerine kıyasla daha savunmasız ve bağıksız kahrlar, kırılmaları daha kolaydır.

SÖZÜM SANADIR

Ne var ne yok?..)

Ünlu ulusal sorumuz budur: Ne var ne yok?... Rivayette göre, ilk yapılan bilgisayarla her ulustan konuklar soru sormuşlar, bilgisayar da hepsini yanıtlamış. Ne zaman mı Türkiye'li vatandaşımız bu ünlü sorumuzu sormuş, bilgisayardan kılavicimlar çıkmış, ışıklar birbirine karışmış ve stop.

Sorumuz böylesine güçlündür. Yılların deneyimlerinden sözülmüştür. Her yanıta aicktir. Her yorumu uygundur. Hepsi de dinleriz, başımızı sallanzı, çıkış yapanz, sonra da kendi işimize bakarız, hayat sürüp gider...

NATO var Süper NATO yok. Özel Harp Dairesi var kontrgerilla yok. İtalya'da var bizde yok. (Zaten bu İtalyanlar falaş filan Avrupalı'lar gevşektir. Her bir maraz onlardan çıkar. Uyuşturucu, ahlaksızlık, yok bilmem Roma Kılıcı hep onlarda. Bizde olmaz öyle şeyler. Var diyenin ağını yıtar, bacaklarını ayırrız.) Baksaniza Millî Savunma Bakanı (eski Bakanı) Safa Giray Ecevit'e ne demiş: Öyle bilmeden konuşma, bilsen de konuşma, demiş. Gördünüz mü "ne var ne yok"?

Demokrasi var konuşmak yok.
Savaş olasılığı var "savaşa hazır" demek yok.
Özgürük var kırıldamak yok.
Var var yok yok.
Sahi neymiş?..

Fahişe var flor yok.
Tanışmak var konuşmak yok.
Bakışmak var dokunmak yok.

Ağlamak var gülmek yok.
Dertlenmek var sevinmek yok.
Avrupa Topluluğu var geni yanı yok.

"Ne var ne yok?" dedin de aklıma geldi. Bizi geç bi kalem, biz sürümeye almışız, yahu bu memleketin hali ne olacak? Baksana kadavraya don gidermeye kalkmışlar, siz dönüp de milletin içinde don var mı diye baksaniza. Memleketi düşünmekten uyu tutmaz odu. Geçen gün bizim kan "sen iyice tuhaf oldun Rasim" dedi, "sen bizim halimize baksana, memleketin halinden sana nı? Onu da başkaların düşünün," dedi. O da kendine göre haklı. Haklı da bakıyorum, memleketi düşünen de yok. Sen nasıl görünsün vaziyeti? Böyle giderse asker gelir mi?

"Ne var ne yok" ha? İşte bizim sıkıntımız bu. Konuşmamak için konuşmak. Ne demek arkadaş "ne var ne yok?", ne demek şimdı bu? Cevaplar da aynı şey. "İdare eder". Ne demekmiş "İdare eder"? Bu da bı şey demek değil. Aslına bakarsan biz konuşmuşuyoruz da konuşuyor gibi yapıyoruz. Başka bir cevap da "ne olsun be canım?". Ne olsunmuş be canım? Bu ne demek?

Bu da bir şey dememek demek. Biz konuşmayı değil de konuşmamayı öğreniyoruz. Elimde olsa "ne var ne yok?" demeyi yasaklıları...

İnsan var umutsuzluk yok.
Dünya var umutsuzluk yok.
Gelecek var umutsuzluk yok.
Birleşmek var umutsuzluk yok.

1. Cumhuriyet, 26.11.1985

2. Cumhuriyet, 20.4.1988 ve 13.5.1988

3. Cumhuriyet, 2.6.1989, 7.6.1989 ve 13.6.1989

4. Cumhuriyet, 12.11.1989

GELİŞME ÇELİŞKİSİ

Bir gelişme stratejisinin büyümeden kaynaklanacak yararların dağılımına ilişkin soruları sorması ve dağılımı analize sokması gereklidir.

Iktisat yazısında gelişme sorunlarının ayrı bir disiplin içinde incelenmesi eğilimi, bilindiği gibi, ikinci Dünya Savaşından sonra siyasal bağımsızlıklarını yemi kazanmış olan pek çok ülkenin ortaya çıkışıyla yoğunluk kazandı. Bu tarihten önce çoğu sömürge olan bu ülkeler üzerine yapılan çalışmalar sosyoloji ve antropoloji sınırları içinde yapılmıştır.

Batı'nın sermaye birikimine dayalı büyümeci yaklaşımı -önce pasta büyüsün beklenen sonuçları vermemiştir.
Büyümeden kaynaklanan yararlar düşük gelirli kesimlere doğru yönlendirilememiş, tersine bozuk dağılım yapısını daha da güçlendirecek toplumsal, iktisadi yapılanmaları artırılmıştır.

za kavuşturulmasıydı. Ulusal gelirde yüzde 5-7'lik bir artış oranı bu anıta ulaşmak için yeterdi. Büyüme ile birlikte gelecek olan sermaye birikiminin yanında ısgıçının nitelik ve niceliği, teknolojik ilerleme, davranış ve değer yargılarındaki değişiklikler de kuşkusuz gelişmiş silrecinde rol oynuyordu, ama, belirleyici olan sermaye birikimiyydi.

Sağlanacak olan büyümeyen yararların nasıl bir dağılıma konu olacağı, yani büyümenden kimlerin, ne ölçüde yararlanacakları ise daha

sonra düşünülecek bir sorundu. -Once pastanın büyümesi gerekir!- Ayrıca, bu sorular büyük bir olasılıkla büyümeye ile birlikte kendiliğinden çözülecekti¹.

1950'lerde ünlü gelişme iktisatçısı A. Lewis şöyle diyordu²:

"Once konunuzun dağılm (bölüşüm) değil, büyümeye olduğunu vurgulamak gerekir. Üretim artarken genis yığınların daha da yokulsaması olasılığı vardır... (ama) temel ilgümüz dağılm değil, büyümeyi analiz etmekdir."

Lewis daha sonra iktisadi gelişmeden kaynaklanacak zenginliğin herkeşin mutlu etmeye biliceğini de vurgulamaktadır³:

"... zengin birisinin yoksul bir kinseden daha mutlu olduğunu gösterir bir kanıt yoktur."

Bu yaklaşımında, anlaşılacağı gibi, gelişmeden kaynaklanacak yararların analize sokulması belki de gerekli değildir.

Yine bu yılların Harrod-Domar (H-D) yaklaşımında büyümeye yön veren değişkenler olarak yatırım, tasarruf, çırak gibi toplam büyülüklerin aralarındaki sayısal ilişkiler vurgulanır. Büyüme, tasarruf/ulusal gelir oranıyla doğru, sermaye/hasila oranıyla tersine ilişkilidir. Büyüme hızı bir kez belirlendikten sonra sermaye/hasila oranı veri iken, amaç büyümeyi gerçekleştirecek tasarruf oranı kolaylıkla hesaplanabilir. Amaçlanan büyümeye hızını gerçekleştirecek yeterli tasarruf düzeyine ulaşamayorsa, yapılacak şey dış borçlanmaya bu tasarruf açığını kapattıktır.

H-D modeli gelişme iktisatçıları tizerinde çok etkili olmuş ve gelişme sürecinin gizemli formülü bulunmuştur. Yeterli tasarruf düzeyi ve sermaye birikimi. Ekonomi ve toplumdaki yapısal bozukluklar, bu arada büyümenden kimlerin yararlanacağı gibi sorular sayısal ilişkilerin arkasında kayboldu.

Gelişme sorununa yaklaşan kapalı çember kuramları ise, bir ülkenin, "yoksul olduğu için yoksul kalduğu" çakarsamasıyla sorunu bir çember içine hapsetti⁴. Sistem ancak çemberin kırılmasıyla kendisini aşabilecekti. Bunun için de dış yardım ya da yabancı sermaye kaçınılmazdı.

Gerçekte bu yaklaşımın adı gibi içeriği de tam bir çemberdir. Az gelişmişlik yine az gelişmişlik açıklanmaktadır, başlangıçtaki eksik faktörün sermaye olduğu kabul edilince, dış yardım ve yabancı sermaye sağlanması yoluyla sermaye birikiminin çemberi kıracak düzeye ulaşılabilceği vurgulanmaktadır.

1950'li ve 1960'lı yılların dengeli ve dengeşiz büyümeye tartışmaları gelişme iktisatçılarının uzun yıllar iki ayrı kampa böldü. Rosenthal-Rodan Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın kalkınması için "büyük itiş" e gereksinme olduğunu vurguladı⁵. Büyüktür, ekonomide birbirine

destek verecek çok sayıda projenin eş-anlı olarak yığınla yatırımlar yürürlüğe girmesileyse sağlanır. Bu yolla kurulan sanayiler arz ya da talep yetersizliğiyle karşılaşmazlar. Nurkse ise dengeli büyümeyi özellikle az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkabilecek talep yetersizliğine bir çözüm olarak önerir⁶.

Dengesiz büyümeye tezi, temelde, az gelişmiş ülkelerin çok sayıda projeyi eş-anlı yürürlüğe sokacak denli kaynak yeterliğine sahip olmadığını vurgular. Sınırlı olan kaynakların etkin kullanımını öne plena çıkar. Bu yaklaşının doğal sonucu da yatırımların stratejik bir kaçı sektörde yoğunlaşması önerisidir. Bu çerçevede doğrudan verimli yatırımlar, sosyal sabit sermayenin önünden gidebilir. Ortaya çıkacak olan darlıklar ise yeni yatırımları uyarır ve gelişmestireci bir dengesizlikten diğerine atlayarak yol alır.

Dengeli ve dengesiz büyümeye yaklaşımı arasındaki öneriler getiriciler de her iki yaklaşımın da ortak noktası, gelişmenin ancak yığınla yatırımlar yoluyla gerçekleşebileceğidir.

1960'lı yılların ünlü bir yaklaşımı Rostow'un "Aşamalar"ıdır. Rostow, her toplumun tarihsel olarak birbirini izleyen beş aşamadan gecerek gelişmesini tamamlayacağını ileri sürer⁷. Günümüz az gelişmiş ülkelerin bu sıralamadaki yerini gelişme çizgisinin ilk aşamalarıdır. Ne ki, onlar da tüm toplumlara için geçerli olan aşamaları birer birer geçeceklər ve bugünün gelişmiş toplumlarının, örneğin ABD'nin düzoyne ulaşacaklardır.

Rostow'un aşamaları içinde en önemli ikinci sıradır yer alan "harekete geçme" aşamasıdır. Bu aşamada net yatırımların ulusal gelirin en az yüzde onuna ulaşması gereklidir. Bu sıralamada, örneğin Türkiye harekete geçme aşamasına 1937 yılında girmiştir.

Rostow da iktisadi gelişme sürecinde sermaye birikiminin özel ağırlığını önemle vurgulamaktır, artan üretimin dağılımı sorunun büyümeye birlikte kendiliğinden çözüleceğini beklemektedir. Gerçekte Rostow tüm toplumlara mekanik bir gelişme çizgisini tizerine oturtmakta, az gelişmiş ülkeler de bu çizginin en başına yerleştirmektedir. Böylece, tarih az gelişmiş ülkeler için yeni başlamaktır, bu ülkelerin çok eskiye uzanan uygurlıklarını ihmal etmektedir.

1970'li yıllara gelindiğinde, yani 1950'den bu yana izlenen politikaların sonuçları gözlemlenebilir bir yoğunluk kazandığından, pek çok az gelişmiş ülkede yaygın yoksullüğün yine yaşamakta devam ettiği ve büyümeyen yararlarından bu insanların uzak kaldığı görüldü. Sayısal büyülüklerde bazı başarılar sağlanmış olsa bile, bu başarılar işsizliği, yoksulluğu ve gelir dağılımındaki büyük eşitsizliği olumlu

yände etkileyememişti. Bu insanların besin, sağlık, eğitim, konut gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasında büyük yetersizlikler vardı. O zaman "gelisme"nin anlamı ve kimin için gelisme soruları gündeme geldi.

Anlaşılacağı gibi Batı'nın sermaye birikimi ne dayanıb büyümeye yaklaşımı - önce pasta büyüsün- beklenen sonuçları vermemiştir. Büyümeden kaynaklanan yaralar düşük gelirli kesimlere doğru yönlendirilememiş, tersine bozuk dağılım yapısını daha da güçlendirecek toplumsal-iktisadi yapılanmalar ağırlıklarını artırılmıştır. İşte, yazının başlığındaki "gelisme çelişkisi" bu anlamda kullanılmıştır: Sermaye birikimi bütünlükçe daha da bozulan gelir dağılımı ve kendisini daha da çarpıcı duyanın aşırı zenginlikler, aşırı yoksulluklar. Bazı sayısal büyüklükler bakınca zenginleşme yolundaki bir ülke, halkın coğuluğuna bakınca temel gereksinimlerini bile karşılamaktan uzak bir toplum.

Bu çerçevede, bir gelisme stratejisinin bütünliden kaynaklanacak yaraların dağılıma ilişkin soruları sorması ve dağılımı büyümeye sürecine entegre bir biçimde analize sokması önerilmektedir. Once üretim, sonra dağılım olası görünümektedir. Bu tür bir stratejiye bir örnek olarak aşağıdaki yaklaşımlar verilebilir.¹⁰

- Pazaraya dayalı işleyiş, bozuk gelir ve servet dağılımı sonucu yüksek gelir gruplarının talepleri yönündeki olmakta, coğuluğun yaralanacağı temel gereksinimler ihmali edilmektedir.

- Bir gelisme stratejisi en az pazarın kendiliğinden işleyişine olduğu kadar, temel gereksinimlerin karşılanması adına da yönelik olmalıdır.

- Dağılım ve istihdam politikalari üretimin entegre bir parçası olarak düşünülmeli.

- Yatırımlar yoksul kesimlerin temel gereksinimlerini karşılayacak biçimde yeniden yön-

lendirilmelidir.

- Büyümeden kaynaklanacak yaraların yoksul kesimlerin temel gereksinimlerini karşılamaya yönlendirilebilmesi için büyümeye ile birlikte "yeniden dağılım" sistemleştirilmelidir.

- Mevcut servet dağılımındaki aşırı bozukluğun, örneğin toprak reformu biçiminde, düzeltilmesi düşünülebilir.

- Yoksul kesimlere yönelik beşeri yatırımlar, bu insanların verimliliklerini yükselterek, kazançlarının artmasına ve buradan gelir dağılımındaki bozukluğun bir ölçüde de olsa giderilmesine yardımcı olabilir.

- Büyümeden kaynaklanacak yaraların büyük coğuluğa yansiyabilmesi için, siyasal ve iktisadi güç ilişkilerinin, demokratik bir ortamda siyasal karar alıcıya serbestçe ulaşabilmesi, etkileyebilmesi gerekdir. Ulkedeği toplumsal-siyasal yapılanmanın doğrultuda gelmesi olaganüstü önemlidir.

Bitiriken bir noktanın vurgulanmasını gerekli buluyorum. Once de belirtildiği gibi, gelisme iktisadi, azgelişmiş ülkelere iktisatçılarının değil, gelişmiş ülkeler iktisatçılarının işlenmiştir. Bu açıdan, Avrupa ya da ABD'li iktisatçıların konuya kendi gözükleriyle bakmaları doğaldır.¹¹ Doğal olmayan bizim kendi sorunlarımızı başkalarından öğrenme kolaylığıımızdır.

NOTLAR:

1. Bu yaklaşım özellikle ikinci Bez Yıllık Kalkınma Planında (1963-1972) kendisini duyurur.
2. W. Arthur Lewis, *Theory of Economic Growth*, Unwin Un. Books, 1955, s. 1. Lewis Karaibler'de küçük bir ada olan St. Luca'da doğmuş olmasını kargin, belki de aldığı İngiliz eğitimi sonucu gelişime sürecine tam bir Batı gözüyle yaklaşmaktadır. Bkz. Ayşe Trak, "Azgelişmiş Ülke Ay-

dımları ve Gelişme Sorunu", *Yapıt*, sayı: 6, Ağustos-Eylül 1984.

3. W. Arthur Lewis, *age*, s. 420.
4. R. Nurkse, *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*, (1953) Çev. Ş. Adalı, Menteş Kitabevi, 1964, s. 10.
5. Rosenstein-Rodan, "Problems of Industrialisation of Eastern and South Eastern Europe", *Economic Journal*, September, 1943.
6. R. Nurkse, *age*.
7. A. Hirschman, *The Strategy of Economic Development*, Yale U.B., 1958.
8. W.W. Rostow, *The Stages of Economic Growth*, Cambridge Un. Press., 1969.

9. Bu yıllarda Rostow kuramının yaygınmasına ilişkin bir antropoloji konferansı üzerine söylenenler ilgingitir: Konferansta bazı antropologlar katılımlar arasında hiç iktisatçı bulunmayışının nedenini sorurlar. Verilen yanıt şöyledir: İktisatçıya gerek yoktur, çünkü Rostow'un Aşamaları başvuru masasında her isteyene verilmektedir. Bkz. H. Brookfield, *Interdependent Development*, Methuen Co.Ltd., 1979, s. 38-39.
10. H.B. Chenery M.S. Montek, L.G. Bell, J.H. Duloy, R. Jolly, *Redistribution with Growth*, Oxford Un. Press., 1974.
11. A. Trak, "Gelişme İktisadının Gelişmesi Kurucular" *Yapıt*, Sayı: 5, Temmuz 1984.

**Büyümeden
kaynaklanacak
yaraların büyük
coğuluğa
yansiyabilmesi için,
siyasal ve iktisadi
güç ilişkilerinin
demokratik bir
ortamda siyasal karar
alıcıya serbestçe
ulaşabilmesi, gerekdir.**

FETHİ
NACI

Bir hikâyeci:
SAIT FAİK
Bir romancı:
**YAŞAR
KEMAL**

TÜRK
FETHİ NACI
GÜCÜNÜ YÜKLENEN
EKİBİ VİZYON
GERÇEK YAYINEVİ • YENİ DİZGİN
ELEŞTİRİ
GÜNLÜĞÜ
İKİNCİ KİTAP: 1986 - 1990

DOĞU AVRUPA BORÇ TUZAĞINDA

Borç, pazar ekonomisinin en eski buluşlarından biri. Kanımcı, merkezi planlama ekonomilerine öldürücü darbeyi, pazar ekonomisinin bu silahı indirdi.

Dünyanın Avrupa'nın sosyalist ülkelerinde, 80'li yılların sonunda yaşanan sistem değişikliğinin hangi nedenlerle ortaya çıktıgı bugün tartışılmıyor ve daha uzun süre tartışılmak. Bu yazında, sosyalist ülkelerdeki sistem değişikliğinin "neden" ortaya çıktıgı sorusuna değil, "nasıl" oluştuğu sorusuna yanıt arayacağım.

Doğu Avrupa'da, kitleleri hoşnutsuzluğa itenlik değişiklik potansiyelini oluşturan en önemli olaylardan biri, gıda ve tüketim malları tüketimindeki yetersizlik.

**Diş borcun en önemli
özellikleri, borçlanan
ülkenin borcun
sağladığı kısa dönemli
rahatlama
karşılığında, uzun
dönemde alacaklarına
net kaynak aktaran
konuma düşmesi.**

Çünkü, Batıdaki iktisat araştırmalarından uzak tutulan Doğu Avrupa iktisatçıları, bu yüzden, Batıdaki eleştirel iktisat görüşlerinden de uzak kaldılar.

Eğer böyle olmasaydı, Doğu Avrupa iktisatçıları, merkezi planlama ekonomilerinde gıda ve tüketim malları tıretiminde görülen yetersizliklerin, merkezi planlamayı ilgisini olmayan nedenlerden de kaynaklanmış olabileceğini düşünürlerdi. Bu nedenlerin en önemli, kanımcı dış borçlanma.

Dış borcun (ya da genelde "borcun") en önemli özelliği, borçlanan ülkenin (ya da kişisinin), borcun sağladığı kısa dönemli rahatlama karşılığında, uzun dönemde, alacaklarına (ya da alacaklılarına) net kaynak aktaran konumu-

na düşmesi.

Çünkü borç, genelde verimli yatırımlarda değil, tüketim amacıyla kullanılır. Borç yahni ma yöneldiğinde, borç verenler, yatırım ve rımsız olması için ellerinden geleni yaparlar. Dolayısıyla, borcun ödemesi zaman gelince, bu amaçla kullanılabilicek kaynaklar yaratılmıştır. Ülkenin (ya da kişisinin) varolan kaynaklarının bir bölümü, alacaklıya (ya da alacaklılara) aktarılır.

Pek çok borçlunun başından geçen bu sürecin, merkezi planlamaya ilgisi yok. Tersine borç, pazar ekonomisinin en eski buluşlarından biri.

Kanımcı, merkezi planlama ekonomilerine öldürücü darbeyi, pazar ekonomisinin bu köhneşmiş ama güclü silahı indirdi. Merkezi planlama ülkelerinde dış borçları ödemek amacıyla gerçekleştirilen batıya kaynak transferi, bu ülkelerde yaşayanların hoşnutsuzluklarının doğmasına ulaşmasında etken oldu.

Doğu bloku ve dış borç

Doğu Avrupa ülkelerinin dış borçlarının toplamı, 1990 yılında yaklaşık 150 milyar dolardan buluyordu.

Polonya'nın 40 milyar dolar, Macaristanın 20 milyar dolar, Bulgaristanın 10 milyar dolar, Çekoslovakya'nın 8 milyar dolar, Romanya'nın 5 milyar dolar ve SSCB'nin 50 milyar dolar dış borcu var. Bu ülkelere, 20 milyar dolar dış borcu olan Yugoslavya da eklenebilir.

Son yıllarda özellikle SSCB, tüketim istemi ni gidermek amacıyla borçlanıyor. Ama, Doğu Avrupa ülkeleri, genelde yatırımların yenileştirilmek, yeni yatırımlar gerçekleştirmek amacıyla borçlandılar.

Yatırım yapmak amacıyla borçlanan Üçüncü Dünya ülkelerinin deneyimlerini, Doğu Avrupa ülkeleri de yaşıyor.

Doğu Avrupa'da borç karşılığı gerçekleştirilen yatırımlarda, genelde demode teknoloji kullanıldı, ve/ya da demode ürünler üretildi ve/ya da sürekli girdi ve yedek parça dışalımı yükseltiliğe alına girildi. Dolayısıyla, bu yatırımlar, neden oldukları borçların ödenebilmesi için gerekli kaynakları, yeterli ölçüde varatmadılar. Borçların anapara ve faiz ödemeleri için, varolan kaynaklar da kullanıldı.

Doğu Avrupa ülkeleri bu yurden, diğer bölgeli Üçüncü Dünya ülkeleri gibi, gerçek gelirlerin azalması, enflasyon, ekonomik durgunluk ve ödemeler dengesi sorunlarıyla karşı kar-

şıyalar.

Borç Tuzağı

Dış borç ödemeleri, SSCB'nin dışasım gelirlerinin yaklaşık % 25'ini götürüyor. Bu oran, Polonya, Macaristan (ve Yugoslavya) için % 50 dolayında.

Dış borçların yalnız faiz ödemeleri, doğu Avrupa ülkelerinin ulusal gelirlerinin yaklaşık % 5'ine eşittir. Dolayısıyla, Doğu Avrupa ülkelerinde insanların her yıl, üretiklerinin % 5 daha azını tüketebiliyorlar.

(Bu konuda düzen çok kurnazca kurulmuş: SSCB, Doğu Avrupa ülkelerine, dünya düzeyinde sınırları hammadde satıyor. Sonra, Doğu Avrupa ülkeleri, borç anapara ve faiz ödemeleri yoluyla Batıya kaynak aktarıyorlar. Böylece, merkezi planlama ekonomilerini, ucuz kaynak sağlayarak desteklemek isteyen SSCB de, batıya kaynak aktarmış oluyor.)

Ekonomide tüketimin, üretimin % 5 altında kalması, birkaç nedenle değişikliğe neden oluyor.

İç tüketimin, dışarıya kaynak aktarmak amacıyla kısılması, kitleleri hoşnutsuzluğa itiyor. Bu konuda en çarpıcı örnek, dış borçları ödeyebilmek amacıyla iç tüketimi olağanüstü kısan Romanya'daki Çavuşesku yönetiminin deneyimi.

Kitlelerin hoşnutsuzluğundan ürken yönetim, ülkeye yabancı sermaye çağrımak yoluna gidebilir.

Bir merkezi planlama ekonomisine yabancı sermayenin girmesi, tanım gereği, ekonomik düzgenin temelden değişmesi anlamına geliyor. Kaldı ki yabancı sermaye, ülkeye gelmek için, ekonomik düzgede başka değişiklikler de ister.

Deneyimler, yabancı sermayenin girdiği ülkelerde, dış bağımlılığın azalmadığını, tersine arttığını gösterir. Dolayısıyla, yabancı sermayenin girdiği merkezi planlama ekonomisinde değişim, yabancı sermayenin getirdiği dış bağımlılığın artırımı koşut olarak sırır.

Son olarak, dış borçlanma, yozlaşmayı da birlikte getirir. Yozlaşan yöneticiler, ekonomik düzgedeki değişim sürecini hızlandırır. Bu konuda çarpıcı bir örnek verelim:

Geçmişte dışalım ödemelerini bekletmeden yapan SSCB, 1990 yılında, dışalım ödemelerini % 10'unu gecikerek yaptı. Bunun nedeni, ülkenin döviz gelirlerinin, yurtdışında tutulması ve bu yurden, dışalım ödemelerinde kullanı-

DOKUN

Son yazı

Bir dönem, üniversitedi yok ettiyse, o dönemin adını koymak kolaylaşır.

Yaklaşık 25 yıldır elimden erdiğince yazıyorum. İyi mi, kötü mü diye kimseye soramadığımız bu yazılarımızın boğeneler olduğunu bileyimiz. Ancak, yazanı ve okuyanı kit bir ölçüde; böyle bir ülkede eline kalem alan herkesin kutlamak ve sevmek gerekir diyo düşünürüm hep. Okuyana gelince. Asıl kutlanacak ve beğenilecek insan bence okuyan insan. Okumak insana bir yığın dert, sıkıntı ve yük getiriyor. Bir adam ki okumuyor, o adam memursa yükseliyor, serbest çalışıysavarsılaşıyor, işsizse işe giriyor. Okuyan ve bilgili olan her kimse, ya hapse giriyor ya kanser oluyor ya da evinde ve işinde sıkıntından patlıyor. Görüldüğü Üzere bilgi bireye zarar, bilgisizlik ise yarar veriyor. Öyleye kutlanacak adam okumayan adam mı demeli?

Çeyrek yüzyılda dertli ve sıkılık yaşamayı seven epes insana seslendim. Bu seslerim deşik dergi ve gazetelerde yer aldı. Ne var ki, elinizdeki "Görüş" dergisi benim sürekli ve her ay seslenebildiğim ilk dergi olmuştur. Derginin yönetimi bana "Dokun" adlı bir köşe vererek onurlandırdı beni. Ben de, bu sevimli köşemde daha çok eğitim ve Üniversite konularına dokundum. Yaşamının en mutlu ve sevinçli yılanı Görüş'te yazdığım gürler sayılmalı. Belki bu açılışa ilerde yeni dergilerde yazma olağanı bulurum.

Türkiyemiz son on yılda cunta dönemini yaşadı. Bu cunta ki, okuyan ve yazanı düşman; okumaz, bilmez ve korkağın sevgi duyarı. Bütün bu koşula karşın yürekli çok insan yazmayı ve okumayı sürdürdü. Çünkü, bu okuyan ve yazan insanların susturmaya ve korkutmaya kimse'nin gözü yetmez, geçmişte de yetmedi, bundan sonra da yetmeyecek. O açıdan Görüş dergisini çikaran arkadaşlarımız bu kesime yadsınamayacak düzeyde önemli hizmet yapmışlardır. Onların kucagında yazdırık, çizdik, okuduk; bilgimizi genişlettik. Kendiérne 'sağol' demeyi bir ödev sayarım.

Faşist dönem geçti. Henüz bu dönem bitmedi. Sivil şekilde asker şeklinde daha ağır biçimde devam ediyor. Dönemi yaşanan insanlar her gün baskınlarını artırırlar, artırmaktadırlar. Böyle karantık bir dönemi yazarak, okuyarak hafifletmeye çalıştık. Ama ne acidir ki, bu çırın dönemi pek çok dostumuza aldı götürdü, kimi dostumuzu dönlümek hastalığı tutturdu; bunlar unutulacak ve hatırlanacak olaylar değil. Değil ama, tarih ve uygurak savaşları hep bu tür olaylara dolu. Görüş dergisi bu olayları geleceğe götürecek önemli yazıları dolu. Gün olur bir araştırmacı çıkar ve bu yazıları incelerse, bu içeren ve çırın dönemi belgelerle tarihe kazandırır.

Benim yazdığım konular eğitimi ve üniversitedi anlatır. Bunları kabaca özlersek, bu çırın ve kara dönem, bu alanda neler getirdi götürdü görmemiz gereklidir. Bir ülkenin gücü üniversitesiyle ve ürettiği bilimle ölçülür. Bu gizemli kurumlar yok edildiler. Bugün, saçı solcu, hiçbir yurttaş, üniversiteler gelişti ve olgunlaşdı diyemez. Birkaç YÖK adamından

başa böyle diyenin duymak olsası değil. Öyleyse, bir dönem Üniversitedi yok ettiyse, o dönemin adını koymak kolaylaşır.

İlköğretim ve ortaöğretim Üniversiteden farklı değil. Bu kurumlar dinsel eğitim vermeye başladı. Altı yıldır başı sanklı kız öğrenci göremedigimiz okullar, sanklı kızılarla dolmaya başladı. Giderken bütün okullarda uygulanmalı din eğitimi geleceğin, öğrenci ve öğretmenler topluca namaz kılacak, oruç tutacak ve diğer dinsel cerepleri yerine getirecek... Cuntanın 10. yılında ülkenin durumu budur.

Bütün bu çağdaş gelişmelerin yanında, eğitim kurumları on yıllık süreç içinde, ailelerin para düzlemeğine göre sınıflanmıştır. Bunun temel nedeni genellikle dengesizlik olmuştur. Ücretli ve tarımçı kesimin payı sürekli düştürülmüştür. Payı düşen kesimin çocukların eğitim olanaklarından daha düşük düzeyde yararlanmaya başlamışlar, sonuçta geleceği iyi ve seçkin yüksekokretim kurumlarına gitmemek duruma gelmişlerdir. Bu kesimin okuma istemlerini karşılamak için de, ara adam olabilirler gibi bir düşünceyle, ne olduğu belli olmamış iki yıllık meslek yüksek okulları açılmıştır. Bir üniversiteye bağlı tutulan ve adının başında üniversite olduğu için kendini Üniversitede okuduğu sanan aldatılmış bir yığın genç bu okullarda eğlenceli编码了。OTE yandan ülkede söz sahibi olacak varsız aile çocukların içi gözde özel ve kamu üniversiteleri yaratılmıştır. Sonuçta bugün, varlıklı olmayan kesim çocukların, ülke için yetkilii ve etkili olacak hiçbir kurumda yer alamaz gerçeğle karşı karşıya kalmışlardır.

On yılın eğitim kurumları için yazılacak çok şey var. Bunların tamamına yakını Görüş dergisi içinde yazıldı ve anlatıldı. Meraklı insanlar gelecekte Görüşten çok yararlanacaklardır. O açıdan bu dergimiz yıllarca önemli bir boşluğu doldurarak tarihsel anlamda çok büyük görevler yapmıştır.

Bu "Son Yazı"nın sonunda, dergiyi çikaran adlıadsız bütün dostlara, derginin yaşamásında katkısı olan arkadaşlarına ve usanmadan bizi okuyan dostlara candan gönüllü borcum sunar, ilerde yeni bir dergide buluşma dileklerimi bildiririm.

JAV

SEROL TEBER

POLİTİK - PSİKOLOJİ NOTLARI

SİNSİ TERÖR

Kamaşan gözlerin görmediği, gelişmiş kapitalizmin insana bir nitelik olarak değil, bir nicelik olarak bakışında varılan ileri ölçüdür.

Görüşün geçen sayımdaki yazının sonunda dejindigim Kuzey ülkeleri insanını tuşak eden "simsi ve çehresiz, terör" nosyonunu bugünün ve yakın geleceğin somut trendleri, süreçleri zemininde biraz aşmak istiyorum.

Devleti kültürtme, toplum hayatının her bir alanına, ince gözeneğine buntunu sakup dal budak salmasını önlene, iktidarı yatay örgütlenmesini hedeflenen düşüncesi epey bir suredir özellikle çağdaş Batı/kapitalist toplumlarda dilişilen insanların zihni meşgul ediyor. Bu doğrultuda çeşitli görüşler, tasarımlar, öncüler, gelecek projeksiyonları üretiliyor, yeni perspektifler irdeleniyor. Bu konunun böylesine ilgi odağı olması boşuna değil. Somut olgular ve

somut trendler, Batıda, kapitalist devletin kendiliğinden giderek kücültüğünü, basılıcı ve şekillendirici merkezi işlevinin azaldığını, "sivil toplum'un öne çıkmakta olduğunu göstermiyor. Bunun tersi doğrudır. Oyle olduğu için de "sivil toplum" düşüncesi, mevcut gerçekliğin arzettiği tehlikeye karşı ve o gerçekliği değiştirmeye yönünde öne çıktı. "Sivil toplum" kavramının nice dir toplumun ve toplum hayatında siyasetin geleceğine ilgi duyanların zihni meşgul etmesi, kapitalist devletin "devlet gibiliği" hiç değişmeden kimi işlevlerinin ur gibi bilyüzyerek toplumu içinden sarması karşısında "sivil toplum" kavramıyla dile getirilen bir tür toplumsal özgürlüğmeye duyulan acil ihtiyaçtan ötürüdür ve o ihtiyacın karşılanması için politik, toplumsal, entellektüel çözümlerde aktif müdahale gereğinin ifadesidir.

Ne ki "sivil toplum"culukta, hiç de yabana atılmaması gereken bir ölçüde, esas sorunun köküne inmeden sonuçlarıyla uğraşma, temeldeki durumu bir yana koyup gölgeliye boğuşma yönünde bir eğilim var. Bunu düzeltmek gerekiyor.

Bir kere, Batı kapitalist toplumunun insanı na sağlanan "büyük sıradan" refahla birlikte

toplumda kapitalist iktidarı gerçekliğine verilen onay, iktidarı toplumsal meşruiyet temeli, geçen yazımın belirttiğim gibi, yoksa Güney ülkeleriyle eşitsiz ilişkilerin her ne bahasına olursa olsun demesek bile Güney ülkeleri insanının uğratıldığı çok ağır yıkımlar bahasına sürdürülmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu durumun ortaya çıkardığı bir sürü olgu ve realite var. Buna bir tanesi bence günümüzlük ve oldukça yakını ya da çok uzak olmayan geleceğin trendleri açısından belirleyici öneme sahip: periferiden emperyalist metropolere yoğun ve aralıksız güç olusu.

Bu olgu özellikle son on yıl içinde çarpıcı bir biçimde öne çıktı. Bugün Batı Avrupa ülkelerinin hemen tümü ve Kuzey Amerika dünyanın dört bir yanından, Güney ve Uzak Doğu Asya'dan, Afrika'dan, Orta ve Doğu'ndan, Ortadoğu'dan, Güney Amerika'dan her yıl oratalara akan milyonlarca insanın ödeten "saldırı" ile karşı karşıya. Bu göçü durdurmanın bir yolu olmadığı da enkazın görülmüyor. Çünkü Kuzey/Güney ilişkisi sürekli göçmen içretiyor ve sürekli göçmen içreten koşulları yine o ilişki içretiyor. Sonuç, bir tür bumerang etkisidir. Göçmen akım zengin ülkelerin iç yapılarının derin ve kapsamlı ekonomik, toplumsal, kültürel, politik sorunların ortaya çıkmasına neden oluyor. Çeşitli dinlere, kültürlerle, çalışma ve yaşama alışkanlıklarına sahip insanların ortak bir hayat kumamının ve sürdürmenin koşulları çeşitli toplum kesimleri ve tek tek bireyler üzerinde maddi ve manevi olumsuz etkiler yaratıyor. Bu koşullarda bir yandan yabancı düşmanlığı, irkçılık, "bizler ve onlar" ayrılmalar gibi iki türler belirli hızla gelişirken, öte yandan topluma dışardan katılan yeni "yabancı" unsurlar milyonlarca insanın kendi benliği ve kimliği, kendine özgü özlemleri ve beklenilerileyile yeni ve yabancı bir ortamda varlığını sürdürme, değerlerini koruma, toplum hayatının aktif katılım gibi "iddia"larla sahneye çıkması kültür alanında ve insan ilişkilerinde olduğu kadar ekonomide ve politikada da yer yer ve zaman zaman ciddi çatışmalara yol açan derin ilişkiler üretiliyor.

Bu durumda temel sorun, çeşitlilerin üzerinde yürütyerek yeni bir değerler sistemi çerçevesinde yeni bir toplumsal hayat tarzı oluşturma ve bunun maddi altyapısını gerçekleştirmeye sorunudur. Birbirinden farklı insani ve kültürel zenginlikleri içeren ve yeniden üretebilecek yeni bir toplumsal dokuya ihtiyaç var. Hâlen var olan ve giderek artan, çeşitlenen çeşitlilikleri bu yönde çözerek gerek Kuzey toplumlarının insanlarına, gerakse o toplumlara bugün yabancı görünmen ve kendilerini de yabancı görmen Güneyli insanlara umut verecek, gelecek vaadedecek yeni bir birlikte hayat yolunun öünü aç-

mak gerekiyor. Bunun için kağıt üstünde öneriler getirmek, projeler, vb. geliştirmek kolaydır ama filen, pratikte öne çıkan olgu zengin ülkelerin hemen hepsinde belli bir "korunma" ve "disiplin" ihtiyacının karşılanmasıma duyu lan özlemidir.

Toplumsal yapı yeni yabancı unsura direnir. Bunun nedeni, yabancıya duyulan tepkiden çok, halkın onuna -yan yana değil- bir arada, içice yaşanabilmesini sağlayacak toplumsal bilinc dönlümünü için gerekli maddi zeminin oluşması üzerindeki engellerdir. Söz konusu bilinc dönlümünün mevcut kapitalist üretim ilişkileri bağlamında gerçekleşmesi başlı başına muazzam bir sorundur çünkü. O yüzden hızlı ve kapsamlı güç akımı karşısınd a ilk aña gelen "Anlam" kapıları kırpmak, "teknenin doluğu"nu söyleyerek akumun onuru keşfetmek oluyor. Nitelikin son on yılda Batı Avrupa ülkelerinde ekonomik güç menler ve siyasi mültecilerle ilgili yasal düzenlemeler olaganüstü ölçüde sıklaştırılmıştır. 60'lardan 70'lerin liberal uygulamalarından geri dönmüştür. Vaktiyle yıkılar vize duvarları yeniden üretilmiş, göçmenlere yardım fonları kısıtlanmıştır, vb. (Bu arada Türkiye'nin AT üyesi perspektifi Avrupa açısından gündemden çıkmıştır.)

Ne var ki bu türden yaklaşımlar ve uygulamalarla da göçmen akının önlenmeyeceği artık içice anlaşılmıştır. Kapıdan kovulanlar sayıları artarakta bacadan içeri girmeyi başarıyorlar. Zira başka çareleri yok. Kuzey-Güney ilişkisi, yanı uluslararası kapitalist sömürü sürtüp gitlike de olmayacağı. Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen tasarımı zengin ülkelerin iç yapılamlarında bir anti-kapitalist devrim sorunu özünde içerdigi içindir ki bugüne kadar bir yığın parlak fikir, proje ve retorik üretmekten öte bir yere varmadı. Yine aynı nedenden ötürü bugün özellikle Avrupa'nın (Kuzey Amerika'nın çeşitli tarihi, kültürel, fiziksel kendi özellikleri var) zengin ülkelerinde yabancı işçi ya da göçmen sorunu doğrudan doğrula o ülkelerin kendi iç sorunları olurak gitgide artan bir önem kazanmaktadır.

Mesela Fransa'da son yıllarda hızla gelişen farist Le Pen hareketinin esas dayanağı, göç olgunluğun toplumun çeşitli kesimlerinde, özellikle de düşük ve orta gelirli kesimlerde doğduğu tepkidi. Bir yandan yıllardır süren yüksek düzeyde kronik işsizliğin giderilemeyeceği dar hemen hiç bir umudun olmaması, öte yandan göçün önlüğün alınamayacağını anlaşılmışla ortaya çıkan genel güvenszilik duygusu Le Pen haraketinin toplumsal/psikolojik tabanını oluşturuyor. Buna, yabancı unsurla

Düzenin "imkânları" ni ve sınırlarını zorlayan "aşırı" talepler karşısında ya da "anormal" durumlarda ortaya çıkan şiddet olusu, "normal" koşullarda sağlanan onayda mündemiş şiddetin yansımاسıdır.

yerlek hayat tarzı arasında uyumazlıklar eklenince yabancı düşmanlığı denilen fenomen doğrudan doğruya politik bir veçhe kazanıyor. Sorun, politika arenasında meydana Le Pen ve onun gibilere demagogelerine boş bırakmama gayretine, ordan da yabancı sayılarındaki artış ve bunun doğurduğu sonuçlara karşı tavır almada Le Pen'den aşağı kalmama düşüncesine kadar uzanarak geleneksel "liberal" politik duyarlılıklar üzerinde etkili oluyor.

Le Pen fenomeni bütin Avrupa'da geçerli neo-faşist hareketlenmenin prototipidir. Yol açtığı gelişmeler Fransa'ya özgü olmaktan çok uzaktır. Bu genel eğilim öndümüzdeki dönemin koşullarında zamanla daha da güçlenecektir sanıyorum. Doğu Avrupa'da son bir yıldır olanlar ve Doğu-Batı gelişkisinin gündem dışı kalmasıyla ortaya çıkan durum, dünya çapında Kuzey-Güney gelişkisini öne çıkardığı gibi, Avrupa ölçüğinde de yabancı göçmen sorunu öne çıkaracaktır. Yıllardır komünizm düşmanlığı kanalına yönlenterek manipule edilen korku, tedirginlik, nefret ve benzeri duygular da hedef değiştiğidir. Göçmen olsusunun yoğunlaşığı bütin ülkelerde neo-faşist akımın uyudan uyanıracasına başımı kaldırması boşuna değil. İki Almanyası'nın birleşmesi bu yönde gelişmeleri şimdiden etkiliyor. Doğu'da yeni kapitalist uygulamaların, gemi azıya alımlı işsizliğin, hiç aşılmadık biçimlerde ve düzeylerde hayat pahalığının, vb. doğruluğu ve daha da doğuracağı tepler, kökenleri farkı da olsa vardıkları sonuç aynı olan bu tür çeşitli akımları giderek artan ölçülerde besleyecektir.

Neo-faşizm ve benzeri akımlar gelişmiş kapitalist düzenin kendini koruma "çögündüs"ünün ürünüdür. Dazlak çeteerinin "fananizm"inde dışa vuran açık şiddet ya da Fransa'da Le Pen, Almanya'da Cumhuriyetçi Parti, Avusturya gibi sakin bir ülkede sağcı Halk Partisi gibi politik hareketlerin sergiledikleri politikalar, söylemler ve tutumlar, düzenin demokratik meşruiyete şart koşan temel tercihlerini vurgulamaktadır. Bu bakundan düzenin "imkânları"nı ve sınırlarını zorlayan "aşırı" talepler karşısında ya da "anormal" durumlarda ortaya çıkan şiddet oğusu "normal" koşullarda düzene sağlanan demokratik onayda mühendemidir şiddetin yansımıştır. "Evli evine, köylü köyüne" çağrısının altında yalnız yabancılar değil, kapitalist düzenin somut gerçekliklerinin şu ya da bu ölçüde hoşnutsuz kaldığı herkese, düzenin sorumlularına ve karılarına yönelik "Herkes yerli yerine! Herkes haddini bilsin!" mesajı sırtır.

Almanya'da sık sık mesele "konut ıgali" nedeniyle patlak veren "şiddet yanlış; anarşist gruplar"la polis arasında çatışmalar, bu bağlamda, Almanya gibi ileri ve zengin bir ülkede konut sorununun filen nasıl çözüldüğünü göstermektedir; on binlerce insan konutsuzluğa mahküm edilerek!

Konut ıgali, konut sorununun bu türden bir yaklaşımı "çözüldüğü" bir toplum anlayışı ve realitesine başkaldırıdır. Kendi başına, bireyin, şiddet içermez; konut sahibi olma hakkını alıp varış konusu yapan anlayışın ve pratiğin aradındaki şiddeti su yüzüne çıkarır. Bu tür çatışmalarda "durup dururken", "hic yeri yokken" ortaya çıkan şiddetin ev bark salıtı sıradan "mutlu" aile babaları ve kendi halinde ev kadınlarında "anarşist" gruplara karşı doğurduğu tepkinin ardından da, konut sorunu gibi daha

başka sorunlar içine gömüldü dardukları genel hoşnutsuzluk, homurtu ya da şikayet katmanlarından gün yüzüne çıkartılarak "mesele" yapıldığından neler olabileceğinin, şiddetin ne boyutlara ulaşabileceğinin sevgisi (ya da geçmişten kalma anıları) yatomaktadır. "Anarşist gruplar" polis çatışmalarında yalnız şiddet yalnız anarşistlere tepki duyulmakla kalmaz; aynı zamanda, karşı şiddet kullanmaktadır hic çekinmeye ve esasen şiddet kulanmakta mutlaka baskın çıkma göreviyle yükümlü olan polisten de korkulur! (Bu tür çatışmaların kimi hallerde kasıtlı polis provakasyonuna älet etme pratiğinin ötedenberi yaygınlığı, zaten bundandır.) Şiddet kullanma tekniğinde özel eğitim görmüş, özel teçhizatlı "polis", kapitalist devletin kendisidir. Avrupa'nın zengin ülkelerine doluştan Güneyin yoksul insanları ülkelerde alttan alta ve içten içen kanayan sorunların çözümlünü büsbütün zorlaştırdıkça ve onlara çözümü zor yeni yeni sorunlar kattıkça kapitalist devletin normal koşullarda toplumun sırtını sıvazlayan gizli eli hic de kağıttan olmayan bir kaplan pençesi olduğunu gözler önüne serir. Güneyin yoksul ülkelerini yerli yerinde ve hadlerini bilir konumda tutmanın vazgeçilmez aracı olan global politik iktidar realitesinin zengin ülke insanların hallerinden hoşnut olmaya ve kapitalizme onay vermeye razı eden öteki yüzüdür o pençe.

Bütün bunları, doğrudan ve yalnızca, zengin ülkelerde dışardan güç olusuna bağlamadığımı belirtmek isterim. Tersine, zengin ülke insanların yanında bitveren yabancıya duyuğu tepkinin ard zemininde, olanca kapsamıyla, hayatın her gönencenine sızan, toplum dokusunun her bir hırcasını içinden ve dışından binbir türlü eski, yeni yöntemle koşullandıran çağdaş kapitalist gerçekliğinin yer aldığı görmemiz gerekiyor.

Uluslararası uzantılarıyla büyük tekellerin çıkışlarında yönlendirilen, belirlenen ekonomik yapılanma ve işlevi çerçevesinde yaşanan somut gerçeklik, zengin ülke insanların giderek büyütünen, karmaşıklaşan, kendi zorunlulukları ve kanuniyetleriyle işleyen bir üretim ve tüketim mekanizmasının pasif, kişiliksiz ve seçeneksz, hiç kaale alınamayabilir ve kolaylıkla varlığından vazgeçilebilir bir dışılısına dönüştürüyor. Kapitalizmin yaratmakla övündüğü tüketim toplumunun işleyişi insanların tüketim ihtiyaçlarını karşılamaktan çok, sermayenin en yüksek kârı gözetlen yeniden üretimi ihtiyacı karşılamaya yönelikdir. Genelde ötedenberi bilinen birşey bu. Ama, somutta, kapitalist toplum insanına bu anlayış ve yaklaşımına türden bir "varlık tarzı" biçildiği çok iyi bilinmiyor. Gelişmiş kapitalist ekonomilerde gerçekleşen yüksek tüketim düzeyi ve o düzeyi tutturup sürdürürebilen işleyisin yetkinliği, verimliliği gözleri kamaşturmaya yetiyor. Kamaşan gözlerle görümediği, gelişmiş kapitalizmin insana bir nitelik olarak değil, bir nicelik olarak bakışında varılan ileri ölçütür. Hangi ürün, hangi maliyetle üretilip ne kadar reklam harcamasıyla kaç kişiye satılabilir? Çağdaş üretim teknolojisinde ileri sıçramalar bu hesabı daha da kesinleştirmiştir, acımasızlaşdırmuştur.

Oreatimde yeni teknoloji kullanımının sağladığı yeni imkanlar, yeni zenginlik potansiyelinden işçiler ve genel olarak emeği ile geçenlerin yeterince pay almadıkları, artan kur-

ılık oranlarına karşılık gelirlerin aynı oranda yükselsmediği, çalışma saatlerinin anlamlı bir ölçüde kısalmadığı, bu ülkelerde kronik işsizliğin nicedir ki etrafın tabiatından sayılır olmasında teknolojinin gelişmelerin ve yeniliklerin büyük payı olduğu ve tersine, hemen bütün gelişkin kapitalist ülkelerde eskiden kaza-nılmış sosyal haklarda radikal kısıtlamaların gerçekleştirildiği - hep bilinen şeyler.

Sait nicelige indirgenen insan, geliri ve tüketimi ne kadar yüksek olursa olsun (ve hatta tam da öyle olduğu için) kaderini kendisine yabancı başka ellere kaptırmıştır. O "başka eller" in özetini sermaye ve sermaye düzeninin bekçisi devlettir. Son patlak veren Gladio skandalı liberal kapitalist düzenin merkezi otoritesinin nasıl her yerde hazır ve nazır olduğunu, düzenin bekçiliğini sürdürmek için neleri üzerine vazife bildiğini olanca açıklığıyla ortalık yere serdi. Yalnız Türkiye gibi devlet geleneği güçlü ve pervasızca işbiriciliği ülkelerde değil, en ileri burjuva demokrasilerinde de bunun böyle olduğunu gösterdi. Bütün Nato ülkelerinin ortaklaşa devlet çetesи Gladio'nun sırtının şimdi faş edilmiş olması degildir skandal olan; asıl skandal, bu sırtın üzerinde kırk yıl yapıp da dünya şahı karşısında özgürlik, insan hakları, hukuk devleti, siyasi meşruiyet gibi kavramların ağızı kalabalık şampiyonu kesilmiş olmaktadır. İki yüzlülük kapitalist devletin has doğasının icabıdır. İşlevi kapitalist düzenin temel tercihlerini "genel toplumsal onay" çerçevesinde hayata geçirmek olan burjuva demokrasisi de o iki yüzlülükten ister istemez payını alır.

Avrupa toplumlarının insanı, uzun geçmiş tarih boyunca, içinde biriktirdiği tatminsızlığın, eziyetin, insan yerine konulmamannın hincin eline fırsat geçtikçe Yahudi keçisinden çıkmaya hep teşne oldu. Bugün de teşnedir. Çünkü kapitalist düzenin onu göz alıcı ve göz doyurucu yüksek tüketim düzeyi ile pamuklara sarıp sarmalayıp içine oturduğu ve oturduğu yerde çürümeye terkettiği yalnızlığından, çaresizliğinden zaman zaman bulabildiğini sandığı tek "çıkış yolu" oradır. Kendisine "refah" diye sunulan hayat tarzının ne denli bıçak sırtında olduğunu sezinlediğinde Yahudi keçisinden boğazına bıçaklı dayamak için zaptedilmesi zor dürtüllerle kaplıyor. Kapitalist devletin sinsi ve çehresiz terörü omu başkar çıkış yolu bırakıyor.

Güneyin yoksul ülkelerini yerinde ve hadlerini bilir konumda tutmanın vazgeçilmez aracı olan global politik iktidar ne ise, zengin ülke insanların hallerinden hoşnut olmaya ve kapitalizme onay vermeye razı eden odur.

Elveda Alyoşa

Ilk yaz sabahlarında üçük, bugulu, bayın içinde kokularındı. Gün ne kadar sıcak geçecek olsa, şafak vaktlerinin ürpertici, gizel serinliğiydı. Birden boşanan sahanlıklar ve caddelerin iki yanında akşalara tünemiş binlerce serçenin insanı sersem eden civitlileriydi. Bitmiş bir aşınan can çekigmesi, geceyarısı telgraflarının izinde, poştanın kapılarında uzun, eziyeklikleri; bir ayrılmış bir kavuşmalardı. Fistık yeşil, patlican moru entarilerim; gündüz insan, gece kurt yaşamı; yalnız evimin duvarlarına renkli tebeşirlerle yazdığım aşk dizeleri, yarın kalmış bir tutkunu sökmek için yaşanan kaçamak çılgınlıkları. Meze tabaklarını düşen erik baharları; Buzbaş şarabının kadehimizdeki koyu vişne rengi; aylı gecelerde, olmayan bir denizi özlümle aramaya çıktığımız Çankaya tepeleri; birden aklımıza esip kendimizi attığımız, ertesi sabah İstanbul'da, İzmir'de, Bursa'da, Bodrum'da uyandığımız Anadolu otobüsleri. Karpzı yüklü kumyonların arkasında Tuz Gölü'nü geçip Peri Bacalarına vardığımız; ilk Hristiyanların gizli mabetlerinin sükünetine, dörtnalı sonsuz bir koşu olan hayatımızın tuhaf yorgunluğuna çare aradığımız; ufak tefek taşlı yokuşlardan nefes nefes kaleye tırmanıp, alev alev yanmış avuçlarımıza ve alnımızı binlerce yıllık tariçalırmış, Hitit heykellerinin, domuz mermerlerin serinliğine yaslağımız.

Forumlar, yürütyüler, mitingler, ısgalleri. Kongreler, toplantılar; tutku, ateşli tartışmalar; hırslı keskin karşılıkları. Yurtlarda, kampuslarda öğrencilerler birlikte, nöbet tutup sabahladığımız; tüm saatlerin, tüm hayatların bilinmeyeen bir devrime ayırdı olduğu. "Ho, Ho Ho Si Miñ, daha fazla Vietnam'lı, "Son sözümüz söylemedi, kavga yeni başlayacak"lı, çığın umutlarla dolu mesai günlerimizdi. Yazı yazarak, yazı tutarak sabahladığımız; dünyayı, yaşamı, savası, devrimi, sosyalizmi, insamı, kendimizi belki bir daha hiçbir zaman yapmadığımız kadar cittideye aldığımız inancı, coşkulu, özverili, umutlu 35 yaşamız, 30 yaşamızdı.

Külistür mayı kaplumbağa arabaya balık istisi dolmuş, çantalarımızda sosyalizm üstine, laşım üstüne kitaplarla cılız çamların arasında gizli köşeler aradığımız; karşılaşlığını sezdigimiz futrinaya karşı çoukusu oniemler, romantik çözümler bulduğumuz, evlerimizden bir sabah çıkışın bir daha uğramadığımız; kuşlar gibi hür, bulutlar kadar uçucu olduğumuzu. Dört bir yana dağılışımızdır sonra... Bir gün ders ortasında kursüden alıp götürülsüm; evlerimi, hayatımı, kimliklerimi didik didik eden Tomsonlu, postallı "Hüki"ler - Birkac afiş, birçok dergi, kitap, külistür daktılom, arkamdan mahzun bakan kişi kara kedim, kuşkuluy, korkulu bakışlarını üzerinde his-

settiğim apartman komşuları, bir bölük silahlı asker arasında komik, mikro filmlerini ardıran ufak, gülinç halimdi. Gözü bağlı götürüldüğüm kişlalarım runubelli, taş işkence odalarındaki kapana kısılmış fare korkum, kadınlar koğuşunun havalandırma avlusundan görülen mavı boyalı yokusal gecekonduclar, sonbahar sislerinin masal bahçelerine dönüştürüldüğü kurlar, sóğut ağaçları, demir kapılar kapandıktan sonra içilen demli sıcak çayların buruk mutluluğuydu.

Bugün içinde incecik bir hüzün seni dölşündüm Alyoşa. Oysa aramızda hüzne en yahancı olan sendin. Duvarlarındaki aşk şiirlerini - "Seviyorum seni ekmeği tuza banup yer gibi/geceleyin ateşler için de uyarıp/agzımı musluğa dayayıp su içer gibi" - Nazım'dan bile olasalar, devrimciliğe yakışınaz sayıp çocuksi bir öfkeyle silmeye çalışırken; öğrenci forumlarında, tartışma toplantılarında, işçi mitinglerinde kendine ve fikirlerine sonuna kadar güvenli, kendi doğrularından hiç kuşku duymayan ateşli konuşmalar yaparken; kendi aramızdaki bitip tükenmez tartışmalardan sıkılıp, laftı "Az ifa, çok iş" diye noktalarken; ya da keyifli bir gündünde, koca bir tepsisi hamsili pilav yapıp, yarısını daha sofraya oturmadan silip süpürdüğünde, gözlerini yere eğip mahcup gülümserken, hüzün yanına yaklaşmaya bile cesaret edemezdi.

Kedileri, kağıttan binbir çeşit hayvan yapmayı, hamsiyi ve tatluları severdin. Alyoşa odına hak kazandıran çocuksu iyimserliğin, saflığı; gözlikara aceleciliğin, hep harekete, işe, eyleme dönük didinmen... Belki biraz da küçümsemişin doğallığın, saydanlığın... Bir yanından bakınca öte yanı görevlileceğim duygusuna kapıldurdum. "Yaşam dolu" denilemez; hayatı Ağacılar, otlar, geyikler, kediler, sular gibi yaşamın, doğmanın gihilgiz, dündüz bir uzantısının sen! İnsanları biraz bugulu, biraz gizemli kılan, coşkuya töpüleyen, hayecanı yataştıran, eylemi arkaya itip duyguya öne çikaran hüzünin ne ilgisi vardı seninle!

Dört bir yana dağılmış kitaplar, dergiler, kağıtlar arasında nasıl da coşkulu, hummalı, hırsh çalışırdı... Hatice Abia fasulye pilakisini, havuç salatasını, zeytinyağlı dolmaları dünden yapıp buzdolabına koymuş olurdu. İşe içki karışmamalı kuşkusuz! Yine de bir yerlere zifa ettiğim şarabı son dikkatde biraz turkek, biraz mahcup maysa koyarken bir tek senin gözlerini aradı gözlerim. Yine böyle bir günde: Hani Alyoşa'lık payesini artak bir daha hicbirimizin unutmayaçağım biçimde hakteğin sonbahar akşamı... Kızgın kızgın horumadanma! Yüz yaşına gelsek bile, birlikte her sofrada, her içki masasında hatırlayacağız. Adaşının, biryerlerden bolduğu, günün sürprizi olarak sakladığı siyah etiketli Skoç viskidinden payına düşeni,

Son'lar

Son'lar hüzünlü olur. Ya da ben, sonları rahat, umursamaz, kaygısız yaşamayı bir türlü öğrenemedim. Bütün herşey, dostluklar, aklılar, kentler, inançlar hep hüzün verdi bana. Bu yüzden, GÖRÜŞ'ün son sayısında bir yazı istendiğinde de "günün anlam ve önemine uygun", şöyle "aklı başında", siyasal içerikli bir yazı yazmayı bir tırlı beceremedim...

Şu günlerde o kadar çok sonu birlikte yaşıyoruz ki!.. Bir çağ değişiyor, pek çok şey, yeniden kurulmak için yıkılıyor. Ne duvarlar, ne sistemler, ne değerler, ne inançlar, ne düşünceler ve ne de insanlar, bu mührüs zelzelenin ortasında değişmeden oldukları gibi, sarsılmadan, yok olmadan veya yenilenmeden kalamıyorlar. Kalabileceklerini sananlar, gerçeklerden korkup kendilerini kendi kişiçik hayalhanelerinde ıyalamaya çahşanlar sadece.

Bir çağın, bir dünyanın yavaş yavaş sonu geliyor. Yeni bir çağ, yeni bir dünya kurulacak. Şu günlerde en güç olanı, geçişini yaşıyoruz. Östelik de on yillarca sürecek bir geçiş bu. Şu ilk günlerinde geçiş dönemi, geçmişin yaldızlanmış bir restorasyon gibi görünüyor. Çünkü "Yem" henüz bütün çarpıcılığı ile çıkmadı ortaya. Henüz filizler, pirinçler, küçük işıklar, umutlar var. Henüz neyin olması gerektiği çok, neyin olmaması gereği anlaşılmıyor. Ve bizler için, henüz yenilik duygusu, zafer umudundan ağır basıyor.

Sonları, hüzünlü değil de umulu ve sevinçli kılabilen tek şey, onların yeni güzel bir başlangıcı haberçileri olmanın. Çağımızın sonunun, yanı yükseliş sandığımızın, insanların büyük macerasının bin yılları boyutundan bakıldığından yeni bir çağın başlangıcı olduğunu inanıyorum ben. Belki kavrıma ve aylık uydurmaktı bile güçlük çekeceğiz, bizim değerlerimizden, düşüncelerimizden, doğrularımızdan çok farklı yeni bir dünya kurulacak. Nostalji, hele biz yaşlarda kaçınılmaz olsa da, yeni bir dünya fikri, ilk gençlik yıllarındaki kadar heyecanlıdır beni. Sorun galiba "Elveda" demeyi bildiğimiz kadar "Merhaba" demeyi de bilmekte...

O.Baydar

"Ben içmem" diye itiraz etmeye de çekinip, kimseleme gostermeden gizlice mutfağı musluğuna dökerken yakaladı. Alyoşalığın bir kez daha tescil edilmişti o gün.

Bahçeliyelar son durak... Elimde köşedeki kuruyemişinden alınmış leblebi, şamfiristik, dutkurusu, fındık, üzüm paketim. Çantamda bir küçük Kanyak ve notlar, kağıtlar, kitaplar, dergiler... Tam teçhizatlı askerler gibi hazırlanırdık çalışmaya. Yine sabahlayacağız. Derginin yetişmesi gerek. Dünyanın, tarihin, Türkiye'nin, tüm insanların sorumluluğu omuzlara yüklü. Buram buram inanç, umut, sosyalizm, devrim olan Ankara günlerimiz! Daklılo başında sabahladığımız; geleceğin ve dünyamızın avuçlarımızın içinde olduğuna inandığımız, gece otobüslerinde, Ankara'yı İstanbul'un işçilerine, öğrenci eylemlerine, matbahalarla, grevlere başladığımız; serin şafak vakitlerinde iğde kokulu yollardan geçerek evlerimize, işlerimize daldığımız Ankara günlerimiz...

Belki de bugün, şafakları iğde kokan uykusuz gecelerden onlarca yıl ve binlerce yol uzakta, sabah erken hastanenin hizmetin asıl hatırlatığı, sen de geldin de o günlerdi Alyoşa. Tüm yaşamımızın hem çok gerçek hem de masal olduğu; hayallerin, coşkuların, umutların sırrının nerede bitip gerçek dünyanın nerede başladığını bilmediği; henüz yaşamamış acılarla, ayrıtlıklara, ölümlere, iştancelere, zindanlara, geleceği açılı, karanlık kılan ne varsa hepsine meydan okuduğumuz günler...

Belki Türkiye'den gelmiş bir gazetenin iç sayfalarında gördüğüm küçük fotoğraftı sabah sabah hüzünlendiren beni. Hiç yaşlanmayıacağımı sandığım, çocuksu, aydınılkı, hiçbir şey saklamayan, hiçbir gizi olmayan yüzüm... Belki de hüzün o fotoğraftaki biraz bezgin, çok ama çok yorgun ifadede, konuşmaya yıldız tutmuş saçlarında, sertleşmiş çizgilerinde, yorgun bakışlarındaydı; belki de gazetecinin yönelttiği sorulara verdiği ölçülü biçili, ağırbaşlı cevaplardaydı. "Alyoşa'nın ontine geçilmez yükseliş" şakamızda saklı olsanız; yazdığım son mektubumun "kendimi yorgun hissediyorum. Artık viskileri musluğa dökülmeyeceğim" dediğim satırları... Ama asıl, ne çocuk yüzündeki yorgun ve yaşlı bakışlar, ne içki içmeye başlamış olman, ne bir daha asla yakalanımayacak güzel bir geçmişe duyulan özlem! Hayır, hiçbir de değil, asıl gazetecinin sorularına verdiği cevapların kahredici olçülüğünde, sağıduyuya uygunluğunda, "aklı başında"lığında, hesaplılığındaydı hüzün. "Artık iyimser olamıyorum" demendeki gizli boyungeşte, kanıksamışlıkta; artık olduğun gibi olmada, artık hiçbirimizin eskisi gibi olamamamızdaydı...

İstanbul günlerimizde, Cağaloğlu'ndan Sırkeci'ye yorgun argın inip bir an dinlendiğimiz Üsküdar vapurlarında, bir yandan gülneşti batırıp

bir yandan usul usul konuşurken -Ne çok konuşurduk, ne kadar çok sözümüz vardı söyleyecek! -batan güneşin Sarayburnu önerindeki oynak denizde bıraktığı izleri göremedigini düşünürdüm hep. Sofralar daha kurulurken oburca bir iştahla yarıldığın mezelerin tadına varamadığım; içkilerin tadı gibi karmaşık duyguların tadını da alamayacağımı düşünürdüm hep. Seni biraz da bundan, hiçbirimin tam beceremediğimiz bir işi. Alyoşa olmayı: başarıhıdin için severdim. Şimdi, güneşi, dünyamın dört bir yanında batırdıktan sonra, ufukta son kırmızı çizgilerin güzelliğini; nadide mezelerin ağır ağır yenmesi ve konyağın, balon kadehlerde, avuçta ısıtılırak içilmesi gerektiğini; karmaşık duyguları, sinsi acıları, yenilgileri, hele de uzlaşmaları öğrendiğinden beri, Alyoşa adı artık hiç uymuyor, hiç yakışmıyor sənə.

Gazetenin iç sayfalarında bir köşede, senin küçük fotoğrafının yanında, Kızıl Meydanın köşesindeki o peri masabıkliğini resmi var. -Geceleri, sütlü lacivert gökyüzünde Kremlin'in kızıl yıldızı parladı. Masal kılıçının rengarenk, çiçek çiçek kubbelerinin, kalelerinin hemen karşısında Lenin'in anıt-mezarının önü, tırensel nöbet değişimini seyretemeye gelenlerle dolardı. Arka da kızıl bayraklı, kızıl yıldızlı Kremlin, yüzyılımızın gerçekleştirmiş sandığımız en büyük masalının, en güzel umudunun kutsal simgesi gibi kale duvarlarının arkaında saklanır. -Masal milisesinin resminin aitina "Kızıl Meydan değişiyor" başlığı... Senin fotoğrafının yanında iki siyah puntolarla, senden bir alıntı: "Çağın değiştikini görmek, değişime uymak zorundayız."

Ne olur bu kadar doğru, gerçekçi, aklılıca konuşma Alyoşa! Ne olur en pahali, en nadide içkileri yine musluğa dök. Böyle kibar bir doiglulukla oturma, oburca saldır yemeklere. Tüm aşk şürlerini duvarlardan değil kitaplarından bile söküp at isteren! Ne olur eskisi kadar alırmaz, coşkulu, hepsiz, aceleci, öfkeli ulaşmasız ol. Siyasal hasımlarına söyle, söyle, "Hiçbir şey değişmedi, dimdik ayıktayız" de! Yüzündeki o yaşlılık maskesini, bakışlarındaki donukluğu at, çocuk gülüşümle gül gazete sayfalarında. Masal bumesin Alyoşa, korkuyorum! Masal şatoları yıkımasın, cadılarından, devlerden kaçarken yolumu kaybeden çocukların yollarını gösteren yakuttan masal yıldızları yere düşmesin, parçalanmasın...

Birşeyler yükliyor... Duvarlar, kaleler, şatolar, yıldızlar, heykeller, hayaller, inançlar, değerler, geçmişe bağlanan herşey tuzla buz, parçalı parçaya...

Merhaba yeni dünya!
Elveda Alyoşal..

T A R I H

Milli Mücadele günlerinde

TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ

Diplomatik tarih açısından her iki ülkede de yapılacak çok şey var.

Milli Mücadele günlerinde Türk-Sovyet ilişkileri günümüzde deyin yeterince açığa kavuşturulamamış. Konu ile ilgili birçok belge her iki ülkede yayınlanmışsa da diplomatik tarih için gerekli kapsamında bir çalışma henüz gün ışığına çıkmamış.

Bu durbogazın ana nedenlerinden biri Milli Mücadele dönemi Türkiye arşivlerinin henüz araştırmacıların kullanımına açılmamış olmasıdır kaynaklanmaktadır. Araştırmacı çoğu kez gazete, dergi gibi basılı kaynaklara yetinmek durumunda.

Sovyetler Birliği'nde ise dönemin yazamları ana hatlarıyla 1957-1962 yılları arasında yayımlanan Dokumenti vnesney politiki SSSR (SSCB Dış Politika Belgeleri) adlı altı ciltlik belgesel yayılmıştır.

Bu kaynakdağı Türk-Sovyet ilişkilerine özgü belgelerin birçoğu Türkçe'ye çevrilmiş ve Stefanos Yerasimos'un Türk Sovyet İlişkileri: Ekim Devriminden Milli Mücadeleye (İstanbul: Gözlem Yayımları; 1979) başlıklı çalışmasında yayımlanmıştır.

Ayrıca Milli Mücadele yılları Türk-Sovyet ilişkileri Sovyet bilim adamlarının birçok çalışmasında yer almış. Bunlardan konuyu içermesi açısından en kapsayıcı olanı Yusuf Alioğlu Bagirov'un Azarbeycan SSR Bilimler Akademizince Baku'da 1965'te yayımlanan Iz İzmirli sovetsko-turetskikh otnosenii v 1920-1922 gg. (1920-1922 yıllarında Türk-Sovyet ilişkileri Tarihi Üzerine) adlı eseriyle SSCB Bilimler Akademisi tarafından 1966'da basılan Abdülkadir Mardanoviç Şamsutdinov'un Natsyonalno-Osvoditelnaya Borba b Turtsii (1918-1923) (Türkiye'de Ulusal Kurtuluş Savaşı 1918-1923) başlıklı kitabıdır.

Bu kitaplardan iki Azarbeycan kaynakları-

na göre yazılmış. İkincisi ise Sovyetler Birliği'nin basılı birincil kaynaklarını kullanmış.

Bu iki önemli eserden iki kısmen, diğer bir deyle Türk-Sovyet ilişkilerini kapsayan dördüncü bölümü, ikincisi ise tümüyle Türkçe'ye çevrilmiş ve Bilim Yayınları tarafından Bir Karanın Dostluğu: Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (İstahrib; 1979) başlığı altında yayımlanmıştır.

Ancak Milli Mücadele yıllarda Türk-Sovyet ilişkilerini en kapsamlı bir biçimde ele alan ana kaynak yukarıda belirttiğimiz Stefanos Yerasimos'un Türkçe yayınlanan eseri. Bu kitap Sovyet kaynaklarını da değerlendiriyor ve belgelerle birlikte 661 sayfa tutuyor.

Bu telif ve çeviri iki eser dışında Türk-Sovyet ilişkileri üzerine Türkçe'de birçok ame ve popüler tarih kitapları bulunmaktadır. Kazım Karabekir, Yusuf Kemal Tengirsek gibi dönen yaşıyanların anılarından, Ali Kemal Meran'ın Türk-Rus İlişkileri Tarihi ya da Doğan Avcıoğlu'nun Milli Kurtuluş Tarihi'ne kadar sayısız kitap Türk-Sovyet ilişkilerine yer veriyor. Bu arada S.I. Aralov'un Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları (İstanbul: Burçak Yayınevi, 1967) ve Ukraynalı Devrimci Lider Frunze'nin Türkiye Anıları (İstanbul: Cem Yayınevi, 1978) Türkçe'ye çevrilmiştir.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve federe cumhuriyetleriyle yapmış olduğu anlaşmalar son olarak İsmail Soysalın Tarihçileri ve Açıklamaları ile birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları I. cilt (1920-1945), (Ankara: TTK, 1982) de yayımlanmıştır.

Akademik yazında ise Türk-Sovyet ilişkilerinin Milli Mücadele dönemi gelişimi önce Dışişleri Bakanlığı'na sonra SBF'ce yayımlanan Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965), (Ankara: Sevinç Matbaası, 1969) adlı eserde Prof.Dr. Mehmet Gönülbel ve Dr. Cem Sarrafından özet bir biçimde ele alınmıştır.

Kitaplar dışında Türk-Sovyet ilişkileri gazete ve dergilerde zaman zaman tefrika edilmiş. 1976'da Vatan gazetesinde Türk kaya Ataöv'ün yayımladığı "Hiçbir Yerde Yayılmamış Belgelerle Atatürk ve Lenin Arasındaki Yazımlar" ve Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan Uğur Mumcu'nun "Kazım Karabekir Anlatıyor" başlıklı yazı dizisi bunlardan iki örnek.

Ancak diplomatik tarih açısından her iki ülkede de yapılacak çok şey var. Sovyetler'de ve Türkiye'de arşivlerin açılması beklenenken araştırmacılara yeni açılular sağlanacak önemli bir kaynak Milli Mücadele günlerinin Ankara

gazeteleri.

Araştırmacılar fazla çaba harcamaksızın bu belgelerin Türkçelerini öncelikle el altında bulunan malzemelere yönlerek elde edebilirler.

Milli Mücadele Türk-Sovyet ilişkileri için önemli iki ana kaynak Hakimiyet-i Millîye ve Anadol'u'da Yeni Gün gazeteleri. Özellikle Yunus Nâdi yönetimindeki Anadol'u'da Yeni Gün Ankara'nın Moskova ile ilişkilerini çok yönlü bir biçimde bizlere yansıtıyor.

Gazeteler haberlerin yanı sıra diplomatik nitelikteki yazışmalara yer veriyor. Bu yazışmaların birçoğu bugüne dekin Latin harfleri berhangi bir kaynaktır yer almıştır.

Mustafa Kemal'in birçok yazışması Atatürk'ün Söylen ve Demeçleri ve Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri'ne girmiştir.

Bilindiği gibi Moskova görüşmeleri sonucu 16 Mart 1921 günü Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirsek) ile Çiçek'in tarafından imzalanmıştır.

Moskova Anlaşması'nın 1. maddesi ile Sovyetler, Sevres Anlaşmasını reddederdi ve yeni Türkiye'yi ilke olarak Misak-ı Millî sınırlarıyla tanıydı. Bu maddede bugünkü Türk-Sovyet sınırları da kesinlikle belirlenmekteydi.

Moskova Anlaşması'nın imzasından önce, iki hükümet birbiri katma elçi atamış. Ali Fuad (Cebesoy) Paşa Batı Cephesi Komutanlığından alımlar Moskova'ya gönderilmiştir. Ali Fuat Paşa 21 Kasım 1920 günü görevine başlamasına karşılık 20 ekim'de Ankara'ya Türk-Ermeni görüşmelerinde arabulucu olarak gelen Budi Medivani -Moskova Anlaşmasından 11 gün önce- 5 Mart 1921'de Mustafa Kemal'e güven mektubunu sunmuştur.

Medivani uzun süre RSFSC Dışişleri Halk Komiserliği Türkiye Temsilcisi'dir. 5 Mart 1921'de sunduğu güven mektubunun içeriğini bilmeyiz. Ancak Sovyetler'in ilk elçisi S.P. Natsarenus'tur. 19 Haziran 1921'de Ankara'ya gelir ve 27 Haziran günü itimatnamesini Mustafa Kemal Paşa'ya sunar.

İmatname, Natsarenus ve Mustafa Kemal'in konuşmaları bildiğimiz kadaryla bugüne dekin yayınlanmadı. Bu belgeler Moskova Anlaşması ertesi her iki ülkenin ilişkilerini açıklayıcı oluşturular açısından önemlidir.

Aşağıda bu üç belgenin o günkü gazetelerde yayımlanan metinlerini sunuyoruz.

"Rus Sefiri dün itimatnamesini takdim etti", Hakimiyet-i Millîye, 28 Haziran 1921, s. 1-2.

Reis Paşa Hazırları,

Zât-i devletlerini ve sahs-i alillerinde Türk ve Rus Milletlerini müsterek düşmanlarına, kapitalizmin siyah ve sarı beynelmilelin bütün hükümlerine muzaferane göğüs geren ittilâci Türkiye'nin kahraman kavşını selâlimakliguna mûsaade buyurmanızı rica edeceğim.

Cihan hadisâtının inkişafı bu cihâdi şimdiye kadar münserid akvam arasında ceryan etmiş olan mücadelâtan daha çetin bir şekilde, muazzam ve mühîb kitlelerin, milletler ittihadından tahassûl etmiş gurupların cidal-i hürrizi haline itibâs ettirmiştir.

Bu mücadalede eski zaman köleliğinden kat kat hasır ve hâsiyetiğen olan şimdiki esaretin kurbanları olmak istemeyen akvam rehûzâr mesailerinde kendilerine hâl olan bütün düşmanlarının izmîhdâl-i kat'isi için adaleterini son kudret tâhiline kadar gererek, azamî iradeyi sarf ederek ve dest-be-dest ittihad ola-

ra birlikte çarpışmalıdır.

Yüce Rus ve Türk milletleri arasında 16 Mart 1921 (1337) tarihde akdedilmiş olan hubb ve muadenet ahıdnamesi na Rus ve de ne Türklerin esaretini kabul etmeyeceğini zaman ve kâfildir. Onlar dünyada rüyet-i ihtiyâlî kâduran ilk milletler olduğu için bütün dâryayı kurtaracak olan ciddî i ihtiyâkârânenin nuru ve şâsa-pâş misalleri olarak parıldayacaklar ve diğer milletlere imtisâl numunesi olacaklardır.

Ruslar kapitalizm zincirini kurduktan sonra bütün bir miras-i hunin ve mütefessihini mahvetmiş ve Çarlık idaresinin akdediği bütün muahedeleri keennemeyekun addederek harici siyasetini cezî bir surete tebdîl etmiştir.

Rus kavmi küçük milletler için tahammûlfer sa bir yük teşkil eden muahedelerin serbesti i mîle ve her milletin kendi mukadderatına bizzat hakim olması usulunu vaz, müstemlekât yerine müstakil hükümetler, uhuvvet-i atika yerine müsâvi milletler arasında serbestçe akdedilen muahedenâmeler vücude getirmiştir.

Rus milleti ancak mazisini inkâr etmek suretiyle serbesti ve istiklal için harb eden milletlerin evvelelerinde Şark avkamının ve binnetice Türk milletinin tabii mütefessih olmuştur.

Ayasofya'nın kubbeleri üzerine salîbi rezketmek arzu-mâhruriyle yanıp tutuşan Rus kavmi değil, müstebîd hükümdarın fîk-i zâtî, bütün dünyayı fetihmek isteyen asilzadegân snîf-i mağrûrinin mefkuresi idi. Bütün bu müslâhâta binaen Moskova'da akd ve imza edilen muahedenâme ilk defa olmak üzere yekâgîreyle tanışmak imkânını gören iki kavmın necm-i nûfesârı olmali ve olacağına da kanat-i kâmîle vardır. Türk ve Rus milletleri dâha diğer mîlkî merâhili tay etmek mecburiyetinde kalacaklardır.

Emekçi Rus kavmi üç sene itihad etmiş olan düşmanlarının dahili ve harici hîscumârlarını püskürtmeye muvaffak olmuş ve ancak misâne tesadîf edilmemiş bir kahramanlık göstermek ve seller gibi kan akutmak suretiyle memleket dahilîne simdi desais-i düşmanları mevki-i serinde mağrûranı dalgalanan karmızı say ü amel bayragını dikerek memleketi hürriyeti metin bir şekilde tesisi etmiştir.

Rus Sosyalist Federatif Şûralar Cumhuriyeti dahilinde ihtiyâlin amele şûraları şeklinde tecâssüm etmesine mukabil, diğer memleketlerde oraların iktisadi inkişâflarına göre başka şekiller almaktı ve mücadele-i ihtiyâliyin ilk merhalesi olan millî mücadeleleri şekline almaktadır.

İste Türk milleti içinde bulunduğuımız bu anda garbi Avrupa'nın istilâclarına, fîtuhâtçularına ve onların peyklerine karşı vatani müdâfaa eylemiştir.

Türk milleti ehemmiyet-i azimeyi haiz bir vazife karşısında bulunuyor. Sevr Muahedenâmesi Türkiye'yi küçük bir hükümet derecesine indiriyor. Türkiye'den payitahtını alıyor. Marmara havzası gasb ediliyor. Küçük Asya'da arazisinden üçte ikisi Fransız ve İtalyan mînîka-i nûfuzuna dahil oluyor, ve kendisine bırakılan bir karış toprakı da Türk ebedi bir esir yapılıyor. Garbi Avrupa bankârlarının bir medyûn-i dâimesi haline sokulmak isteniyor.

Fakot buna karşı isyan eden Türk milletinin tarihindede bir misâne daha tesadîf edilmeyen mücahede-i kahramanîyesi kendisine bağlanmak istenilen zincirlerin bir kısmını daha sindiden kâfîdir. Bir vakitler hasail-i cengâverânestyle bütün cihâni duçar-i hayret etiren Türk milletinin bu tarihi milletin hâsî bir darbe ile bu zincirleri kâmilâ parçalayacağı ve na-mağlub bir halde kâmel-i ifhârla kendi ha-

yatnu kendi arzusuna göre tanzim edecekî zaman uzak değildir.

Rus milletinin temenniyâ-i samimânesi bundan ibarettir. Tercüman olduğum bu temenniyâtın lütfen kabullünü rica eylerim Reis Paşa Hazretleri.

Natsarenus yoldaş işbu rutku ikrâr ettikten sonra Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ber-vech-i atî irâd-i rutuk etmişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutukları

Sefir Hazretleri,

Türk milleti ve şâsim hakkunda sarf buyurduğunuz dostane sözler dolayîyle mîteşekkârîm. Sizi ve sizin şâsimizda dost Rusya'yi selâmlamakla mes'udum. Mîcadelât-i hazırlanan mîhârib ve zâlim bir gecî alması istilâci devletlerin müdafâ-i megrû'a ile iktâfa eden milletler kendi yurtlarında duçar-i esareti etmek istemeleri ve müstererek vâki zûlüm ve tâzyikleri neticesidir.

Bu müstevîli kuvvetlere karşı kendi hakk-i hayat ve istiklâllerini korunmak için çarşıyan milletlerin iktisâfı pek tabiidir. Bu itâjâkın bugün olduğu gibi yarın da fîtuhât fîkîrlere karşı dâirî bir zamân olmamak üzere payidar kalmış sayan-i temennidir.

Hakk-i hayat ve istiklâllerî duçar-i tehdîd olan milletleriniz müdafâ-i megrû'a halinde el-an devam eden mücadaleye dahil olmuşlardır. Bu kiyam ve mücadaleyi tevîl eden sebepler bir taraftan da milletinizin kâmel-i memnuniyyete müzâhede ettiği muahenedesi vücûda getirmiştir.

Türk ve Rus milletlerinin zûlüm ve tecâvüze karşı mücadale ile teşkil ettilerini misâl bütün mazlum milletler için şüphesiz bir sebep-i ikaz olmştur. Rus milletinin Çarlık devrinin kanlı mirası olan muahedeleri red ve inkâr ederek milletlerin kendi kendilerini idare etmek hakkını tanımı ve müstemlekeler yerine hür devletler ikamesi ve cebîr ve giddeti müstenid uhuvvet-i atikaya mukabil müsâvi millet hakkı üzerine serbestçe akdedilmiş muahedeler kabul etmesi milletimizce son derece takdir edilen esaslardır. Bu esasların iktibâti inkişâf ettiğe Rus Sovyet Hükümeti'nin kıymet ve ehemmiyeti mütezâyid bir surette takdir olunacaktır.

Milletimiz de Osmanlı İmparatorluğu'ndan kendisine intikal ettirilmek istenilen istiklâl-i tamâmını muhîll bütün kayud ve uhudî fesh ve ilgâ ve hâkimiyet-i tamâmını müteyyid bugün-kü esas-i siyasiyeyi tâyin ve tesbî etmiştir.

Ve her milletin kendi kendini idare etmek hakkâna bir şârî ve mahsus olarak tanımış ve bunun icabâtnâ şârî sadâkatî riayet etmiştir.

Rus milletinin Çarlığı ait zîhniyyetten ferağ etmesi ile Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu devrinde ait muhîll-i istiklâl kayudâti kurmak tecellâtânnâ iktâzâ eylemesi arasındaki ahenk ve iktâzâ Türk ve Rus milletleri beyinde teessüs ve inkişâf eden bugünkü dostluklu vücûde getirmiştir.

Rus Çarlığı'nın ve asilzadegânın fîk-i istila'yle mahmûl olan temâyûlâtından tamamîle mücerred olan 15 Mayıs 37 Moskova Muahedenâmesi aynı zamanda millî prensipleri dahilinde mücâdede eden, temâni-i istiklâl-i tam etmek isteyen Türk milletini sâma-i hâkîkiyle dest Rus milletine tanutacak bir vesîkâdir.

Her iki milleti yekîlîgerine yeni meşkûrelerle tanutan ve böyle olduğu için samimi bir dostluğa zemin olan bu muaheneden kıymetî bir sepek bîyâliklerdir. Türk ve Rus milletlerinin bugüne kadar duçar oldukları müşkûlâtı iktâstur ediyorum. Bu müşkûlâtı muvaffakîyetle berta-

raf etmek için sarf ettilerî fedakârlık derecesi- ni de takâdîr ederim. Bundan sonra da maruz kalınması muhîmel müşkûlâtı tâhîm ediyorum. Bu mevâni'i de evelkiler gibi milelimizin azmî ve imanındaki salâbatla iktâhâma muvaffak olacağımıza itimadum kat'îdir.

Osmâni İmparatorluğu'nu tâhâmmûl edil- mis olan takâyîldât - ki âsîrlar arasında memleketimiz derece derece inhitâtin sebeb olmuştı - son zamanda hâkimizda bir idam hâkîmî mahiyetinde olarak Sevr Muahedesî namâ alında bize tâbîk edilmek istenildi. Bizzat kendi mukadderatına sahib olmamaktan dolayı bu mütelebbî felâketlere uğradığını kâni olan ve Sevr Muahedesî'nde kendi- sine tâbîk edilmek istenilmesi aynı sebedden neş'et ettiğini idrak ile kiyam eden milleti mîzâb bugün yâlmâz kendi hâkîmîyetine müstenid bir hâkîmet kârmâz ve mukadderatına bizzat hakim olmuspâr ve hâkim kalacaktır. Ve bu tarz-i idare memleketimiz ahalî ve şerâitîne ve milletimiz in- hîtiyâcâ ve içtimaiyatâna tâma- miyle mutabaktır. Hukuk-i meşruamızı tamamîyle istih- sal edeceğimize dair tarâfi- nzâdan iktâzâ edilen iktâzâ kat'îye beyan-i tezâkkür ederim.

Memurîyetiniz iki memleket arasında tesis etmiş olan muahenedenî tegyid ve takviyeye aza- mi surette medâr olmasının temenni ve bu yolda iktâzâ muvaffakîyetiniz için tarâfımızdan lâ- zım gelen her türlü muâvenetin iktâzâ edileceği- ne emin olmanızı rica ederim.

İttimatname Sureti

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Hazret- rine,

Reis Hazretleri,

Türkiye ve Rusya arasında teyemünen mü- eses münasebât-i dostlare ve hemîvarının takviye ve teyidi ve işbu münasebâtın bila- inkâta devamının temini arzusuya Rusya Sosyalist Federatif Şûralar Cumhuriyeti Hükümeti bu hâvâsta Mösyo Seri Natsarenus'u Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti nezdinde mu- rahhas ve mümessil tâyinini münâsib görmüşdür.

Müşârûnâylehin işbu itimatname ile memuriyetini icra etmekle Rusya hâkîmeti, Reis Hazretleri, müşârûnâylehin hâsnâ kabulünâ ve Rusya Sosyalist Federatif Şûralar Cumhuriyeti Hükümeti namâna zâti alınız arz etmekle mü- bahî olacağtâ bîcümle beyanatına tamamîyle itimad buyurmanızı rica eder.

Mösyo Natsarenus'un ahz ve telâkki edildiği talimatı tevâkken Türkiye ve Rusya'yı yekîlîgeri- ne bağlayan revalâbî dostanenin takviyessi ve ahiren iki millet münasebaunda bir mu- aheneden ve sanîmîyet devri kâşâd eden Moskova Muahedenâmesi esasâtu müstenid itilaf ve mafâhîminin muhafazası hususunda muvaffak olabileşen teminen kıymetdâr muavenetini- zin bi-dirig buyurulacagına Rusya Hâkîmeti'nin kânaat-i tamânezi vardır.

30 Nisan 1921'de Moskova'da tanzim edil- misitir.

Rusya Sosyalist Federatif Şûralar Cumhuri- yeti Hâkîmeti namâna ahalî Komiserleri He- yet-i Reisi

Lenin "Ulyanov"

İttimatnamenin kenarına vazî'l-imza.
Ahali Umur-i Hariciye Komiseri

"Türk ve Rus milletlerinin zûlüm ve tecâvüze karşı mücadale ile teşkil ettilerini misâl bütün mazlum milletler için şüphesiz bir sebep-i ikaz olmuştur."

Sosyalizm Sorunları:

SOSYALİZM VE BİREY

İnsanın kendini özgürce geliştireceği koşulları oluşturmayı amaçlayan bir öğreti, sonunda bireyin gelişme yollarını tıkanan bir uygulamanın dayanağı olmuştur.

Sosyalizmin bugün işmeye çalıştığı sorunların, önemli bir kesimiyle, sosyalist kuram ve uygulama-

nun insana ya da bireye bakışından kaynaklandığı söylenebilir. Sosyalizmde "insan"ın tarih ve toplumun bağımlısı olarak anlaşılmazı, bugünkü bireysel başkaldırımların sorumlusudur.

Bilindiği gibi Marksist kuram, herseyden önce, insanı toplumdan soyutlayan ve tarih boyunca değişmez "öz"ünne süren idealist liberalizme karşı bir tepkidir. Gerçekten insanı toplumdan bağımsız bir "öz" olarak kavrayan liberal düşünce, insanla toplumu genelde ilgi ve çıkarları çatışan oligalar olarak kavramış ya da karşı karşıya koyabilmisti. Ancak aynı düşünce, insanı topluma, toplumun baskı ve bağımlılığına karşı koruyabilecek üzere doğal hakları ve doğuştan getirdiği saygınlığıyla ayrı bir varlık alanı saymıştır.

İnsan bir anlamda soyutlayan, ancak ona toplum karşısında dokunulmazlık ve saygınlik kazandıran bu anlayışın

eleştirisi, Marksizmin ekiş noktasıdır.

Sosyalist kurama göre, "insan" tanımıyla özelliğle toplumsal bir varlıktır. Toplumdan soyutlanabilmesi şöyle durum, belli toplumsal koşullara göre biçimlenmiştir. "İnsanın özü" gibi her toplumda şeregen ve her bireyin doğasında bulunan soyut bir nitelik yoktur. Gerçekte insan, bir toplumsal ilişkiler bilesimi ya da toplamıdır. İnsanın "insan" olarak özünü yansıtan bilinciliğ, tinsel yaşam, araç kullanma yeteneği gibi nitelikler toplumsal ilişkilerin

üründür. İnsan cylem ve etkinliklerinin nesnel güdüleri, maddi yaşam koşullarıdır. Bu nedenle, insanların niteliği toplumsal sistemlere göre değişir. İnsanın somut doğası, belli bir tarihsel toplum sistemi içinde oluşur ve bu sisteme göre biçimlenir. Ancak, toplumsal koşullarca belirlenen insan, aynı zamanda tüm insanlığın gelişmesinin ürünüdür. Tarih boyunca kazanılmış bilgi ve deneyim birikimini özümler ve işler. İçinde biçimlendiği toplumsal koşullar yansıtın insan, son çözümlemede üretimin niteliğile belirlenir. Çatışkan sınıf koşullarında, fiziksel ve tinsel yeteneklerini özgürce geliştirme olağanından yoksundur. Kapitalist toplumda makinanın bir parçasına dönüştürülmüştür. Sömürge baskuları altında, toplumsal yaşama katılmaktan ve insanlığın kültür birikimini kılımaktan engellenmiştir. İnsan ancak sosyalizmde kişisel yetenek ve eğilimlerini en üst düzeyde sergileyip geliştirerek kendini gerçekleştirme olağanı bulur."

Görildüğü gibi, Marksist felsefe, "insanın değişmez öz"ünne süren felsefe öğretisi karşısında, "insanın somut doğası" öğretisini geliştirmiştir ve sosyalist kuramın çıkarlarıyla sosyalist uygulama bu insan anlayışma dayanır.

Marksist insan tanımı, öncelikle sosyalizmin "birey" anlayışını ve toplum-birey ilişkisine tanıdığı anlamı derinden etkilemiştir.

Sosyalist öğretiye göre "birey, toplumca belirlenmiş kişisel özellikleri olan bir insandır. Bu anlamda birey, kalitsal özelliklerin ürünü değil, toplumsal niteliklerin bütünlüdürlü"

Sosyalizmin birey tanımı, birey-toplum ilişkilerine bakışını da belirtmemiştir. Buna göre "genel olarak toplum ya da bireyden söz edilemeyeceği için, birey-toplum ilişkileri tarihsel toplum sistemlerine göre değişme gösterir. Bireyle toplum arasında sürekli ilişki ve çatışma genel olarak sınıflı topluma, özellikle kapitalizme özgü ve geçici bir olgudur. Sosyalizmde bireyselle toplumsal arasındaki ilişki, bireysel çıkarları toplumsal yarıam doğal bütünlüğü ve tam uyumlu belirlenir. Başka bir deyişle, sosyalizmde kişisel ve toplumsal çıkarlar çakışmıştır. Teknik gelişme, verimliliğin artması ve toplum üyelerinin maddi ve kültürel gereksinmelerinin karşılanması, bireyin

olduğu kadar toplumun da yaramadır. Toplumsal ve bireysel çıkarların bağdaştırılması, bir yandan "hersey insan için" ilkesinin yaşama geçirilmesi, öte yandan her bireyin toplum yararına bilinci hizmetiyle sağlanır."

Kısaca özetlendiginde, Marksist felsefe, burjuva ideolojisine karşı bir insan anlayışı benimsemiştir.

Liberal Öğretiyle sosyalist ideolojinin insana bakışta iki ucu oluşturan bu yaklaşımın, tarihsel süreç içinde değişik toplumsal koşulların ve sınıfal isterlerin ürünü olmuştur.

Toplumu bireyden önce koyan sosyalist öğretide, doğal olarak toplumsal amaçların öncelik ve üstünlük kazanmış, birey, bu amaçlar doğrultusunda etkinlikle bulunmak gibi bir tarsel görev üstlenmiştir.

Yine sosyalist öğretiye göre, insana değişik nitelikler kazandıran toplumsal biçimlenmeler, toplumsal yasaların işleyişine bağlıdır. Başka bir deyişle, insan geliştiren tarihsel süreç, bireysel bilinclerin dışında işleyen yasal bir gididir. İnsanın özgürleşerek kendini tam geliştirebileceği son aşamaya kadar kendiliğinden sürecek olan bu gidişte, bireyin rolü sınırlıdır. Tarihi yönlendiren ya da amacına yönelik, bireysel çabalardan değil, toplumsal bilinciliğin ve sınıfal eylemlerdir. Bu gidişte bireye düşen görev, tarihsel yasaların kavrayarak son amacın gerçekleşmesine eylemlü hizmet etmektir. Kısacası, topluma amaçlar koyan birey değil, bireyi devindiren tarihsel ya da sınıfal amaçlardır.

Görildüğü gibi, bireyi öne çıkararak yücelten liberal öğreti karşısında sosyalist öğreti, nesnel yaşam koşullarına öncelik tamamlayarak bireyi toplumsal amaçların hizmetine koşmuştur. Bireyi salt kişisel ya da çatırcı amaçlarla devinen bir varlık olarak algılanan liberal öğretinin tersine, sosyalist öğreti, toplumsal güdüller ve aşkin amaçlarla eylemede bulunan bir varlık olarak kavramıştır.

İnsanın ve içindeoluğu ilişkilerin biçimlenmesi ve değişmesinde -geleneksel anlayışın yokluğundan- toplumsal süreçler öne çıkarır sosyalist öğreti, insanların toplumsal kimliğinin tanınmasında önemli bir rol oynamıştır. Yine sosyalist öğreti, insana içinde bulunduğu toplumsal ilişkilerin ve yaşam koşullarının bir

Sosyalist toplumun kuruluş uygulamaları, insanı tarihsel gidişin ve mekanik süreçlerin malzemesi olarak algılamış ve bu anlayışla yeni toplumsal ilişkilerin potasında biçimlendirmeye çalışmıştır.

yazgı olmadığını, bilinçli ve amaçlı çabalarla değiştirebileceği inancını kazandırmıştır. Bu inancın güdüldüğü toplumsal eylemlerde, liberal öğretinin özgürlük ve eşit yarışma koşullarına aykırı sayıda toplumsal ve ekonomik haklar talep edilmeye başlamış ve geniş yiğinların örgütü savaşanları sonunda kazanan bu haklar, kişi haklarının yanı sıra insanların -toplumsal bir varlık olarak kendiliğinden sahip olduğu haklar gibi- kişiliğine bağlanmıştır. Kısacası, Marksist öğreti, tarihin gidişinde toplumsal ve nesnel süreçlere öncelik vermekle birlikte, bireye bilinçli eylemiyle nesnel koşulları değiştirmek ve tarihsel gidişe katılmak gibi üstün bir görev yüklemiştir.

Ancak toplumsal devrimlerle Marksist öğreti temeli üzerinde kurulan sosyalist toplumlar daki uygulama, bireyi ya da bireysel olara yadsıtmak ya da topluma bağımlı kılmak biçiminde belirtmiştir.

Gerçekten, tarihsel sürecin "son" halkası olan sosyalist toplumun kuruluş uygulamaları, insan tarihsel gidişin ve mekanik süreçlerin malzemesi olarak algılanmış ve bu anlayışla yeni toplumsal ilişkilerin potasında biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Bireyler, yaygın bir kavulun temeli üzerinde sosyalizmin kuruluşunda etkin bir rol almak yerine, sezkinci bir yönetim ve baskıcı yönlerle saptanın "üstün" amaçlar yönünde güdülmek istenmiştir.

Uygulama, toplumsal amaçlara öncelik tanırken, bu amaçları gerçekleştürme aracı olarak "devlet'i öne çıkarılmış ve bireyi kamuya bağımlı bir konuma indirgeyerek "devlet-halk"

ikilemi yaratmıştır.

Her bağlamda devletin ilgi ve çıkışlarına öncelik tanıyan sosyalist uygulamada, birey devletin normlarına uyumla yükümlü tutulmuş ve kamusal amaçlara hizmet ettiği ölçüde yurttalık haklarından yararlanabilmiştir.

Birey, salt kamusal bir varlık olarak kavrıldığı için toplumsal ve ekonomik hakların tamması yeterli sayılmış, insanların tanumlayıcılığı olan kişi hak ve özgürlükleri, yadsımasa bile, yokumsanmıştır. Bu nedenle, sosyalist hak öğretisi ve belgelerinde, insanların hak ve özgürlükleri yerine, devlete sağlanan toplumsal ve ekonomik güvenceler karşılığında sorumluluk ve ödevleri, görev ve yükümlülükleri işlenmiştir.

İnsanın, salt insan olarak doğasında bulunan onur ve saygınlığın tanınmaması, bireyin düzene olduğu kadar kendisine de yabancılasmaması, bireyin olduğu gibi toplumun da gelişme gidişlerinden yoksun kalmasına yol açmıştır.

Kısacası, insanların kendine özgü olarak geliştiği koşulları oluşturmayı amaçlayan bir öğreti, sonunda bireyin gelişme yollarını takayan bir uygulamanın dayanağı olmuştur.

Çağdaş anlayışla bakıldığından, siyasal ve toplumsal eğitilerde bireyle toplumun karşı konusunu ya da hirimin öncelik almasını ciddi yorumların kaynağı olduğu söylenebilir. Gerçekte, bireyle toplum, olsusal olduğu kadar mantıksal bakımından da örtüşen kavramlardır:

Tarihte insanın öteki canlılardan ayrılarak "insan" niteliği kazanmasıyla toplumsal yaşam zamanda oluşumlardır. Başka bir deyişle, insanların toplumsal bir varlık olarak belirmesi, aynı zamanda topluma da varlık kazandırmıştır.

Bu nedenle, bireysel olana toplumsal olan, aynı olgunun iyi aynı görünüşü şudır. Toplum, bireyleri biçimlendirdiği kadar, bireysel gelişmelerden etkilendir. Birey, toplumsal süreçlerin nesnesi olduğu kadar, toplumsal ilişkilerin öznesidir.

Gerçi bireyin toplumsal biçimlenmelere göre değişme gösterdiği bir gerçektir. Ancak toplum biçimlerinin belirlendiği tek düzeye insan, en azından her toplum biçiminde yineleyen "öz" kadar soyulmadır. Daha açık bir deyişle, en türdeş toplumsal koşullar bile bireysel çeşitlenmeden payını almıştır. Bireyin, başkalarıyla paylaştığı toplumsal bir kişiliği bulunduğu gibi, salt kendine özgü bir kişiliği de vardır. Birey bir toplumsal yaşamı, bir kültürde paylaşır, aynı zamanda özber bir varlık alanını da korur. Her birey, toplumsal olanı kendine göre özümleyerek biçimlendirir ve salt toplumsala indirgenmeyecek bir özgürlük ve bütünlük gösterir.

Bu nedenle, toplum ya da devlet karşısında bireyin özber kişiliğini sürdürmemesi ve bu arada toplumsal yararın konutabilmesi için toplumsalla bireyselin uyumlu biçimde dengeleştirilmesine gerek vardır. Hak ve özgürlüklerin gerçekten kullanılabilmesinin önkoşulu bu dengedir. Klasik liberalizmin öngördüğü gibi, bireyi amansız bir çekisme ortamında korumasız bırakmak nasıl geniş bir kesimin özgürlükleri kulanmasını engellemiştir, sosyalist uygulamaların yaptığı gibi bireysel alan alabildiğine daraltarak tüm ilişkiler bağlamında kısıtlayıp denetlemek özgürlük koşullarını ortadan kaldırılmıştır.

Sonuç olarak, sosyalizmin insanlığa verdiği mesajı yaşama geçirebilmesi, ancak tarihsel gidiş doğrultusunda insan -öntündeki tüm engelleri ortadan kaldırarak- özgürlüğe açık bir uygulamaya olsanaklıdır.

DİPNOT

I. Zamyatin'in "Biz", Huxley'in "Yeni Dünya", Orwell'in "1984" gibi anti utopyalarının çizdiği tek düzeye insanlar dünyasının geniş ölçünde sosyalist uygulamadan evrendenine kusku yottur.

* Sayfalarınızın sınırlılığı nedeniyle bu makalenin "bugünkü insanı oluştururan tarihsel süreç'i ele alan bölümünü, Sn. Sencer'den izin alarak, yayınlamadık. Okurlarımızdan özür dileriz.

GÖRÜŞ

İnsanın, salt insan olarak doğasında bulunan onur ve saygınlığın tanınmaması, bireyin düzene olduğu kadar kendisine de yabancılasmaması, bireyin olduğu gibi toplumun da gelişme gidişlerinden yoksun kalmasına yol açmıştır.

EKİM DEVRİMİNDEN PIYASA EKONOMİSİNE

*Moskova'nın bugünkü politikasına ve Sovyetler Birliği'nin gidişatına denk düşeni,
yıldönümünde "Şubat Devrimi"ni kutlamaktır.*

Bugün günlerden 5 Kasım. İki gün sonra "Büyük Ekim Sosyalist Devrimi"nin 73'üncü yıldönümü. Çok değil birkaç yıl öncelerine kadar Ekim Devrimi, "sosyalist" ülkeler başta olmak üzere dünyamız dört bir tarafında coşkuyla kutlanır. Ekim Devrimi insanlık tarihinin en önemli dönüm noktalarından biriydi. İnsanlık, Ekim Devrimiyle, insanın gerçekten insanlaşacağı bir çağ'a ilk adımları atmıştır. Ekim Devrimi ile başlayan süreç boyunca dünyamız hızla sosyalizme doğru ilerliyordu. Insanoğlunun binlerce yıldır özlemimi çektüğü ve uğrunda mücadele ettiği, sörmüre ve baskından arınmış

çit ve özgürlük insanların dinyası gerçekleşme yoluna girmiştir. Bu yolu açan Ekim Devrimi'nin kutlanmasından daha doğal ne olabilirdi?..

Ne ki bugünden de durum değişti. Ekim Devrimi'nin anayurdunda dahi hir çöküyor. Moskova ve Leningrad başta olmak üzere bir kısım şehirlerin belediyeleri, ekonomik sıkıntıları öne sürürek Ekim Devrimi kutlamalarını iptal kararı almışlardır. Buna Gorbaçov karşı çıkmış; bütün şehirlerde 7 Kasım kutlamalarının yapılması emreden bir kararname çıkarmış. Son olarak bir kısım "komünizm karşıtı" siyasetler, aynı gün Ekim Devrimi'ni lanetlerme yürl

yüşleri düzenlediklerini açıkladılar. Anlaşılan Ekim Devrimi'nin anayurdunda bir hayatı bir yıldönümü yaşanacak.

Aslında Ekim Devrimi'nin karıtları ve Ekim Devrimi'nin kutlanması gereklilikler haklı. Bir yandan piyasa ekonomisine geçiş dönemini başlatacaktır, öte yandan, esas amacı piyasa ekonomisi düzenine son vermek olan bir devrimi kutlayacaktır! Tarih çok hâzin bir istihzasi! Onun için, bence Gorbaçov

hem kendi polisitasyyla çeliyor, hem de kutlama törenlerini karamamelerle düzenlemek boşuna çaba. Moskova'nın bugünkü politikası ve Sovyetler Birliği'nin gidişatına denk düşeni, yıldönümünde "Şubat Devrimi"ni kutlamaktır!

Ve sanırı uzak olmayan bir gelecekte yapılacak olan da budur. Çünkü yeniden kapitalist düzenin oluşturulduğu bir türkede sosyalist nitelikli bir devrimin unutulması pek yadrigatıcı olmaz. Zaten Şubat Devrimi'nin amaçladığı bir düzene geçiliyorsa neden Şubat Devrimi astı, Ekim Devrimi tallı olmasın?

Tarihin gerçeği de galiba böyle. Ekim Devrimi bence hem sosyalist, hem değil. Yapılışı bakımından sosyalist, ama yolaştığı sonuc açısından sosyalist değil. Çünkü siyasi devrim, sosyal devrimle tamamlanamadı; hatta Sovyet toplumu sosyal devrome gidecek raya dahi oturmadı. Siyasi devrim sonucu iktidara gelen Sovyetler, o Sovyetlerde örgütü emekçi halk iktidarda kalamadı. Böylece siyasi devrimin sosyal devrimle tamamlanması şansı, handiye başlangıçta ortadan kalktı.

Oyleyse Ekim Devrimi neye yaradı?

Dünya ölçüğünde ve insanoğlunun genel serüveni çerçevesinde bence çok seye yaradı. Rusya özel açısından ise, esas olarak gelişkin bir kapitalizm için gerekli ekonomik temelin oluşturulmasına yaradı. İşte bu bağlamda Ekim Devrimi'nin Şubat Devrimi'nin bir uzantısı olarak değerlendirmek bana daha doğru gelir.

Mesele elbette bu kadar yalın değil. Ben burada konunun bir yanını öne çıkararak ilginç bulduğum bir olguya işaret etmek istiyorum. Lenin'in şiarlarında ünlü sosyalizm tarifi biliniyor: "Elektrifikasiyon+proletarya diktatörlüğü!" Burada "elektrifikasiyon", ekonomide bir hayli geri ve mujikler ülkesinin hızla sanayileşmesi gerektiğini sembolize eder. Ya "proletarya diktatörlüğü?" Bence Lenin sosyalizm için hayatı önem taşıdığını inandığı hızlı sanayileşmenin, o günün Rusyası'nda şu veya bu tür bir diktatörlük olmadan handiye imkânsız olduğunu sezmemektedir. Hızlı sanayileşme, tamamen sanaye killiyeti miktarda kaynak aktarılması gereklidir.

Bunun için de içi sınıflı, nüfusun % 80'ini oluşturan köylülüğe diktatörlük uygulanmalıdır. Oysa köylül devrim sürecinde içini en yakın müttefiki olmuştu. Şayet bu ittifak sözde değil fihen de devam edecek idiyse yığınları şevklendirip, hareketetindirmeyi amaçlayan bir şıarda "proletarya diktatörlü-

ğu" yerine "işi-köyü demokrasisi" türünden bir ihare bulunması, o şiarın hitap kabiliyetini çok daha artırmaz mıydı?

Benzeri bir olguya Probrajensky'nin meşhur "sosyalist ilk bireyim" tezinde de gözlemlenmiş mümkün. Ekim Devrimi, pek beklenen ve olağana inanulan "Avrupa Devrimi" ile tamamlanmayınca ve sanayii geri Rusya'nın kendi yağıyla kavrularak sanayileşmesi zorunlu ortaya çıktı, kalkınmaya yarılacak fonların nasıl yaratılacağı sorununa, Preobrajensky çözüm olarak tartışmanın sanaye zorda fon aktarılmasını öneriyordu. Nasıl "kapitalist ilk bireyim" benzeri şekilde zora başvurularak sağlanmış idiye, şimdi de hızla sanayileşmek için köylü kesimi üzerinde zor kullanmaktadır başka çare görülememesi. Preobrajensky'i teorik bir agramla karşı karşıya bırakmış ve o da çözümlü teorisi zorlamakta bulmuştur. Teoriye göre gelişkin bir sanayi toplumu sosyalizmin öncüsüydü. Rusya'da da olmayan buydu. Oysa Bolşevikler sosyalist bir toplum kurmayı amaçlıyorlardı. Bu durumda "hızla sanayileşme" bir nevi tutku haline geldi. Ne ki bunu sağlamak için kullanılan zor, o günün Sovyetler Birliği'nde proletarya diktatörlüğü ile sınırlı kalmazdı. Böylece Lenin'in formülünden öne çıkan sınıflı diktatörlüğü -ki daha o zaman bu Bolşevikler'in diktatörlüğü haline dönüşmüştü- ilerleyen süreçte adeta kaçınılmaz olarak "genel sekreter diktatörlüğü"ne dönüştürdü! Tabii bu arada iştenen de sağlandı: SSCB büyük bir hızla sanayileşti, dünyanın ikinci büyük sanayi gücü haline geldi. Ama ne hazır ki, sosyalizmin bu öncülerin gerçekleşme süreci aynı zamanda Sovyet toplumunun sosyalizme giden yoldan bütbüttün uzaklaşmasıyla atbaşı ilerledi. Çünkü sosyalist demokrasi hızlı kalkınmaya feda edilmişti. Katı bir merkeziyetçilikle ve tepeden direktiflerle yönetilen insanlar, esihde kendilerinin söz ve karar sahibi olmaları gereken düzene yabancılaşmışlardır; bu düzene "sosyalizm" adı verildiği için de sosyalizmden soğumuşlardır.

Hem sosyalist demokrasi, hem hızlı sanayileşme birlikte yürümez miydi?

Sosyalizmden bhaber, küçük mülkâne ölçisinde bağımlı muzik yığınlarını sosyalizmin İazitlerine ikna etmek mümkün olmaması için, bence yürütmeliydi. Ama bana kalırsa yine de hızlı sanayileşme değil, sosyalist demokrasi ön plana alınımalıydı. Emekçilerin kondi kaderleri hakkında kendilerinin söz ve karar sahibi oldukları bir ortamda ne kadar hızla sanayileşme

yileşebiliniyorsa onunla yetinmeliydi. "Sosyalizmde bülhaber mujik yiğinları" ile sosyalist demokrasinin nasıl gerçekleştirileceği de koskoca bir soru işaretidir kuşkusuz. Ancak bu durumda da, Ekim Devrimi'ni yürekten desteklemiş emekçi yiğinlar aracılığıyla, Sovyetler esas olarak sorunlara çözüm aramak - karşı devrim riskinin bütünlüğünü, sosyalizme ilerleme ihtimalinin zayıflığını göze alarak - en doğrusu olurdu.

Biliniyor, çok sonraları Andropov-Gorbaçov atılımlıyla, sosyalist demokrasının sosyalizm için tayin edici rolü hâlihândı, ama iş istenmedi. İnsanların sosyalizminden uzaklaşmaları bir yana rejim de iflasın eşiğine gelmişti. Ağır bunalımın, dolayısıyla bütün kötülüklerin sorumlusu mevcut düzendi, bu düzene "sosyalizm" dendiği için de yiğinların içinde suchu sosyalizmdi. Böyle bir ortamda sosyalist demokrasi, doğal olarak isleyemezdi; nitelikle islememi de...

Andropov "insanlar benim olandan bizim olaría evrilmeleri çok zor oluyor" diye yakınınlarda belki bir gerçeği dile getiriyordu; ama bence oldukça yüzeyden bir tespiti bu. Andropov bu sözleri ederken mevcut rejimin sosyalizm olduğu varsayımdan hareket etiyordu. Oysa insanlara "bizim" bilincine vurmaları için hiçbir inisiyatif tanınmamıştı, bu bir. İkinci "bizim" bilincine gönüllüce olan anayasamadeleri ve devlet mülkiyeti değil, insanların üretim ve yönetim kapsamındaki konumlarıdır. En önemli ise insanlar hiçbir zaman "benim" den vazgeçmezler. Buradaki "benim" özel mülkiyetin değil, hangi mülkiyet biçimini altında olursa olsun bireyin kendini sahibi olarak gördüğü şeyin karşılığıdır. Onun için de birey "bizim" olanın içinde ne kadar "benim" olamazsa "bizim" de o ölçüde gerçekleşme imkânına kavuşur. Mülkiyetin her türünden arındırılmış, hiçbir şeye "benim" diyemeyen, aylık insanlarla "bizim" oluşturulamaz. Iflas eden "sosyalist" uygulamaların ve dahi etmesi mukadder diğer demokratik sosyalizmlerin öğretikleri derslerden birisi, bence budur.

Önceleri çarnaçar devreye sokulup, şimdilerde büyük bir istiyakla sürülmüş "piyasa ekonomisi" cansızlığının kerameti de burada aranmalıdır. Başlangıçta glasnost olsun, perestroika olsun, bunalıma sosyalizm içi çözümler bulma aranıyordu. Ancak ikisi de tutmadı. Glasnostun tutmamasından kastım, sosyalist demokrasi açısından isteneni vermemesi. Perestroika ise heften şıasko ile sonuçlandı. Çünkü devlet mülkiyeti altında "bizim" in içindeki "benim" i keşfetmekten devamlı mahrum edilmiş insanlar doğal olarak "bizim" ile dolayımamamış, doğrudan "benim" in peşine düştüler. Mevcut rejimin iflasın eşiğinde olması durumu daha da vahimleşti. Bugün Sovyetler'de düşünen ve sosyalizmde umudunu kesen hemen herkesin kendi paçاسını kurtarmaktan buşkasını düşünmeme hale gelmesinin başlıca nedenleri bunlardır.

Üretim araçlarının 60-70 yıldır özel mülk olmaktan çıkarıldığı bir ülkede piyasa ekonomisine geçmenin üstesinden nasıl gelinecek? Sanıyorum SSCB yönetiminin ve cumhuriyetlerin yönetimlerinin kafalarını ağırlayan en büyük soru bu. Bütün dünya büyük kargasalarından, hatta kaostan endişe ediyor. Ama mademki insanların çoğunluğu dolayısıyla "be-

nim" in peşindeler ve mademki hemen herkes kendi paçاسını kurtarmamın derdine düşmüş, kargaşalık adeta mukadder. Piyasa ekonomisinin tarihsel oluşumunun dünyaya neler olabileceğini biliniyor. Tabii Sovyetler ülkesinde de aymısının yaşaması illâ kader değil. Ama ne kadar kontrollü olursa olsun, herkes, her kuruluş, piyasada hayat hakkı elde etmeye çalışacağı için, piyasa oluşup konsolidu olana kadar çok hızlı gürültü bir dönemin yaşanması kaçınılmaz gibi görünüyor.

Kaldı ki, madem piyasa ekonomisine geçmekten başka çözüm bulunamıyor - ki dehşetli kederlenmemeye rağmen ben de başka çare göremiyorum - piyasa ekonomisi kimlerin işi ise, onun oluşturulması da, hence onlara bırakılmalıdır. Piyasa ekonomisini oluşturmak komünist bir partinin işi değildir ve olamaz da. Bu noktada "piyasa ekonomisi sadece kapitalizme has değildir ki; köleci toplumda da, feudalitede de vardır, sosyalizmde de pek alâ olur" veya "piyasa ekonomisi, toplum tipinden bağımsız olarak ekonominin aslı ögelerinden birisidir, istense de kaldırılamaz, zaten bizim ülkemizde de kalkmamıştı, kanunen yok sayılıyordu ama fililiyat yeraltında işliyordu" türünden "ideolojik" kulp bulma çabaları nafiledir... Çünkü ne mevcut rejim sosyalist, ne de yeryüzünde piyasa ekonomisi aracılığıyla sosyalistleşen bir ülkeye rastlanmıştır. Cengiz Aytmatov, örneğin Kanada'yı "sosyalist" diye niteliyor. Piyasa ekonomisi bi SSCB bence Kanada kadar bile sosyalist olamayacaktır!

Üstelik piyasa ekonomisinin parti eliyle oluşturulması onu hızla yıpratmaktadır, global çaptaki sosyalist mücadele tizerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Korkarım ki, geçiş sürecinde ortaya çıkacak devasa problemler. Parti'nin hızla azalan prestijini sıfırı indirecektir. Yapılan bütün seçimler ve anketler bu gidişe işaret ediyor. Çugavilli'nin ülkesinde dahi Parti'nin % 30'un altında oy alması çarlarım kimin için çalığı gibi gösteriyor. Piyasa ekonomisine Parti'nin yönetiminde geçileceğini, Ankara'nın sabık valilerinden Tandoğan'ın mesur "komünizm yapılmaksa onu da biz yapanz"ından bir farkı yoktur.

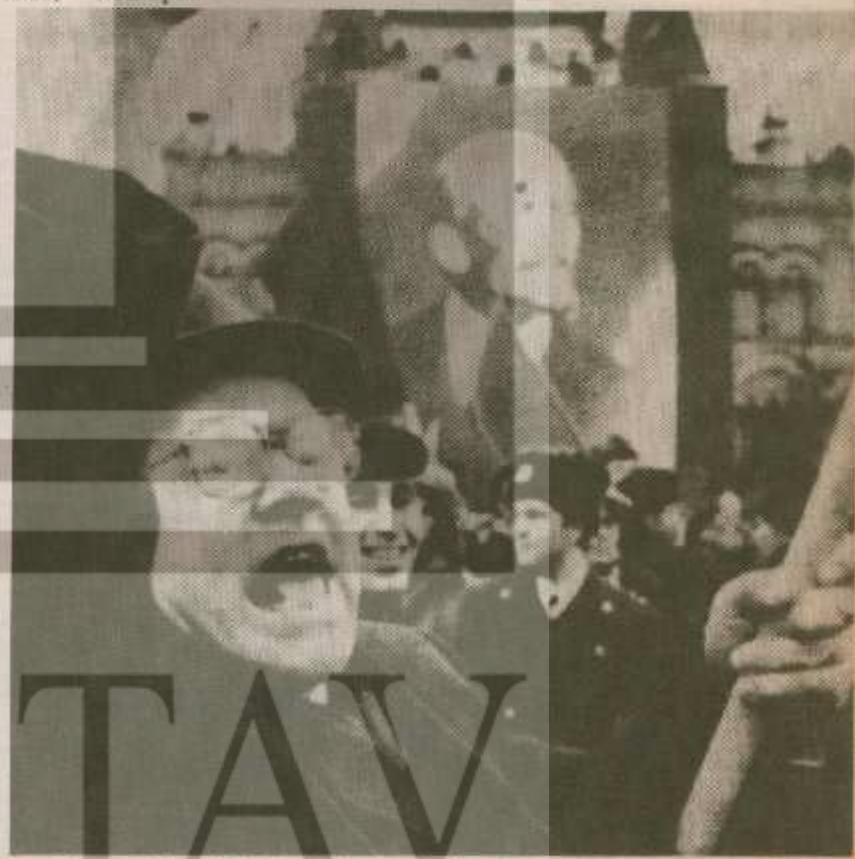
Parti'nin kendisini "yenilemesi" de piyasa ekonomisine geçişte Parti'ye bir yarar sağlamaz. Çünkü "piyasa ekonomisi" imzali bir "yenilik" her partide yarışabilir de komünist partisine asla. Zaten bu gerekçe kimseyi ikna etmeyecegi gibi piyasa ekonomisinin aslı sahibi siyasetler - öteki Doğu Avrupa ülkelerinde nasıl olduysa- atı alıp çotan Üsküdar' aşarlar. Bu arada "iktidardan olmayayım" diye direnen Parti bir de bakar ki riuhalefeften de olmuş!

Bu yazı yayıldığında Ekim Devrimi kutlamaları ve karşı gösterileri yapılmış olacak. Resmi Kutlamalar askeri kuvvetlerce düzenleniyor. Zaten bu bir abeslik. Evet, devrinde asker Sovyetleri de yer aldı, ama sosyalist bir devrinin esas sahibi emekçi halktır. Onun için bence askeri kutlama törenlerine son verilmesi çok yerinde olur. Böylece resmen piyasa ekonomisine geçildiğinde sosyalist bir devrimi resmen kut-

lamak garabetinden de kurtulmuş olunur. Birkaç kimler Ekim Devrimi'ne sahip çıktıysa, onun hatusunu yaşamak istiyorlarsa, onlar kendi inisiyatifleriyle kurasınlar Ekim Devrimi'ni. O zaman kutlama törenlerinin, bugüne kadarki şasaa ile kıyaslandığında çok sönük geçmesi ihtimali varmış. Varsın olsun. Böyle bir glasnost da daha yakışır mı?

Yok "piyasa ekonomisine geçilse de SSCB'yi yaranan Ekim Devrimi'dir; onun için resmi törenlerden vazgeçilemez" denince ona bir sözümüz olamaz. Çünkü boylesi, Ekim Devrimi'nin tamamlayıcısı olmasına daha denk düşer. Ancak bir şartla: Ekim Devrimi'nin sosyalist nitelemesi kaldırılarak! Tahî bu Ekim Devrimi'nin siyasi niteligi inkâr etmek olur, ama onun, piyasa ekonomisine geçmekle olan Sovyet toplumunda oynamış olduğu filili tarihsel role pek ters düşmez. Çünkü Ekim Devrimi'nin başlığındaki süreç evvelce de belirttiğim gibi, esas olarak sosyalizme ilerlemeye değil hızlı sanayileşmeye yaramıştır. Ve işin kötüsü bu sanayileşme istenirken kapitalizme vaktinde geçilmediği için - örneğin ikinci Savagın hemen ertesinde ya da Kruşçev atılımında - mevcut, miyadını doldurmuş, hantal sanayi ile gelişkin bir kapitalist ekonomi oluşturulması şansı da bir hayli azalmıştır.

Madem piyasa ekonomisine geçmekten başka çözüm bulunamıyor, piyasa ekonomisi kimlerin işi ise, onun oluşturulması da bence onlara bırakılmalıdır. Piyasa ekonomisini oluşturmak komünist bir partinin işi değildir ve olamaz da.

▲Şubat mı Ekim mi?: Ekim Devrimi törenleri bu yıl kutlanın mı kutlanmasın mı tartışmaları arasında yapıldı.

"TARIH YAPMAK!"

Sosyalizm, yönetenin-yönetilenin olmadığı bir toplumsal aşamayı hedefler. Bu yüzden de kitlelerin yönetilen konumda olmaları bu nihai hedefle çelişir.

1990

yılının sonuna geldik. Miladi takvimle bir yüz yılın kapamasına 10 yıl kaldı. Sadece 20. yüzyılın değil, ama aynı zamanda bu yüzyılın sosyalizm deneylerinin ve modellerinin de sonunu geldik.

1930'lu yıllarda başlayan ve Marksizmin zenginliğini, bir devlet ideolojisinin donukluğu içinde doğan gelişmeler, tüm dünyada geri ilkede doğmuş sosyalizmi yasatma azmi ve isteğeyle birleşince, ister istemez devlet ideolojisinin "evrenselleşmesine", Marksizmin yerine ikame edilmesine yol açtı. Ve 20. yüzyılın sosyalizm deneyinin sonuna geliş, hemen tüm Marksistleri hazırlıksız yakaladı.

Bu hazırlıksızlığın tüm karmaşasını yaşıyoruz ve daha da yaşayacağız. Karmaşayı aşmak, çok teorik çabayı, yoğun tartışmayı ve tam bir iç demokrasiyi gerektiriyor. Marksist öğreti ancak böyle bir sürecin dününde kapsamında olgunlaşmasıyla yeniden kurgulanabilir. Elbet salt bir kurju sorunuyla karşı karşıya değiliz, yani sadece mevcut düşünsel birikimi yem baştan sıralamakla yetinmeyeceğiz. Topyekün bir çabayla Marksist öğretiyi geliştirmek zorundayız. Ama sanıyorum ki teori, Ekim Devriminin tek ulkeyi sınırlı kalması koşullarında, büyük ölçüde buna göre kurgulanmıştır. Bu yüzden "kurju sorunumuz" hafifsenmeyecek öneme bir sorun olarak önmüzdür.

Tarihte neyin olduğunu, neyin niye olmadığını anlamak için ben, Marx'ın ünlü belirlemesinden, "hiçbir sosyal düzen, o düzenin içinde yeralabilir bütün üretim güçleri gelişmeden yokmaz; yeni ve üstün üretim güçleri de, hiçbir zaman, varolmalarının maddi koşulları eski toplumun bağında olunlaşmadan ortaya çıkmaz" şeklindeki saptamadan yola çıkıyorum.

Üretim güçlerinin, üretim araçlarından ve sahip olduğu üretim deneyleri ve çalışma becerileri bu üretim araçlarını harekete getiren insanlardan oluştuğu bilinmiyor. Burada insanların araçlar arasında bir mültekiliyet ilişkisi bulunduğu bilirtmeliyiz. Bu karşılıklı belirleme sosyal karakterde bir belirlemeyidir. Başka bir deyişle üretici güçler, bir yanda araçlar, bir başka yanda insanlar olarak birbirinden kopuk bir biçimde gelişmez, bu gelişim belli bir üretim ilişkileri mekanında, bir türhaneli süreç içinde olur. Sözelimi Ingiltere'deki üretim araçlarının başına Çarlık Rusyasından bir mujik getirseniz, bir süre kırsa dökse de bu araçları kullanmayı öğrenecektir. Ama bu arada, eğer bir gencenin işçi geçitinde yaşamıştırsa İngiliz işçi sınıfının sosyal mücadeleler sürecindeki

kazanımlarını da öztümseyecektir.

Bir de tersini düşünelim, mujik yerinde kalın, onun ayağına İngiltere'deki üretim araçlarını getirelim. Tamamen farklı bir durumla karşılaşacağız. Mujik makinaların başında bir işçi haline gelecektir, ama kapitalist gelişmenin çarkından geçmiş bir işçileşme olmayacağından emin. Makinayı kullanmasının bilecek, toplu sözleşme, grev, sınıf dayanışması bakımından eksik kalacaktır. Feodalizmden devraldığı kültürle oturrite dahi kolay boyun eğen, yurttaş olarak haklarını ve sorumluluklarını farkında olmayan bir insan olacaktır. İngiliz köylüsünü, İngiliz işçi haline getiren sosyal ve maddi süreçleri yaşamadığı için, bu yaşanması gerekeni atlayan bir insan olarak, kullandığı araçlara tekabül etmeye bir sosyal bilinc taşıyacaktır.

Üretim araçlarının gelişimiyle, insanın gelişimi arasındaki bağın kopmadığı süreçlerde, kapitalizm, sadece ihtiyat işçiler ordusunu göstererek, yani sadece işsiz bırakma tehdidi ile değil, ama aynı zamanda "kışının yaşam düzeyi ile emeğin sonuçları arasında doğrudan bağımlı ilişkisi kurarak, insanlara tüm yetenek ve güçleriyle çalışmayı öğretir," köylünün doğaya bağlı çalışma ritminden, işsizin sanayinin gereklerine bağlı yaşam ritmine geçmesini sağlar. "İşe karşı bu tavır yavaş yavaş kişisel ve toplumsal bilincin doğal ve ayrılmaz bir ögesi haline gelir: Çalışma artık kötü çalışmaya bilmez..."

İşte bu gelişim, Marx'ın atıfta bulunduğu şeyin bir parçasıdır; "düzenin içinde yeralabilir bütün üretim güçlerinin gelişmesi..."

Kapitalizmin rekabetçi çağında, devrimin Batı Avrupa'dan ve özellikle de işçi hareketinin en güçlü geleneklere dayandığı Almanyadan beklenmesinin temelinde Marx'ın bu belirlemesi yattıktır.

Emperyalist çağın Marksizmi ise kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasına dayanıyordu ve bu eşitsiz gelişimin sömürgeci için savaşa, savaşa da emperyalist zincirin en zayıf halkasında bir kopma ve giderek tüm zincirin dağılmaması yolacagını teorileştirdi.

Zayıf halka, göreci geri bir kapitalizme tekabül ettigine göre, söz konusu olan "düzen içinde yeralabilir bütün üretim güçlerinin" gelişmelerini tamamlamamış olduğu bir mekanı.

O halde, bir üst sosyo ekonomik formasyona sıçramanın nesnel koşullarının zayıf olduğu bir ülkeden geçiş gerçekleşecektir demektir. Bu gelişmeyi istemek, dünya savaşı koşullarının söz konusu ülkedeki krizi olaganüstü boyutlarda artırmamasına, diğer kapitalist-emperyalist ülkelerin savaş yorgunuğu içinde mecsiz kalmasına, zincirden kopacak ülkede, kriz koşullarında kitlelerde eskisi gibi yönetilmeye, yaşamaya karşı büyük bir siyaset tepkimin ve karışın ortaya çıkışına borclu olacaktır.

Başka bir ifadeyle toplumsal devrimin nesnel koşullarının olgunlaşmadığı bir ülkede, si-

yasal devrinin özel koşulları çok güçlü olarak ortaya çıkacaktır.

Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası, nesnel koşullarla özel koşullar arasında bir eşitsizlik yaratıyor, içinde yeralabilen bütün üretim güçlerinin yeterince gelişmediği; yeni ve üstün üretim ilişkilerinin varolabilimelerinin maddi koşullan başında yeterince olgunlaşmamış bir mekanda, yeni bir sosyo-ekonomik formasyon oluşturmaya talip, bir yeni iktidar doğuruştur.

Ama, nesnel koşullarla özel koşullar arasındaki bu eşitsizlik, siyaset devrimle, toplumsal devrim arasında kaçınılmaz olarak bir çelişki yaratacak, siyaset devrimin toplumsal devrimle tamamlamasını oluşturaklı güçlerecekti. Kapitalizmi devirmek, otomatik olarak sosyalizmi kurmayı garantilemeyecekti.

Emperyalist çağın Marksistleri zayıf halkadan kopmayı öngördüler ama, böyle bir ülkede sosyalist toplumsal devrimin gerçekleştirilebilmesinin zorluğunu da gördüler. Toplumsal devrimin başarısı, zincirin tamamen dağılmamasına, gelişmiş kapitalist ülkelerde siyaset devriminin başarısına bağlıdır. Ama bu devrimler gerçekleşmedi. Rus proletaryası yalmış kaldı, 1917'den bu yana Rus proletaryasını kurtaracak nitelikte tek bir devrim bile olmadı. Aksine Rus proletaryasının kendilerini kurtarması muhtaçlığını devrim ortaya çıktı.

Sonuç olarak, Lenin'in "Bizim Devrimimiz" adlı makalesinde "Zavallı Rus halkın uygurlığı yakalamak için başka çaresi" yoku dediği Ekim Devrimi tarihî hâkîlarıyla Rus halkın ve Sovyetler Birliği'ndeki diğer halkların uygurlığı yakalamasına neden oldu, ama kanımcı toplumsal devrimle, sosyalist sosyo-ekonomik formasyonla taçlanmadı.

Tarih birçok erken devrime tanık olmuştur. Sözelimi dahi 14. yüzyılda Paris'te Etienne Marcel önderliğinde bir erken burjuva devrimi, bir burjuva Paris "komünü" gerçekleştirmiştir, ancak封建lite içinde "yeralabilir bütün üretim güçleri yeterince gelişmemiştir; yeni ve üstün üretim ilişkilerinin varolabilimelerinin maddi koşulları eski toplumun başında yeterince olgunlaşmamış" olduğu için bu siyaset devrimi denemesi, bir kapitalist toplumsal devrime yolaçamadı.

Emperyalist çağda, eşitsiz gelişme yasasının, bir siyaset-toplumsal devrimin nesnel ve özel koşulları arasında eşitsiz bir gelişme yaratması ve bu eşitsizlik sonucu ortaya çıkan prematür doğumun, batı proletaryasının devrimiyle tamamlanmasını, Sovyetler Birliği'nde bir "erken sosyalizm" deneyi yaratmıştır.

İste kanımcı şimdi bu deneyin sonuna geliriz.

Son yetmiş yıldır yaşanan sosyalizm deneylerine dengelen bütün toplum biçimleri sömürgeci azınlıkların egemenliklerine dayanırdı. Doğal olarak bu toplum biçimleri, kitlelerin yönetilmesini gerektiren biçimlerdi. Bu yöneticiler devlet zoru esaslığı oluşturuyordu.

Burjuva devrimlerinden geçmiş kapitalist ülkelerde de devlet zoru daha silik, daha geni piana düşmüş şekilde varlığını koruyordu. Toplumsal işbölümünün biçimlenisi, işsizlik korkusu, depolitasyon, kitle kültürünün biçimlendirilişi, toplumun atomize edilişi gibi ögelerle, büyük kitleler yönetilmeye devam ediliyordu. Bu yönetim tarzı sömürücü azınlığın nihai hedefleriyle uyumluydur. Sömürücü azınlık yönetiminin ebedileştirilmesi, yani sömürünün devamı bu nihai hedef. Dolayısıyla yönetme işlevi, bu işlevin kendisi, yığınlar hep yönetilmeye mahkum olduklarına göre, sömürücü azınlık açısından bir gelişki yaratıyordu.

Oysa, sosyalizm yönetenin, yönetilenin olmadığı bir toplumsal aşamayı hedefler. Bu yüzden de büyük kitlelerin yönetilen konumda olmaları bu nihai hedefe çelişir.

Böyle bir hedefe kitleleri yönete yönete ulaşmak olası değildir.

Ancak, kitlelerin kendi kendilerini yönetecek biçimlerle ilerleyen bir süreç, yönetme ilişkisinin inkâr edileceği bir düzeye varılmasına yolaçabilir.

12 Eylül'den bir yıl sonra, halkımızın darbe ve sonuçlarına nasıl kuzu gibi boyun eğmiş olduğuna duydugum tepkiyle şöyle düşünmüştüm: Türkiye halkı bir burjuva devriminden geçmediği için teba konumundan sıyrılmamıştı, devlet otoritesi karşısındaki boyunu büyütüğü buradan ileri getiriyordu. Ve onun bu niteliği yüzünden, eğer bir gün, bir biçimde proletarya, tükede devlet otoritesini temsil eder halde gelebilirse, bu halk ona da boyun eğecekti!

Ama eğer halk çoğunluğu tarihsel edilgenliği ve otorite karşısındaki boyunu büyütüğüyle devrime boyun eğecekse, toplumsal devrimi kim gerçekleştirecekti? İnsanların çoğunluğu devrimi kendi eserleri olarak görmeyecektse, halkın gönüllü katılımı ve çabasıyla, üretimi araçlarının toplumsal mülkiyetine sahip olacağı ve kendisi için sevkî çalışacağı bir kuruluşun dönemi nasıl gerçekleştirilecekti?

Her taraflı propaganda afişleriyle donatmak, çalımı teşvik için ulusal motiflerden, kilitlerden yararlanmak, kamu mallarına karşı ıgisizliğin kötü sonuçlarından korunmak için müazzam bir denetleme mekanizması oluşturmak, halkın çoğunluk iradesine oturmayan sistemimizi korumak için polisi ve gizli devlet örgütlerini geliştirmek zorunda kalacaktı. Ve sonu olarak belki de kapitalizmin egemenlik dönemindeki devletten daha büyük bir devlet yapısı ortaya çıkacak, kitle inisiatifi daha da azalacaktı.

Böyle sosyalizm olmazdı.

Nitekim olmadı.

Evet, teori, kapitalizmi aşır aşmaz ortaya çıkacak olan devletin bir tür devlet olmayan devlet, bir tür yarı devlet olacağını öngörmüştü. Ama bu tespit zamanından ve mekanandan menzeh olarak her işi devriminin ardından otomatik olarak ortaya çıkmazdı. Siyasal devrim öncesindeki sınıf muhalefetinin niteliğinden, yaşamın ülkede devletin biçimlenişinden ve en önemli de o tükede yaşayan halkın yurttaş olma yolunda ne ölçüde ilerlemiş olduğunu bağımsız olarak, kendiliğinden bu hedefe varlamazdı.

Devriye sahne olan ülkemizin tarihsel geri plam ile devrimin gerçekleştiği dünya çerçevesi teorinin hayatı geçip geçemeyeceğini belirliyor.

İç koşular bakımından eğer:

- Halk yığınları, örgütülük, yurttaş bilinci, inisiatif bakımından geri bir konumdaya-

- Ve devrim büyük yığınların onayı, bilincli ve aktif mücadele yerine görece küçük bir azınlığın, politik çoğunluğun eseriyle kaçınılmaz bir biçimde ortaya büyük ve güçlü bir devlet çıkaracaktır.

Dış koşular bakımından eğer:

- Devrimi boğmak için aktif bir kapitalist kuşatma ortaya çıkarırsa,

- Devrim ekonomik ve siyasi bakımından yetenek bir uluslararası dayanışmaya muhatap olamayorsa yine kaçınılmaz olarak ortaya büyük ve güçlü bir devlet çıkaracaktır.

Ve aruk biliyoruz ki, büyük ve güçlü devlet, isterse devleti olsun tarihsel olarak, yetenekle zaman verin, devrimi boğacaktır.

Bir ülkenin devrimcileri tükelerini çevreleyen dış koşular üzerinde gerekçe olarak daha küçük bir etkiye sahiptir. Ama böyle bir etki mevcuttur. Antimperialist mücadele, militarizme karşı mücadele, emperyalist ülkelerin müdahalecilik politikalarını dünya kamuoyunda mahkum etme, uluslararası arenada ulusal anlaşmazlıkların hariç yollarla aşılması için, genel silahsızlanma için, dünya barışı için yürütülecek mücadele, enternasyonalist dayanışma ruhunun güçlendirilmesi bu alanda önemi asia kültürümüzeyecek görevlerdir. Bunu yapanken aynı zamanda gelecekteki kendi devrimimizi koruduğumuzu, bir yarı devletin koşulların oluştuğumuzu bilmek sorundayız.

Bir ülkenin devrimcilerinin iç koşular üzerindeki etkisi şüphesiz daha büyükler. Ama bunun da sınırlamaları mevcutur. Sınırlamayı kapitalizmin gelişkinlik derecesi ve gelişme perspektifi yaratıyor, arkamızda uzanan tarih yaratıyor. Sosyalizm eğer bir kent ideolojisi ise, kapitalizmin ne ölçüde gerçek bir sanayileşme ve kentleşme yaratığı, yaratma kapasitesinde olduğu bir sınırlamadır. Ülke tarihinde klasik bir burjuva demokratik devrimi gerçekleştirmemiş, kitleler teba ruhundan sıyrılmamışsa bu da bir sınırlamadır.

Demokrasi mücadelesi öz olarak yetkiyi, otoriteyi, inisiatifi ve bunların gerçekleştirme araçlarını oluşturan örgütlemeyi azınlığın tekelinden alıp çoğunluğa malete süreli demektir; sömürücü azınlığın dayanağı olan devleti yetki, otorite, inisiatif bakımından küçültmeye başlamak demektir, devletin desentralizasyonu için yerel yönetimlerin güçlenmesi için ve bunların halk denetimine, katılımına açık hale getirilmesi için çalışmak demektir; halkın özögütlərini yaratmasına yardımcı olmak, inisiatifini artırmak, teba ruhuya mücadele etmek, halkın kendi kendisinin efendisi olacağının ilerleyisi turmandırmak demektir. Ve tüm bunlar, demokrasi mücadelesi diye küçülmenecek şeyler değildir, eğer sosyalizm hedefi vurgulanarak yapılıyorsa, sosyalizm için mücadelenin taş kendisi demektir. Çünkü tüm bunlar hem bugündü daha yaşanır kılarken, hem yarımi, yarının insanını oluşturmak, sosyalizm kuruculuğunu dayanacak zeminin olgunlaşımak demektir.

Yurdumuzun Marksistleri genellikle siyasal devrim sonrasının görevleri ile günümüzün görevleri arasında bir Cin seddi koymuşlardır. Günümüzün görevlerinin yerine getirilisinin, laiklikla yerine getirilisinin sosyalizm kuruluşıyla ilintisini yeterince kavramamışlardır. Bu bakımdan temelinde sosyalizmin, geri kitlelere rağmen kurulacak bir şey olarak algılanması yatkınlıdır. Bence böyle algılamak, gerçekten Marksizmden bir kopuştur. Tarihi gelişmeyi hızlandıramıza, ama tarihi kendi irademizle yaratamayız.

Unutmadık gereklidir ki yönetilen bir halktan, kendi kendini yöneten halka siyaset be-

yaza geçer gibi geçilemez. İşçi sınıfının siyasi devrimi bu siyah-beyaz geçişini, kendi başına sağlayamaz. Halktaki bu nitelik değişimi devrimden çok önce başlamış ve siyasi devrimden sonra devam edecek olan bir devleti küçültme mücadeleinin üründü olarak yaşa yavaş gelicektir. Sosyalist devletin küçültülmesinin garantisini parti ve komünistler değildir. Siyasal sistemin bu küçültmeyi sağlayabilecek biçimde şıklanması ve daha da önemlidir halkın mücadele esasıdır. Burjuva demokrasisinde demokrasi nasıl burjuvaının ihsanı değilse, halkın örgütülüğünne ve mücadelelesine dayanırsa, sosyalist demokraside de demokrasi halkın ona sahip çıkışında, onu istemesinde, onu geliştirmek için mücadele etmesinde garantilerini bulacaktır.

Siyasi devrimden sonra olacak ve geçiş devleti diye adlandırılabilir. Yapı kendi kendine küçülemez. Partinin devletle örtüşmesi durumunda da devlet küçülemez. Bu durumda parti tutucuları, sosyalizmi bekleyen tehditleri ön plana getirir ve devletin küçültülmesine karşı çıkan bir hizmet kazanır. "Henüz buna sira gelmedi" der. Partinin devletten ayrı olması demek, birden çok parti bulunması ve bunlardan hiçbir için iktidarı garanti haline gelmemesi demektir. Muhalifetteki bir partinin devletten ayrı olması doğal, ama iktidarın bir partinin hele de iktidar tekeli varsa devlette özdeşleşmemesi mümkün değil.

Bu durum ancak çoğulcu bir sosyalizmde, halkın karşısında yarışan birçok siyasi seçenekin mevcudiyetiyle sağlanabilir.

Ancak devletten ayrı, işlevini devleti küçültmek olarak görünen, başka siyasi partilerle yarışan, çoğunluğu kaybettigi anda çekilen ve yarışan partilerin kazanmak amacıyla kendisini gözden geçirilen bir parti, halkın arasındaki bağları sürekli olarak diri tutabildi. İktidarın halktan bağımsız bir şekilde elde tutulmayacağı bilen bir parti -bu bir süre mümkün olsa- bunun sosyalizm kuruculuğuna yaramayaçağının bilen bir parti- iktidarı garanti edecek apartallara ve anayasal tekellere dayanmayan bir parti olabilir ancak. Ve ancak böyle bir parti hiçbir zaman tutuculasmayan, özgürlüğmenin önlüğüne tıkanmayan bir parti olarak temayül edebilir. Zaten ancak iktidar tekeli olmayan, çoğulculüğün bir parçası olan bir parti kendi içinde çoğulculuğu, çok sesliliği yaratabilen.

Formül besitir.

Iktidar tekeli olan bir parti devlet demektir. Devlet olan bir parti sendikaları devlete karşı bir tehlke olarak görür ve onları devletin basit bir uzantısı haline getirir. Demek ki her alanda halkın örgütülüğünü ve inisiatifini artırmakla tarihsel olarak yükümlü bulunan bir parti, pekala özgürlüğün engeli haline gelebilir. Sonuçta devlete bağlı sendikalar işçi sınıfı tarafından terkedilir ve devlet işçilerin kurduğu büyimsiz sendikal harekete karşı ilerde bir ordu yönetimine dönülebilir.

Ancak, devletten ayrı, işlevini devleti küçültmek olarak görünen, başka siyasi partilerle yarışan bir parti, halkın arasındaki bağları sürekli olarak diri tutabılır.

SON DEĞİL, YENİ BİR BAŞLANGIÇ

Türkiye Sosyalist İşçi Partililer açısından partinin feshedilmesi bir son değildir, tersine birlik yolundaki bunca uğraşların bugün gerektirdiği bir başlangıçtır.

Bugün Türkiye solunum bütün kesimleri birlikten yana. Artık, birliğin gerekliliğinden olup olmadığı değil, nasıl olması gereği tartışılıyor, farklı birlik düzeltileri, birliğin kapsamı, niteliği, bilençleri konuşuluyor.

Birlik gereksinmesi bugün olduğu gibi, dünde vardı ve bu gereksinmenin bugün kendisini güçlü bir şekilde hissetirmesi mümkün ve gerekliliği oluşturmaya da hentiz yetmiyor, ama çeşitli örgütlerimelerde varolan kendi özgürlük hareketin ana eksen gibi görme sübje kuvitesini azalttı; ve giderek daha da azaltacağı için yadsınamayacak ya da küçülmeyecek bir önen taşıyor. Zira

birek yolundaki engellerden bir bölümün nesnel karakterde ise, bir bölüm de çeşitli öznellıklarlarından kaynaklanıyordu. "Kendi doğrularım" sadece "en doğru" olarak değil, "tek doğru" gibi görmek, doğrunun da tek olduğundan hareketle, o "tek doğruya" nasıl ulaştığı üzerinde durmaksızın, görüşleri doğrular yerine ikame etmek söz konusu subyektivitelerin dün sene yeminli yansıtıyor.

Bu yaklaşımın kırıldığını ile ri söylemek hentiz güç, bununla birlikte, solda birçok kesimin ve kişinin soru sormaya başlaması, tartışmaya girmesi ve geniç bir diyaloglar alanının açılması eskiinden farklı bir durum olduğu gibi, birlik doğrultusunda yeni bir evrenin başlamakta olduğunu da bir göstergesi.

Bununla birlikte, kendisinin hareketin yedi emini, kendi görüşlerini ise çokteil doğrultusuna olarak gösteren övgüler hâlâ da var, bir süre daha da olmaya devam edecek.

Birliğin hareketette menzile girmiş bulunması sadece bu ihtiyacın kendisini dayatmasından ileri gelmiyor, eski monistik örgütlenme, homojen bir ideolojik şekillenme anlayışının solun bir çok kesiminde değişikliğe uğraması da hem geniş ve coğulcu bir parti tarzında örgüt

lenme, hem de tüm solu içerecek bir siyasal blok hareketi halinde şekillenme ve en geniş ortak iradeyi bu kapsamıyla gerçekleştirmeye imkânlarını artırmıştır.

On hazırlıklarının son evresine gelmiş bu lunan birlik partisi girişimini kalıcı birliğe giden yolda atılmış ilk adım olarak görüyorum. Bu partileşme çabası, bizzat kendi içinde taşıdığı sorunların yeterince bilincinde olduğu, onların çözüm yolları üzerine coğulcu, demokratik ve birlikçi bir turdu eğildiği ve en önemlisi kendisini hareketin merkezi gibi görmemiği takdirde Türkiye sosyalist hareketinde yeni bir sayfanın açılmasında rol oynayabilir. Bir başka deyişle, partiyi mistiklegiren, onun maddi varlığına insansızlığı -ve topium isti- bir kutsallık atfeden öncü parti anlayışını taşımayacak, kendisini ne solun, ne de halkın rehberi olarak

tanımlamayacak, hem solun tüm kesimleriyle en geniş birliğe ulaşmayı, hem de dolayısıyla halkın her alanında kendi özerk kurumlarının yaradılmasına katkı getirmeyi en başa koysacak bir parti hareketi, Türkiye sosyalist siyasal hareketinin de, toplukun erkekçi halk hareketinin de etkili ve işlevli bir rüknü oluşturabilir. Böyle bir olasılık ise, o partiyi oluşturacak herkesin, -geçmiş politik kökeni ve örgütsel menşei ne olursa olsun herkesin- böyle bir birlikle ve özveriyle davranışmasına bağlıdır. "Hareket benden sorular" yaklaşımının partide, parti coğululuğu içinde ortaya çıkabilecek eğilimlere de hakim olmaması için titizlik göstermek bu bilinciliğin parti yaşamındaki vazgeçilmez gerekliliğidir kâbusundayım.

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin kendisini

Karar:

Biz Türkiye Sosyalist İşçi Partililer;

Yirminci yüzyıl sosyalizm deneylerinin ve modellerinin sonuna geldiğimiz noktasından hareketle, bu modeller içinde ana akım oluştururan ve geçmişte kendimizi de manen parçası saydığımız uluslararası hareketin de tarihi işlevinin artık sona erdiği tespitiyle ve tüm bu akımların gerçek anlamda ve iltopyamızla uyumlu tarzda asılabilmesi kabalarında ülkemiz sosyalistlerinin tizerlerine düşen görevi hâliyle yerine getirebilmelerinin ise, günümüz koşullarında, ancak ve ancak Marksist hareketimizin tüm renkliğini kapsayan, çok sesliliğini yansıtan bir birlik partisinin elhâriliğle oluşturulması sayesinde mümkün olabileceğimiz görerek;

bu görevin eski yapıtlar muhafaza edilerek yerine getirilemeyeceğine ve yaşadığımız süreçte özgün arayışları olan ve bu arayışları bir kitle temeline oluşturabilen, böylece kendi varlığımızın verili modelden bağımsız olarak yeniden üretebilen, Türkiye toprağında kök salmayı aday yeni bir oluşumun gerekliliğine, reddi miras etmeyen, ama asla eskimin uzantısı olmayan, gerçekte yeni bir yapılmamın zorunluluğuna manarak;

varoldugumuz strelc içersindede ve bugün, yurdumuz Marksist hareketinin ifim parçaları gibi, emekçi halk için, sosyalist aydınlar için, aramlı büyülükte nicelik ve niteliklerin bir araci haline dönüştüğümin bilincinde olarak ve sadece kendi kendimiz için bir varlık olmayı da hiçbir zaman amaçlamadığımız için;

sosyalizmin 21. yüzyıl denciyelerini yaratacak ve modellerini kuracak bir Marksist hareketin, Marksistlerin birlik strelcinden çıkacak yeni bir parti tarafından geliştirilebileceğine ve yeni bir oluşturmayı kolaylaşırıp, hızlandırmak üzere eski yapıların aradan çekilmesi gereğine olan inancımızla, bugün sosyalistlerin birlik partisi girişiminin başarısı için tüm kabalarımızı esirgememe kararlılığıyla, ama bu somut girişimin hemen ilk adında başarılı olup olmamasından da bağımsız olarak, Marksist hareketimizin içinde bulunduğu birlik sürecinin yeri ve gelişkin birlik girişimleri yaratacak dinamiklere fazlaıyla sahip olduğumuzu söyleye;

onaltı yıl önce kuruluşumu gerçekleştirdiğimiz ve günümüzde uzanan mücadele süreçindeki emeklerimizle ölüp düşündüğümüz ve temci işlevini bağından beri birlikçi misyonunda somutladığımız kendi özel hukukumuz ve bu hukuktan doğan tüzel varlığımıza son verme ve birliğe evet diyen tüm Marksistlerle yemini bir özel hukuk, yeni bir tüzel kişilik, yeni bir parti yaratmak için kollarımızı sıvamaya karar verdik.

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'ni Türkiye sosyalist hareketine armağan ediyoruz.
Yaşasın Sosyalizm!

feshetmesi yeni parti hazırlıklarının sürdürdüğü bir dönemde oldu. TSİP'lilerin tamamına yakin bölüm bu hazırlıklarda, yerel initiatiflerde, oluşan geçici kurullarda yer aldılar. Bunu yaparken hiçbir düzeyde -bağlayıcı olan, ya da olmayan- herhangi bir "parti kararı" ile davranışmadılar, veya uzun yılların örgütsel çalışmalarla içinde şeşillenmiş birliklerini daha geniş nitelikli yeni partileşme hareketinin öntüne çıkarmadılar, tersine, bu girişim hareketinin tüm solun aynı sıri parçalarının üzerindeki ortak çıkarlarını ve birligini gözterek şeşillenmesi için çaba gösterdiler.

Gerektedir de, yeni partileşme hareketi, 15 Nisan 1990 çağrısından bu yana TSİP'in kendi süreçlerinin ve mücadeleisinin üstüne çıkmıştır. TSİP'in öngördüğü de buydu. TSİP böyle bir süreç gerçekleştiği tükürde uygun bir zamanlamaya kendisini feshedeceğini bundan iki yıl önce açıklamıştı. Bu nedenle de, kendisini konsolid etmek doğrultusunda davranışnamış tersine, geniş bir partileşme girişimini daha kolaylaşacağı düşüncesiyle, organizmanın kemikleşmemesine çaba göstermiştir. Birlikliğinin bugünkü sorumluluşunu kendi açısından böyle görmüştür. Birlik için örgütlerin birleşmesi tek yönem değildir; gelinen noktada, kendi örgütsel varlığının son vererek yeni parti hareketinde yer almaktır. TSİP'lilerin büyük coğulüğündeki hakim yaklaşım olmuştur. (Bununla birlikte, yeni partinin toplu katılımlara da açık davranması gereği kamusundayım.)

Birlik partisinin bugünkü kapsamıyla örgütlerin birleşmesinden çok, yerel initiatifleri temel alan ve oralarında tek tek sosyalistlerin kendilerini eşit koşullarda ifade etmelerine olanak tanrıyan bir yaklaşımı daha sağlıklı olacağımı düşünüyorum. Birincisi, böylesi bir öngördü, yeni partileşmenin "eski partilerin bir kousiyonu"na dönüştürme, parti çoğulüğünün böyle anlaşılması sakıncası asgariye inmiş olur. Ikincisi ve daha önemlisi, eski monolitik parti anlayışlarını -ve tabi ki yapılarını- koruyarak olacak bir parti, eski parti modelinden kendisini kolay kolay kurtaramaz. Bu nedenle, Türkiye sosyalist hareketinin birlik sorunu olmasadı ve eskaza hareket tek partide kendisini ifade etmiş olsaydı da, o partinin kendisini feshetmesi ve yeni bir parti anlayışıyla, çoğulğuya, desantralizasyonyla yeniden örgütlenmesi, partiden çok hareket tarzında şeşillenmesi gerekiirdi inancımdayım. Zira klasik 'öncü parti' modelini de en iyi ben uygularım, bundan vazgeçip monolitik olmayan bir örgütlenmeye de -eger lazımsa- ben yaperim" anlayışı, yukarıda dediğim "hareketin eksemi benim" mantığını ta kendisidir. Kaldı ki, "yenileşme ve yeni" sözcüklerini en çok kullananların parti anlayışı konusunda hiç de yeni olmadıkları, eski yapıları "yeni politikalar" yürütmeye çalışıkları, ardarda gelen kaçınılmaz başarısızlıklarla hem başka ülkelerde, hem de Türkiye'de görülmektedir.

Birlik sürecinin gelişmesiyle önlümüzdeki yıllarda tüm sosyalist çevre ve kişileri kucaklayan bir blok hareketi yaratılabilirse, o hareket onun içinde yer alan tek tek parçaların üstüne çakarak tüm solun iradesini temsil eden bütünlük haline gelirse ve bu bütünlüğün kendisini artıktır bir parti halinde ifade edebilmesi noktasına varılırsa, inanıyorum ki, şu anda kurulmakta olan yeni parti de kendisini feshederek o en geniş partije katılımlarından onur duyacaktır.

Sosyalist hareket siyasal bir süreçtir ve kendisi sosyal bir süreçe dönüştüğü takdirde, salt politik boyutuya kahr. Sosyalist hareketin

toplumsallaşması, onun dar politik boyutları düşüne taşımasıyla başlar. Mevcut dırlığı aşmak için, önce onun da içindeki daha dar birimlerin kendi dar yapılarını -teker teker aşamadıklarından- hep birlikte aşmalardan başka çare yoktur.

Türkiye Sosyalist İşçi Partililer açısından partinin feshedilmesi bir son değildir, tersine birlik yolundaki bunca uğraşların bugün gereruleceği bir başlangıçtır. Bu inancum, kongreye gönderdiğim kısa mesajda "madem ki, burada, bu salondasınız, mücadeleiniz devam ediyor demektir" sözleriyle ifade ettim, burada

aynı sözlerimi tekrarlıyorum.

O salonda bulunmayan ya da yeni parti girişiminde yer almayan arkadaşlarımın da birlik çabalarından vazgeçmedikleri kesindir. Çünkü birlik tüm TSİP'lilerin sosyalist bilinçlerine kazınmıştır, partinin daima alâmet-i farikası olmuştur.

Sonuç olarak vurgulamak istiyorum: Bu sayfalarda yer alan Bildirge yeterince açıktır... ve bu bildirge bir post scriptum niteliğinde değil, bir önsöz kimliğindendir. ■

Mesajlardan:

Merhaba arkadaşlar!

Her fesih, her kapatma, her ortadan kaldırma açıklandı, tuzunculuktur, hele bu bir örgütün ve hele hele bir partinin fesi olursa... Ama bugün burada bir partinin kendini fesih toplantılarında ber hiç de tuzunculuk değilim, tersine sevinçliyim. Çünkü bu fesih, bir kendini yok eden değil, bir yok oluş değildir. Ruhun beden değiştirmesi demek olan tenasüh de değildir. Öyleyse nedir? Daha geniş kapsamlı bir örgütte birleşme için özveride bulunmak. Yeni atılımlar için hız almaktır.

Gerektedir onurlu ve çok dirençli bir geçmişi olan TSİP'in buradaki toplantıya kendini feshetmesi, bana göre, Cumhuriyet dönemi siyasal tarihimize en soylu davramıştır.

TSİP'kendinden vazgeçiyor, ama yok olmak için değil, dünyanın ve Türkiye'nin bugünkü koşullarına uygun biçimde başka toplumcu örgütler ve örgütlerin toplumcularla birleşerek çok daha güçlü atılımlar için... Anladığınıza göre TSİP. Birleşik Sol'un öncüsü olmak ıddiasında da değil. TSİP eşit koşullar ve haklarla birleşmenin ortağı olma isteğiyle örgütü ve örgütlerin bütün Türkiye toplumcularına örnek olacak demokratik bir davranışta bulunuyor.

Yurdumuzun 12 Eylül siyasal depremine uğramasında ve onun şerezi olarak, yöneticilerin üstlerinden çakardıkları askerî uniformaları yasalara giydirmeleri demek olan bugünkü yönetimde düşmemizde, bütün siyasal örgütlerin, örgütlerin toplumcularını, yanı hepimizin sorumu vardır.

Uzak değil, yakın bile değil, çok yakın geçmişimizdeki yanlışlıklarımızdan ders alıyoruz, TSİP'in yeni bir birleşik örgütte eşit ortaklığa yer almaktan arnacıyla bugün kendini fesih kararını alıksızmamız gereklidir.

Bütün TSİP'lileri, bu içten, bu aşıktirekli, bu dürüstçe ve hiçbir arınıyeti olmayan kararlarından dolayı kutluyorum. Birleşik toplumcu örgüt kurulmalıdır, kurulacaktır.

Arkadaşlar! Yeni birleşik örgütte buluşmak üzere ve birlikte çalışılması dileğimle hepiniz en candan ve gönülden sevgilerimi sunuyorum.

Aziz Nesin

Dünya-Türkiye-Sosyalizm Konferansına,
Sevgili arkadaşlar,

Bugline kadar herhangi bir toplantı böyle kişisel bir mesaj göndermiş değilim. Ama 1974 yılında kurulan arasında yer aldığı ve 1976 sonuna kadar da yönetimde bulduğum Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin bu son toplantısına ilgisiz kalamadım. Yıllar önce yollarımız ayrılmış da olsa TSİP'te günah ve sevap payım var; TSİP'te çok sevdigim, saygı duyduğum yol arkadaşları var.

Şu gülerde, dünyamızda o kadar büyük değişimler oluyor, o kadar çok şey yıkılıyor bitiyor ki huzurunmen: ek elde değil. Yine de, TSİP'i sonda erdirme işçığını gündeme almanın eskinin yoklığı, yemin ise hemiz kurulmadığı şu güç geçiş döneminde benzer yapılara da yol göstermesi gereken doğru ve özverili bir karar olduğunu düşünüyorum.

Küçük bir dır dünyalara kapanıp, eski kafalarla eski getolar içinde geçmiş yaşatmaya çalışmak kolaydı. Siz zoru seçtiniz. Şimdi önlümizde daha zor var. Bir çağ kapanıp, yeni bir çağ açılırken, reddi miras etmeden, ama tüm geçmişle hesaplaşmakta da korkmadan, insanlığı özgürliğe, eşitliğe, barışa, aydınlığa, yanı kaybetmediğimiz Utopyaniza, sosyalizme götürecek gerçekten devrimci alternatifti yaratıbmak.

Bu yolda birlikte yürüyeceğimiz inancıyla kucaklıyorum.

Oya Baydar

Değerli arkadaşlarım,

Yaşınız kaç olursa olsun, her biriniz hayatınızın önemli bir bölümünü mücadele içinde geçirdimiz. İnsansızlığa boyun eğmediniz. Yanı insanlık omurunu taşıdiniz, kendi onurunuza sahip çıktınız, hayrınızı dili tutunuz. Her değerin asındığı, aşındırıldığı, insanların sıradanlaşdırılmak istediği bir dünyada insanların biriktiregeli değerleri korumak için, insanların önüne koymuş en gelişkin ideal için uğraş verdimiz. Ve madem ki, bugün burada, bu salondasınız, mücadeleiniz devam ediyor demektir. Mücadeleizi, mücadelelemizi, aynı doğrultudaki aynı ideallerdeki başka mücadelelerle birleştirerek için solun, tüm ilerici güçlerin en geniş birliğine yardımcı olmak için buradasınız.

Sizleri kutluyorum, sevgi ve hasretle kucaklıyorum.

Yalçın Yusufoglu

GÖRÜŞ'Ü VAREDENLERE TEŞEKKÜRLER...

Abdullah Baştürk Adnan Ekmen Ahmet Abakay Ahmet Altınışık Doç.Dr. Ahmet Çakmak Ahmet İnce Ahmet Kaçmaz Ahmet Kahraman Ahmet Külli Ahmet Ural Ahmet Yıldız Ahmet Zeki Okçuoğlu Akgün Şenler Akin Atalay Akin Birdal Akin Ataüz Alaattin Kılıç A. Levent Özbay Ali Çakiroğlu Ali Falk Cihan Prof.Dr. Ali Güzel Ali Yaşa Alpaslan Berkay Prof.Dr. Alpaslan Işıklı Arif GÜLÖKSÜZ Arif Sağ Arslan Başer Kafaoğlu Arslan Kaynardağ Prof.Dr. Asaf Savaş Akat Dr. Ata Soyer Dr. Ataman Tangör Atilla Aşut Doç.Dr. Atilla Eralp Dr. Atilla Ergür Prof.Dr. Aydin Aybay Aydin Engin Aydin Giritli Ayfer Atay Ayfer Coşkun Dr. Ayhan Aktar Prof.Dr. Ayhan Tan Prof.Dr. Aysel Çelikel Prof.Dr. Ayşe Baydal Ayşen Anadol Aziz Çelik Aziz Gürsoy Aziz Nesin Bahattin Yücel Prof. Bahri Savci Prof.Dr. Bakır Çağlar Dr. Baskın Oran Behice Boran Behlül Ablak Besim Çeçener Beyhan Sunal Birnali Seferoğlu Prof.Dr. Burhan Şenatalar Burhan Uğur Bülent Ecevit Doç.Dr. Bülent Tanır Prof.Dr. Cahit Talas Can Yücel Celal A. Kanat Celal Başlangıç Dr. Celal Erkut Celal Özcan Prof.Dr. Cem Eroğlu Cem Gönenç Prof.Dr. Cemil Oktay Cengiz Bektaş Cengiz Uyar Prof.Dr. Cevat Geray Prof.Dr. Cevdet Erdost Cevdet Selvi Cüneyt Can Prof.Dr. Coşkun Özdemir Çağatay Anadol Çelik Maçoğ Prof.Dr. Çetin Özak Çetin Uygur Doç.Dr. Çetin Yetkin Demir Özülü Demirtaş Ceyhun Dilek Burak Dilek A. Kanat Doğan Oğuzer Doğan Pazaraklı Dursun Ozden Ege Ernart Ekin Dikmen Elif Günay Emil Galip Sandalci Emin Deniz Prof.Dr. Emre Kongar Enis Coşkun Erbil Tuşalp Erdal Atabek Erdal Öz Erdal Şahin Erdoğan Kantürer Ergin Cinmen Erhan Acar Prof.Dr. Erol Kulaksızoğlu Ersin Salman Ertan Yüksel Ertuğrul Dinleten Ertuğrul Kürkü Esat Bilge Enver Sezgin Fadıl Kocagöz Faruk Üstün Doç.Dr. Fazıl Sağlam Fazilet Çulha Feroz Ahmad Prof.Dr. Ferruh Yavuz Fethi Naci Doç.Dr. Fikret Şenses Fikri Sağlar Filiz Karakuş Füsün Akatlı Füsün Öztürk Baysan Prof.Dr. Gencay Gürsoy Gert Bastian Gönü'l Dincer Gregor Gysi Gül Çakır Gülgün Çaylıgil Gülnur Savran Gültækın Gazioğlu Gültin Kaçmaz Güneş Gürseler Güney Ding Güney Özcebe Güray Tekin Öz Gürhan Uçkan Gürkal Aylan Hakkı Onur Halil Berkay Halil Çayılı Halit Çelenk Doç.Dr. Haluk Gerger Doç.Dr. Haluk Gerçek Haluk Tuncay Prof.Dr. Haluk Yavuzer Hamit Göçmen Hasan Basri Aydin Hasan Basri Babalı Hasan Bora Hasan Gürkan Hásan (Komsomol) Kaşarcı Hayati Tözün (Patriyot) Haydar Akkanat Heimut Oberdiek Herkül Millas Hıfzı Topuz Hüsamettin Cindoruk Hüsamettin Ünsal Hüseyin Baş Hüseyin Ergün Hüseyin Güvenç Hüseyin Hasancıb Isıl Özgentürk Dr. İbrahim Türk İbrahim Yetkin Doç.Dr. İ. Ethem Gönenç Prof.Dr. İber Ortaylı İlhan Geçit Prof.Dr. İlhan Özay İlhan Selçuk İlhami Soysal Prof.Dr. İlhan Tekell İnci Asena Dr. İrfan Erdoğan İsmail Beşikçi İsmet Özel Prof.Dr. İzzettin Önder İzzettin Silier Prof.Dr. Jale Baydal Prof.Dr. Jean-Marie Demaldent Jurgen Kuczynski Kemal Alpinar Kemal Anadol Kemal Baydal Kenan Öztürk Kenan Somer Keramettin Arslan Kiyemet Akay Klaus Liebe-Harkort Koray Düzgören Prof.Dr. Korkmaz Alemdar Prof.Dr. Korkut Boratav Prof.Dr. Köksal Bayraktar Prof.Dr. Kriton Curi Prof.Dr. Kurthan Fışık Prof.Dr. Leziz Onaran Mahir Sayın Mahmud Alınak Mahmud Dikerdem Mahmud Karakoç Mahmut Tali Öngören Dr. M. Hulusi Dosdoğru Doç.Dr. M. Şehmus Güzel Mehmet Ali Aslan Mehmet Akdağ Mehmet Ali Aybar M. Behiç Ertem Mehmet Domag Mehmet Emin Sert Mehmet Karaca Mehmet Salim Dr. Mehmet Semih Gemalmaz Melih Aşık Melike Demirağ Meral Ekim M. Fırat Yanardağ Prof.Dr. Mesut Gümüş Doç.Dr. Mete Tunçay Metin Çulhaoğlu Munzur Pekgülç Murat Belge Murat Karayalçın Murat Tokmak Murteza Çelikel Musa Aydoğan Musa Ceylan Musa Özdemir Mustafa Altıneliler Prof.Dr. Mustafa Altıntaş Mustafa Dilmen Mustafa Eryüksel Dr. Mustafa Pirili Mustafa Sönmez Mustafa Zülal M. Tanju Akad Muzaffer Elmastaş Muzaffer İlhan Erdost Muzaffer Sencer Münin Ceylan Nabi Belekoğlu Nail Satığan Nazar Büyüm Nazar Fikri Nazım Alpman Nazım Arman Prof.Dr. Necla Arat Nedim Tarhan Nergis Yazgan Nesrin Tuna Nevzat Helvacı Dr. Nihal Kara Prof.Dr. Nihat Falay Nino Pasti Nuran Güvenilir Nurcan Akca Nurcan Kiyemetli Dr. Nurettin Özsuca Prof.Dr. Nuri Karacan Prof.Dr. Nurkut İnan Nurten Tuç Prof.Dr. Nusret Fışık Doç.Dr. Oğuz Oyan Oğuz Özügüll Oktay Ekinci Oktay Etiman Oral Çalışlar Orhan Aydin Orhan Dilber Orhan iyiler Orhan Koçak Osman Akin Osman Doğru Osman Sakalsız Osman Ulagay Oya Baydar Doç.Dr. Oya Çitci Ozan Erözden Ömer Ağın Prof.Dr. Ömer Faruk Batirel Önder Sav Prof.Dr. Öner Eyrenci Öner Yağcı Dr. Özlen Aşut Özkan Taner Özker Özgür Dr. Öztin Akgün Prof.Dr. Pertev Bilgen Pertev Naili Boratav Petra Kelly Ragip Duran Rasih Nuri İleri Rasim Öz Doç.Dr. Raşit Kaya Recep Orduseven Refik Durbaş Reha Isvan Remzi İnanç Renan Akman Reşat Tüysüz Dr. Reşit Canbeyli Reşit Ergener Romeo Çandra Prof.Dr. Rona Aybay Prof.Dr. Ruşen Keleş Prof. Sadun Aren Saffet Savaş Saffet Uygur S. Barış Sait Üner Salih Taner Serin Sami Alptekin Sami Kirkağaçlı Saruhan Oluç Sefa Sırmen Selçuk Cahtan Dr. Sema Köksal Semay Taneri Semih Acar Semih Gümüş Semra Somersan Serhat Bucak Serhat Salihoglu Serol Teber Doç.Dr. Server Tanilli Doç.Dr. Sezgin Tüzün Sırrı Öztürk Sibel Özbudun Prof.Dr. Sina Akşin Sinan Çiftiyürek Stefanos Yerasimos Dr. Süheyl Batum Süleyman Demirel Süleyman Özcan Şahin Önayak Şanar Yurdatapan Şevket Yılmaz Doç.Dr. Şirin Tekeli Şükran Ketenci Dr. Şükü Güner Doç.Dr. Şükü Gürel Prof.Dr. Tahir Hatipoğlu Prof.Dr. Tamer İsgüden Tamer Kayas Prof.Dr. Taner Berksay Prof.Dr. Taner Timur Prof.Dr. Tanju Öztürk Tarık Ziya Ekinci Tektaş AĞAOĞLU Tevfik Çavdar Prof.Dr. Tolga Yarman Tomris Uyar Tunca Yönder Turan Dursun Turgut Kazan Dr. Tülay Arın Türkán Gedik Prof.Dr. Türkán Saylan Türkán Yazıcılar Doç.Dr. Türkél Minibaş Uğur Kökden Uğurcan Ataoğlu Umur Coşkun Doç.Dr. Uygur Kocabasoğlu Prof.Dr. Ülkü Azrak Ünal Erdoğan Prof.Dr. Ünsal Oskay Varlık Özmenek Vecihi Timuroğlu Vedat Pekel Vedat Türkali Veli Gürcan Veysel Çamlıbel Veysi Sarisozen Veysi Seviğ Vitali Korotiç Veysel Uçum Prof.Dr. Yakup Kepenek Yalçın Yusufoğlu Yaşar Ankan Yaşar Yigit Doç.Dr. Yavuz Sabuncu Yavuz Can Yavuz Şimşek Yıldırım Koç Yılmaz Onay Yusuf Küpeli Prof. Yusuf Ziya Binatlı Yücel Gürsel Dr. Yücel Sayman Yücel Top Prof.Dr. Yüksel İnel Prof.Dr. Zafer Toprak Prof.Dr. Zafer Üskü Zekeriya Çayıli Zeynep Avci Zihni T. Aadol Ziya Yılmaz Zülal Kılıç